

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

NEDERDUYTSCHÉ
SPRAEKKUNST.

Tweede Deel.

WOORDVOEGING EN PROSODIE.

DOOR J. DAVID, PR., PROF. DER NEDERDUYTSCHÉ
LETTERKUNDE AEN DE CATHOLYKÉ UNIVERSITEIT.

Met aenteekeningen vermeerderd.

TE MECHELEN,
By P.-J. HANICH, drukker van het
Aertsbisdom. — 1857.

119

1193

8.27

RIJKSUNIVERSITEIT LEIDEN

0489 4031

NEDERDUYTSCHÉ
SPRAEKKUNST.
TWEEDÉ DEEL.

NEDERDUYTSCHÉ
SPRAEKKUNST.

TWEEDE DEEL.

WOORDVOEGING EN PROSODIE.

DOOR J. DAVID, PR., PROF. DER NEDERDUYTSCHÉ LETTERKUNDE
AEN DE CATHOLYKE UNIVERSITEYT.

TWEEDE UYTGAVE, MET AENTEEKENINGEN VERMEERDERD.

TE MECHELEN,
By P.-J. HANICQ, drukker van het Aertsbisdom.
1837.

NED.
LETTERK.

**Het vereyschte door de wet tot verzekering van den
eygendom dezes werks is volbragt geweest.**

Gedrukt by P.-J. HANICQ, uytgever en eygenaer.

EEN WOORD

OVER DEZE UITGAVE.

Deze uitgave was geheel afgedrukt eer de Commissie van 20 Aug. laetstleden haer byzonder gevoelen wegens de geschilpunten opzigtelyk de spelling der nederduitsche tael, verklaerd had. Alhoewel nu het stelsel, dat in dit werk gevolgd is, niet in allen deele overeenkomstig zy met de spelgronden door de Commissie voorgesteld en aengeraden, laten wy echter dezen druk uitgaen om de volgende redenen.

1.° De Commissie heeft slechts haer gevoelen geuit over de voornaemste geschilpunten; doch vele andere van mindere aengelegenheid zyn grondig onderzocht geworden in het algemeen en beredeneerd verslag, dat in hare zitting is voorgelezen. Dit verslag zal eerlang door den druk gemeen gemaakt, en aen alle de Leden der Maetschappy tot bevordering der nederduitsche tael- en letterkunde medegedeeld worden, opdat ieder van hen en tevens het geletterd publiek moge in staet zyn om de gronden waer de Commissie op gebouwd heeft te beoordeelen, en er des needs zyn voor en tegen over te zeggen. De bekendmaking van dit verslag zal gelegenheid geven

**

om andere wyzigingen aen deze Spraekkunst en aen het spellingstelsel dat er in gevolgd wordt, toe te brengen, doch welke tot heden toe als voorbarig en eenigzins willekeurig zouden aengezien worden. Het is derhalve voorzigtiger te wachten, om alle noodige veranderingen in dit werk te doen, tot dat meergemeld verslag het licht zie, en men het eens zy over de beginselen welke daer worden in voorgedragen.

2.° Onder de *acht* punten, waerover de Commissie zich geuit heeft, zyn er slechts *twee*, die in dit werk anders voorgesteld zyn. Men heeft namelyk goedgevonden de tweeklanken *ei* en *ui* met de *i* te vormen in plaets van met *y*; en *de goede vader* te schryven in stede van *den goeden*, in den eersten naemval enkelvoud. Al het overige dat in deze Spraekkunst geleerd wordt, komt overeen met het stelsel der Commissie.

Daer is dan geene reden om deze uitgave in te houden, dewyl zy, by middel van een paer algemeene aanmerkingen, de leerende jeugd niet kan dan te regt wyzen.

NEDERDUYTSCHÉ
SPRAEKKUNST.

DERDE AFDEELING.

WOORDVOEGING.

- §. 176. De *Woordvoeging* of *woordschikking* (syntaxis) is de kennis der regelen waer naer wy de woorden der tael moeten rangschikken en wyzigen, om overeenkomstig den aerd dier tael onze gedachten uyt te drukken.
- §. 177. Den algemeenen grondslag, waerop de woordvoeging rust, is de natuerlyke opvolging der denkbeelden in onzen geest, waerdoor datgene, wat in de ry der gedachten het eerst voorkomt, ook het eerst wordt uytgedrukt.
- §. 178. Dit grondbeginsel, in zekere mate voor alle talen gemeen, wordt gewyzigd naer den byzonderen aerd der talen, en uyt dit oogpunt beschouwd, heeft de nederduytsche tael even als andere, eene eygene woordvoeging. Ter geregelde behandeling, dezer laetste, zal hier eerst gesproken worden, over *de verbinding van enkele woorden*; daerna, over *de orde, waerin de woorden in eene rede opelkander volgen*; en eyn-delyk, over *de zamenstelling der volzinnen*.

EERSTE HOOFDSTUK.

VERBINDING VAN ENKELE WOORDEN.

I. *Over de lidwoorden en derzelve verbinding met zelfstandige naemwoorden.*

§. 179. By de eygennamen van menschen, landen en steden worden de lidwoorden wegge-
laten, omdat die naemwoorden slechts op één
voorwerp kunnende toegepast worden geene
nadere bepaling behoeven. By voorbeeld : *roep
Jan ; — hy komt wyt België ; — ik woon te
Brussel.*

De namen der rivieren nemen echter altoos
het lidwoord by, als : *de Schelde, den Ryn.*

§. 180. Wanneer de eygennamen zyn voorafge-
gaen door een gemeen naemwoord, dat tot
derzelve verklaring dient, nemen zy het lid-
woord aen, doch vóór het gemeen naemwoord :
ook wel met het voorzetsel *van* tusschen beyde,
als : *het koningryk Denemarken, de stad Ant-
werpen ; — het koningryk van Engeland.*

§. 181. Voorgegaen van een byvoegelyk naem-
woord nemen zy insgelyks het lidwoord voor-
op, als : *het volkryke Europa, het edele Brussel,
den heyligen Augustinus.*

§. 182. Wanneer zy, door het byzonder gebruik
dat men er van maekt, niet meer als opregt
eygene namen kunnen beschouwd worden,
nemen zy ook het lidwoord aen, als : *Hooft,
den Tacitus van Holland ; — Bossuët, den
Demosthenes van Frankryk ; — een Socrates
onzer eeuw.*

Hier beteekenen de eygene namen *Tacitus,
Demosthenes, Socrates,* geene byzondere per-

soonen meer ; maer eerder eene hoedanigheyd, welke die persoonen by uytstek toegerekend wordt. Zoo is *Tacitus* zoo veel gezeyd als den beknoptsten, den zinryksten geschiedschryver; *Demosithenes*, zegt hetzelfde als den beroemdsten redenaer; *Socrates*, als den wysten der menschen.

- §. 183. Men verzwylt het lidwoord voor de titels van vorsten en mogendheden, het zy die titels achter of voor den eygen naem geplactst worden, als : *Maria Stuart, koningin van Schotland*; *koning Lodewyk of Lodewyk, koning van Frankryk*; *keyzer Karel den vyfden of Karel den vyfden, keyzer van Duytschland*.
- §. 184. Wanneer men de namen niet uytdrukt maer enkelyk de weerdigheyd, alsdan is het lidwoord noodig, als : *Zyne Majesteyt den koning bemint zyne onderdanen*; — *den koning der Belgen behertigt het welzyn des volks*.
- §. 185. Als men spreekt van andere verhevene persoonen, laet men het lidwoord niet weg dan wanneer den naem de weerdigheyd voorafgaet; doch als deze voorop staet, gebruykt men het lidwoord, hetwelk ook geplactst wordt voor de eygene namen van vorsten, als den titel of de weerdigheyd geheel uytdrukt is voor den naem. Zoo zegt men : *Margareta van Parma gouvernante der Nederlanden*; en *de gouvernante der Nederlanden, Margareta van Parma*. Zoo ook : *den hertog van Brabant, Jan den Eersten*. Z. §. 183.
- §. 186. Het lidwoord blyft weg wanneer men iemand aanspreekt, als : *God! Vader!* ook met een byvoegelyk naemwoord, als : *goeden God! geliefden Vader!*
- §. 187. Het wordt mede verzwegen, wanneer eene zaak in den onbepaelden zin genomen

wordt, dat is, als men zich door het zelfstandig naemwoord geen byzonderen persoon of byzondere zaak voorstelt; maer alleen de soort of stof wilt aenduyden, als *geef my water; sterk als yzer; hier is brood.*

§. 188. Ook gebruykt men geen lidwoord voor een gemeen naemwoord dat in eene spreekwoordelyke uytdrukking of in een algemeenen zin gebruykt wordt, als: *nood breekt wetten, armoede zoekt list, belofte maekt schuld, enz.* En insgelyks, *geduld hebben, buyt maken, aen zee wonen, adem halen, enz.*

§. 189. In den hartstogtelyken spreek- of sehryfstyl, en by de optelling van verscheydene zaken achter elkander, wordt het lidwoord meestal onderdrukt, als: *goed, eer, leven, ja alles is verloren; — paleyzen, hoven, kerk en toren, vest en wal staen op den vloed gebouwd.*

§. 190. De lidwoorden staen vóór de zelfstandige en byvoegelyke naemwoorden, en komen met de eerste in geslacht, getal en geval overeen, als: *de hand, het huys, een boek; — de regte hand, de groote huysen, des goeden boeks.* Z. §. 37.

§. 191. Wanneer verscheydene zelfstandige naemwoorden zamengevoegd worden, zoo kan men, in geval het lidwoord voor alle de naemwoorden hetzelfde is, volstaen met het bepalend lidwoord alleen voor het eerste te plaetsen, als: *de wysheyd, braefheyd en godsvrucht van dezen man.*

AENMERKINGEN. 1.º Volgens dezen regel kunnen ook woorden die in geslacht en getal verschillen met een enkel lidwoord verwoegd worden, wanneer het voor beyde toch 't zelfde is, zoo mag men zeggen: *ik heb de boekery en kunstvertrekken van mynen vriend bezigtigd.*

2.º De niet-herhaling van het lidwoord is echter meest in gebruyk als de woorden in den eersten naemval voorkomen; in de andere naemvallen, vooral in den tweeden en den derden is 't beter het lidwoord by ieder zelfstandig naemwoord uyt te drukken.

3.º Eyndelyk merke men hier nog op, dat over 't algemeen de weglating van het lidwoord alleen gepast is vóór naemwoorden die persoonen of zaken aanduyden welke gemeenlyk by elkander behooren, als : *den timmerman en metsers, de timmerlieden en metsers*; maer niet, *den timmerman en wever*.

- §. 192. Wanneer zulke zelfstandige naemwoorden zamengevoegd worden, die uyt hoofde van geslacht of getal een verschillend lidwoord vereyschen, zoo moet hetzelfde noodzakelyk herhaeld worden, als : *de dood en het leven*; — *den man, de vrouw en het kind*; — *het begin, den voortgang en het eynde dezer geschiedenis*.
- §. 193. Wanneer twee naemwoorden, van hetzelfde geslacht en getal, hoedanigheden uyt-drukken welke al of niet op een zelfden persoon kunnen toegepast worden, dan moet men het lidwoord herhalen, als men twee persoonen wilt aanduyden : maer als men slechts van één' spreekt, in wien beyde hoedanigheden vervoegd zyn, mag men maer eens het lidwoord gebruyken. Zoo zegt men : *den keyzer en koning*; — *den man en vader*; — *de echtgenoot en moeder*, als men daarmede maer éénen persoon wilt te kennen geven; anders moet men zeggen : *den keyzer en den koning*, enz.
- §. 194. Men herhaelt mede het lidwoord, wanneer men by ieder der onderscheydene voorwerpen, welke men opnoemt, de aandacht wilt vestigen : en vooral in tegenstellingen is

zulks noodzakelyk. Zoo zegt men : *de geleerdheyd, de regtschapenheyden de godsvrucht dezemans maken hem even zeer achtingsweerdig.* — *Den vorst en den onderdaen, den ryken en den armen, zyn gelyk voor God.*

- §. 195. Het niet bepalend lidwoord *een* moet in de meeste gevallen herhaeld worden, als : *eene roos en eene tulp zyn twee schoone bloemen.*
- §. 196. Het bepalend lidwoord kan alleen in het onzydige zonder zelfstandig naemwoord gebezigd worden, wanneer het in plaets van *dat* of *hetzelve* gebruykt wordt, als : *ik heb een dichtstuk gelezen. Hier is het* (1). Ook wordt dit *het* voor onpersoonlyke werkwoorden gebruykt, als : *het regent, het verdriet my, het zyn nuttige boeken.*
- §. 197. Het onbepalend lidwoord wordt in den vierden naemval dikwerf zonder verbuysing geschreven, als : *ik heb een' brief opgesteld; — zich een' pen uytzoeken; — hy gebruykt altyd een' langen omhael van woorden.*

AENMERKING. Men is gewoon die verkorting door eene apostroof aen te duyden. Verdienstelyke schryvers echter verwaerloozen zulks dikwyls, en wanneer een bykomend adjectief het geslacht genoegzaam aentoont, gelyk in het laetste voorbeeld, is het volstrekt niet noodig.

- §. 198. Ook het bepalend lidwoord ondergaet niet zelden verkorting, als : *d'ondergang* voor *den ondergang*; — *'t geluk*, voor *het geluk*; — *'s menschen*, voor *des menschen*, enz.

AENMERKINGEN. 1.º Van deze verkortingen

(1) Sommige houden dit *het* in zulk geval niet voor het bepalend lidwoord, maer voor het persoonlyk voornaemwoord des onzydigen geslachts. Het kan daer ook voor doorgaen.

moet men de eerste in onrym vermyden. De andere mag men in den gewoonen schryfstyl vry gebruyken, wanneer de vloeyendheyd der rede daerby wint. In eenige bywoordelyke spreekwyzen bedient men zich altoos van de verkorting, als : *buyten 's lands, onder s' hands, binnen 's monds, van 's konings wege, enz.*

2.° Ook wordt *het* (§ 196.) somtyds tot 't verkort, vooral wanneer het meermalen achtereen in de rede voorkomt, en de daerop volgende woorden met een' klinker aenvangen. Z. §. 46. *Aenteek.* 1.

- §. 199. De lidwoorden moeten altoos zoo dicht mogelyk by hunne zelfstandige naemwoorden geplacet zyn : alle harde en lange tusschenvoegsels zyn strydig met den aerd onzer tael en verwarren de rede. Men zegt dus niet wel : *De hunne ouders en meesters vereerende kinderen; — het de wereld zoo geheel bezig houdende nieuws, is onwaer; men moet zeggen : de kinderen, die, enz. — Het nieuws, dat, enz.*

Inzonderheyd moet men zulks vermyden, wanneer daerby voorzetsels gebezigd worden, als : *de met witte peerden bespannen wagens reden voorop, in stede van : de wagens, welke, enz.*

II. OVER DE ZELFSTANDIGE NAEMWOORDEN.

1. *Verbinding van twee of meer zelfstandige naemwoorden.*
- §. 200. De verbinding van twee of meer zelfstandige naemwoorden is inzonderheyd tweedерley, voor zoo verre zy namelyk in eene *gelyke* of *ongelyke* betrekking tot elkander staen. De

eerste soort van verbinding heeft plaets, wanneer twee of meer zelfstandige naemwoorden dezelfde zaak uydrukken; of het eene, by wyze van toezetsel (*appositie*), ter verklaring en nadere bepaling van het andere moet dienen; of eyndelyk wanneer zy benamingen zyn van verscheydene nevens elkander geplaetste zaken. By de laetste soort van verbinding zyn de betrekkingen menigvuldig, en worden op onderscheydene wyzen aengeduyd.

2. *Verbinding van twee of meer zelfstandige naemwoorden in eene gelyke betrekking.*

- §. 201. Twee of meer zelfstandige naemwoorden, als benamingen van dezelfde zaak byeenkomende, staen natuerlyker wyze in denzelfden naemval, als : *koning Leopold, de stad Antwerpen*, enz.
- §. 202. Hetzelfde heeft plaets, wanneer van twee of mēer byeen geplaetste zelfstandige naemwoorden het laetste of de laetste tot verklaring en nadere bepaling van het eerste dienen moeten, in welk geval zy echter niet noodzakelyk in getal overeenkomen, als : *in de dagen van Saul, den eersten koning van Israël; — Brussel, de hoofdstad van België; — de letteroefeningen, den besten troost in het ongeluk*, enz.
- §. 203. In denzelfden naemval eyndelyk staen insgelyks twee of meer zelfstandige naemwoorden, benamingen zynde van onderscheydene voorwerpen, wanneer zy, uyt hoofde van hunne gelyke betrekking tot hetzelfde werkwoord, nevens elkander geplaetst worden, als : *gehoorzaemheyd en leergierigheyd zyn het schoonste sieraed van kinderen; — een braef zoon eert zynen vader en zyne moeder.*

AENMERKINGEN. 1.° Deze nevens elkander geplaetste naemwoorden worden verbonden door middel van voegwoorden, 't zy bevestigender of ontkennder wyze, als : *roem en onsterfelykheyd wachten u; — noch roem noch onsterfelykheyd wachten hem.*

2.° Worden meer dan twee naemwoorden door het bevestigend voegwoord *en*, of door het ontkennd *noch*, met elkander verbonden, dan worden beyde alleenlyk voor het laetste naemwoord geplaetst, als : *oorlog, pest en hongersnood ontvolkten het land; — hy vreest God, menschen noch wetten.*

3.° Wanneer iets met drift en aendoening voorgesteld wordt, blyft het voegwoord *en* dikwerf weg, als : *hoogmoed, wellust, ontrouw, vergiftigen hier de lucht, welke wy inademen.*

4.° Daerentegen worden somtyds, om den nadruk te versterken, *en* en *noch* by ieder der naemwoorden herhaeld, zelfs ja by het eerste voorop gesteld, als : *achting, en eer, en rykdommen wachten hem; — en achting, en eer, en rykdommen wachten hem.* Zoo ook : *hy vreest noch God, noch menschen, noch wetten.*

5.° Er zyn nog meer voegwoorden, die in eene gelyke betrekking staende naemwoorden, of bevestigender, of ontkennder wyze, of liet eene bevestigender en het andere ontkennder wyze, met elkander verbinden, als : *zoo wel geluk, als eer en roem zyn uw loon; — niet de menschen, maer God vreezen; — niet alleen de menschen, maer ook God vreezen.*

6.° Als twee of meer zamengestelde zelfstandige naemwoorden, in eene gelyke betrekking staende, en door het voegwoord *en* verbonden, hetzelfde woord tot laetste deel hebben, mag men dit laetstedeel in 't eerste naemwoord weg-

laten , als : *in voor- en tegenspoed* ; — *op- en ondergang* ; — *de kamer- en huysdeur* ; — *geboorte- trouw- en sterflysten* (1).

3. *Verbinding van twee of meer zelfstandige naemwoorden in eene ongelyke betrekking.*

§. 204. Belang- en talryker zyn de gevallen , waerin twee of meer naemwoorden zoodanig met elkander verbonden zyn , dat zy van elkander in naemval verschillen , of met andere woorden , in eene *ongelyke* betrekking staen. Dit kan op dryderley wyze geschieden : 1. door voorzetsels , als : *liefde tot den naesten* , *zucht voor de jagt* , *menschen uyt de stad* , *hoop op betere tyden*. 2. Door verbuyging als : *de bevelen des konings* , *de gunst der menschen*. 3. Of door het achterste woord onveranderd te laten , als : *een stapel boeken* , *een bos pennen*.

Over de verbinding der naemwoorden door voorzetsels is hier niets aen te merken. Men herinnere zich slechts dat men by alle voorzetsels den vierden naemval gebruyken mag (§. 45). Verders raedplege men §. 516.

§. 205. Wanneer twee zelfstandige naemwoorden door verbuyging met elkander verbonden worden , geschiedt zulks meestal door het laetste te stellen in den tweeden naemval , als :

(1) Zoo zegt BILDERDYK in zyne *zedelyke gispingen* :

mishandeld , en verstooten

Van land- geslacht- en stam- misschien van huisgenooten.

En in zynen *ondergang der eerste wareld* :

Gy kent hun echt- , en wee- , en rouw- , en moordgeschichten.

Zonder nogtans door zulke stoutigheden de daydelykheyd te benadeelen.

den zegen des hemels , de beoefening der wetenschappen.

§. 206. Men kan het lidwoord van het naemwoord dat in het eerste geval staet weglaten , met het verbogen naemwoord voorop te stellen , als : *des hemels zegen , der menschen gunst.* — Ook beyde lidwoorden in den gemeenzamen styl , als : *vaders hoed , ooms weylanden.*

§ 207. Wanneer het woord dat in het tweede geval staen moet een eygen naem is , zoo laet men hetzelfde altoos vooraf gaen. Het tweede geval wordt by eygene namen altoos aangeduid door byvoeging van *s* , onaengezien van welk geslacht het naemwoord zy : die letter echter blyft weg wanneer reeds het woord daarmede eyndigt , als : *Vondels gedichten , Marias zoon , Paulus verblyft te Athene.* Z. §. 50 en 56.

§. 208. Als twee zelfstandige naemwoorden , die slechts één denkbeeld uytmaken , met een derde in ongelyke betrekking verbonden worden , dan wordt de *s* , als teeken van den tweeden naemval , alleen achter het laetste gevoegd. Zoo zegt men : *koning Lodewyks dood ; keyzer Napoleons regering ; het kind van den huyzes voorregt.*

AENMERKING. Men mag in deze voorbeelden den tweeden naemval ook laten volgen op den eersten ; maer dan blyven de eygene namen onveranderd , zoo kan men zeggen : *de dood des konings Lodewyk ; de regering des keyzers Napoleon* : doch liever met een voorzetsel : *de dood van koning Lodewyk* , enz.

§. 209. By zelfstandige naemwoorden in ongelyke betrekking verbonden , moet men niet zelden den vierden naemval met het voorzetsel *van* in de plaets van den tweeden gebruyken ,

en wel 1.º in de gevallen aangewezen op §. 51. — 2.º wanneer twee of meer tweede naemvallen een wangeluyd zouden voortbrengen : alsdan vervangt men eenen derzelve door den vierden, als : *den invloed der welsprekendheyd van den redenaer* ; — *de vergankelykheyd van de goederen der wereld.*

AENMERKING. Men mag ook in dit geval , eene omkeering doen in den zin van §. 206. , en zeggen : *den invloed van des redenaers welsprekendheyd* ; — *de verwoesting van myns broeders bezittingen.*

- §. 210. Wanneer de verbinding der naemwoorden in ongelyke betrekking, geschiedt door het laetste woord onveranderd te laten, dan heeft er eene uytlating van het voorzetsel *van* plaats, welke uytlating in menigvuldige spreekwyzen door 't gebruyk tot wet is overgegaen. Zoo zegt men : *een stoer peerlen* ; *eene menigte vogelen* ; *eene ry soldaten* ; *een aental menschen* ; *eene bende ruytery* ; *eene kudde schapen* ; *een stapel turven* ; *het schepel tarwe* ; *de tien riemen papier*, enz. En het achterste voor : *dry gulden verlies* ; *zes stuyvers winst* ; *een gulden schade* ; *eenige dukaten voordeel*, enz.

III. OVER DE BYVOEGELYKE NAEMWOORDEN.

- §. 211. De byvoegelyke naemwoorden staen voor de zelfstandige naemwoorden tot welke zy behooren , en komen daarmede in geslacht , getal en geval overeen , als : *den neerstigen leerling* , *de beminnelyke deugd* , *het grootste goed.*

AENMERKING. Het byvoegelyk naemwoord komt altoos overeen met het zelfstandig dat onmiddelyk volgt , alhoewel dit tot verklaring dient van een ander van verschillend geslacht ,

als : *de rede, een kostbaer geschenk van God.*

§. 212. Zy worden achter de eygennamen geplacetst ter onderscheyding van andere van denzelfden naem, en met vooropneming tevens van het lidwoord *den*. In dit geval worden zy verbogen even als of zy voorop stonden. *B. V. Lodewyk den veertienden; — het bevel van Karel den twaelfden; — hy streed tegen Alexander den grooten.*

§. 213. Somtyds komen de byvoegelyke naemwoorden zonder lidwoord achter de zelfstandige, en blyven alsdan onveranderd, als : *een kind gezond en vrolyk; een held even menschlievend als dapper.* Zy blyven mede altoos onveranderd achter de werkwoorden *zyn, worden, blyven*, als : *die krygslieden zyn dapper; — de lucht wordt helder; — de bloemen blyven schoon* (1).

AENMERKINGEN. 1.º Hetzelfde heeft plaets wanneer de byvoegelyke naemwoorden voor het onbepalend lidwoord staen, als : *hy deed zoo zwaer eenen arbeyd; ik beleefde nimmer zoo warm eenen zomer.*

2.º Den bovenstaenden regel geldt mede voor de *Deelwoorden* : van welke echter de werkende (die op *ende*) deze *e* in de achter-

(1) Men mag hier, omtrent de achterstelling van 't adjectief opmerken, dat zy voorheen in onze tael zeer algemeen was. Men zeyde meer, *een koning magtig, eene maegd schoon* (of zelfs *maget schoon*), dan *een magtigen koning, eene schoone maegd* (Z. het eerste der aengehaelde verzen in de Aenteekening op § 16.). Doch dit is verouderd, ten zy het byvoegelyk naemwoord nog een of meer woorden by zich hebbe die te zamen het gezegde uytmaken, als : *een koning zeer magtig; een vorst ryk in glorie; de maegd, schoon van gelaet; een peerd, goed ten draf. Eens mans, wys ten rade; vrouwen, zedig in gedrag.* Ook by verdubbeling van adjectieven, gelyk in de boven aengehaelde voorbeelden.

stelling behouden of verliezen naer willekeur, of naer de welluydendheyd meëbrengt. Zoo zegt men : *eens kluyzenaers woonende in een woud; eener vrouw haren angst uytschreeuwende; of woonend en schreeuwend.*

§. 214. Een byvoegelyk naemwoord kan eygenlyk niet zonder een zelfstandig plaets hebben; maer dit wordt er soms by verstaen, en wel 1.º wanneer het byvoegelyk naemwoord in betrekking staet tot een kort voorafgaend of volgend zelfstandig, als : *den neerstigen leerling wordt geprezen, den tragen (leerling) veracht; — de gerechtigheyd draegt het zweerd in de eene (hand), de weegschael in de andere hand.* 2.º Wanneer het zelfstandig naemwoord ligt te raden is, als met de woorden *dag, jaer, en uer.* By voorbeeld : *voor den tienden dezer maend; hy kwam na half twaelf; in achttien honderd zestien.*

§. 215. Een byvoegelyk naemwoord kan dikwerf by twee zelfstandige gevoegd worden, als : *welriekende kruyden en planten.* Wanneer de zelfstandige naemwoorden van verschillend geslacht zyn, moet het byvoegelyke zoo wel als het lidwoord herhaeld worden, by voorbeeld, niet : *den schoonen hof en huys,* maer : *den schoonen hof en het schoone huys.*

Beter echter is het, in zulk geval twee onderscheydene adjectieven te gebruyken welke genoegzaam dezelfde beteekenis hebben, als : *den fraeyen hof en het schoone huys.*

§. 216. By zamengestelde zelfstandige naemwoorden heeft het byvoegelyk naemwoord eygenlyk alleen betrekking tot het laetste lid der zamenstelling, dat het geslacht bepaelt (§. 37.), als : *de zuynige huysmoeder : den kunstigen uerwerkmaker.*

AENMERKING. Het gebruyk heeft hieromtrent eenige uytnemingen ingevoerd. Zoo zegt men : *een zyden kousenwever , het oude vrouwenhuys , een hoogduytsche taelmeester , een gouden uerwerk maker , enz.* , alwaer de adjectieven tot het eerste lid van ieder zamengesteld naemwoord behooren , en niet tot het laetste. In zulke spreekwyzen verbindt men veelal het byvoegelyk naemwoord met zyn zelfstandig by middel van een dwarsstreepje , en men schryft , *een zyden-kousenwever , het oude-vrouwen huys , enz.*

§. 217. By twee of meer met *en* verbonden byvoegelyke naemwoorden , welke denzelfden uytgang hebben , volstaet men met dien uytgang slechts by het laetste te schryven , en men vervangt hem by de andere door een dwarsstreepje , als : *eene goud- en vischryke rivier ; — in- en uytwendige ziekten.*

§. 218. Het byvoegelyk naemwoord laet zich ook van zyn zelfstandig naemwoord scheyden , wanneer hetzelve nog een ander byvoegelyk naemwoord by zich heeft , als : *zyne gevoelige , steeds voor het lyden zyner medemenschen geopende ziel.* Hierby moet men echter opmerken dat dikwerf eene omschryving noodzakelyk is , wanneer namelyk den zin te lang of wanluydend worden zou.

§. 219. Sommige byvoegelyke naemwoorden beheerschen ook naemvallen en wel

1.) Den tweeden , als : *zyns verstands magtig ; des levens zat ; des verbonds gedachtig ; zyner onschuld bewust ; des doods schuldig ; der moeyte weerd ; des bewinds moede ; der zake kundig , enz.* , en derzelve tegengestelde met *on* , als : *onbewust , onweerdig , onkundig , enz.*

AENMERKING. By eenige dezer gebruykt men

echter meest, in den gewoonen schryfstyl, den vierden naemval met of zonder voorzetsel, als : *van zyne onschuld bewust ; aen het verbond gedachtig ; den dood schuldig, eene belooning weerdig, enz.*

- 2.) Andere vorderen den derden naemval, als : *niemand is Gode in magt gelyk ; uw bezoek is my aengenaem ; het is den vader bekend ; een kind moet zynen ouderen gehoorzaam zyn, enz.* Met dezen naemval gebruykt men ook *duydelyk, dienstig, getrouw, gevaerlyk, heylzaam, nuttig, onderworpen, schadelyk, toegedaen, verkleefd, enz.*

AENMERKING. Men gebruykt ook by deze byvoegelyke naemwoorden den vierden naemval met het voorzetsel *aen* of *voor*, als : *gelyk aen zynen vader, nuttig voor iedereen, enz.*

- 3.) Den vierden naemval vereyschen die adjectieven welke maet, gewigt, weerde of ouderdom aenduyden, in zoo verre deze dingen door telwoorden uytgedrukt worden, als : *dry ellen lang ; tien pond zwaer ; vier stuyvers weerd ; twaelf jaren of jaer oud, enz.*

§. 220. Wanneer de bezitting of ontbering door een byvoegelyk naemwoord uytgedrukt wordt, bezigt men achter hetzelfde de voorzetsels *in* en *van*, als : *ryk in deugd, beroofd van verstand, enz.* Wanneer de plaets eener eygenschap aengewezen wordt, dan gebruykt men insgelyks het voorzetsel *van*, als : *ligt van hoofd ; ziek van ligchaem ; gezond van hert ; kleyn van persoon ; groot van ziel ; zwart van oogen ; een vogel, schoon van vederen, enz.*

§. 221. De byvoegelyke naemwoorden gebruykt in den vergelykenden trap (Z. §. 77), zyn gevolgd van het woordje *als*, wanneer de vergelyking geschiedt door *zoo*, *even* of *even zoo*,

by voorbeeld : *hy is zoo groot als gy; uw broeder is even geleerd als zyn vriend; hy is even zoo oud als gy.* Ook ontkennder wyze, *hy is zoo driftig niet of niet zoo driftig als gy.*

Maer wordt de vergelyking uytgedrukt door meer of minder, of door het byvoegelyk naemwoord uytgaende op *er*, zoo bezigt men altoos het woordje *dan*, als : *zoeter dan honing; uw huys is grooter dan het myne; ik ben meer gedachtig aen die zaek dan gy; dit laken is minder duerzaam dan men zoude gelooven, enz.*
Z. §. 77.

AENMERKING. Dat zelfde *dan* moet men bezigen wanneer in de rede een denkbeeld van uytsluyting ligt, en men gebruyk maekt van de woorden *niemand, niets, nooyt, nergens, geen, geen ander, niet*, als : *niemand dan uw broeder; hy doet het nooyt dan tegen dank; hy gebruykte geene middelen dan gewoonlyke, enz.*

§. 222. De byvoegelyke naemwoorden gebruykt in den overtreffenden trap, zyn gevolgd van den tweeden naemval of van een der voorzetselen *onder, uyt of van* met den vierden naemval als : *den besten der menschen; den geleerdsten onder zyne tydgenooten; de rykste uyt het dorp; den oudsten van alle.*

§. 223. De byvoegelyke naemwoorden worden somtyds bywoorden (Z. §. 162), wanneer zy namelyk niet dienen om de eygenschap van eenigen persoon of zaek uyt te drukken, maer alleen, om de beteekenis van een ander byvoegelyk naemwoord te wyzigen of nader te bepalen, als : *eene zacht ruyschende beek; eene aengenaem riekende bloem, enz.*, in welke voorbeelden *zacht* en *aengenaem* niet tot *beek* en *bloem*, maer tot de eyenschappen die aen

- beyde worden toegekend, behooren. Indien men hier het bywoord voor een byvoegelyk naemwoord verwisselde, zoude men dikwerf geheel iets anders zeggen dan men bedoelde. Zoo is eene *buytengewoone groote som* gansch wat anders dan eene *buytengewoon groote som*.
- §. 224. *Gansch, geheel, half, genoegzaam, alleen, vol, enkel, louter, niets*, worden ook somtyds als bywoorden gebezigd, en blyven dus onverbogen, schoon zy zelfstandige naemwoorden by zich hebben. Zoo zegt men, *zy was enkel vreugd, niet enkele; wy waren geheel aendacht, niet geheele, enz.*

IV. OVER DE TELWOORDEN.

- §. 225. De Telwoorden worden doorgaens, even als de byvoegelyke naemwoorden tot welke zy meerendeels behooren, voor hunne zelfstandige naemwoorden geplacet, als : *vier weken; zes maenden; op den zevenden dag der maend*. Somwylen echter komen zy achter aen, als : *in het jaer zestienhonderd twee en dertig* (1). Ook by de aenhaling van eene plaets uyt eenigen schryver, waerby men zich liefst van cyferletters bedient, als : *Afdeeling 3., boek 4., hoofdstuk 1.*
- §. 226. Ten aanzien der uergetallen is het volgende in aenmerking te nemen : het meervoudige *uren* heeft een werkwoord in het enkelvoud by zich, als : *het is dry, twaelf uren*. Ook wordt

(1) In 't noemen van het jaergetal moet men acht geven dat men de eeuwen te zamen neemt, als in 't aengehaeld voorbeeld; en niet de duyzend van de honderden afscheydt. *Duyzend, zes honderd, enz.*, is eerder hoog- dan nederduytsch.

het woord *uer* als gezegd is (§. 214.) somtyds weggelaten, by voorbeeld : *de klok slaet een.* In dit geval wordt het telwoord niet zelden verbogen, als : *ik ben voor zessen opgestaen.* Z. §. 88.

§. 227. De telwoorden, het zy bepalende of algemeene (Z. §. 84), worden ook met de daerby gevoegde zelfstandige naemwoorden verbonden door den tweeden naemval, of by middel van de voorzetsels *van, uyt, onder*, als : *een der inwooneren; twee van ons; sommige uyt het gezelschap; eenige onder u.*

§. 228. Schoon de telwoorden doorgaens geen lidwoord voor zich dulden, kan en moet dit echter somtyds plaets hebben, wanneer zeker bepaeld getal voorwerpen, met uytsluyting van andere, bedoeld wordt, als : *geef my de vier boekdeelen*, die namelyk welke voor u liggen, of van welke gesproken wordt. Zoo ook : *den eenen was naeuwelyks by my, of de twee andere kwamen ook.*

§. 229. By een meervoudig telwoord staet een meervoudig zelfstandig naemwoord, als : *honderd steden*, enz.; doch wanneer het getal eene eenheyd meer dan een of meer honderd- of duyzendtallen is, dan staet het zelfstandig naemwoord in het enkelvoud, als : *honderd en een gulden; twee honderd en eene el; vier duyzend en een jaer.* Desgelyks hebben de telwoorden met *half* zamengesteld, een zelfstandig naemwoord in het enkelvoud by zich, als : *derdhalf of derdehalf brood; zevendhalven of zevendehalven stuyver.* Z. §. 93.

§. 230. Wanneer maten, geldsommen en gewigten als vereenigd voorkomen, staen zy benevens het werkwoord in het enkelvoud als : *daer is vier last tarw, vyf en twintig frank*, wan-

neer de vergaderde hoeveelheyd tarwe uytgedrukt, en niet op de geldsoort gezien wordt. Komen deze dingen daerentegen als verdeeld voor, zoo staen zy in het meervoud, als : *daer zyn vier lasten tarw, vyf en twintig franken*, als ieder last op zich zelve is en afzonderlyk wordt aangewezen, en vyf en twintig enkele franken bedoeld worden. Zoo ook : *tien ponden thée*, wanneer de ponden afzonderlyk gewogen en gepakt zyn; maer *een suikerbrood van tien pond*, enz.

AENMERKING. Dit zelfde geldt wanneer men spreekt van legerbenden, zoo zegt men : *een heer van tien duyzend man*, enz.

- §. 231. Omtrent het woord *beyde* moet aengemerkt worden, dat het werkwoord by hetzelfde in het enkelvoud geplaetst wordt, wanneer dit telwoord niet tot twee afzonderlyke voorwerpen, maer tot twee zaken betrekking heeft, welke als een geheel beschouwd kunnen worden, als : *hy is gewoon veel te eten en lang te slapen; beyde is schadelyk voor de gezondheid* (1).
- §. 232. Ten opzigte van de onbepaalde telwoorden *al, alle*, is insgelyks het een en ander aen te merken. *Al* wordt onverbuigelyk gebruykt, wanneer het voor een lidwoord of bezittelyk voornaemwoord komt, als : *hy deed al den ar-*

(1) Dezen regel staet open voor eenige vryheyd. Men kan wel niet zeggen : *Ik ken uw oudsten en uw jongsten broeder; beyde is neerstig en werkzaam* : dat spreekt van zelf. Maer als BILDERDYK schryft :

Zy tuigen van een stond, toen aerde en hemel beide

In woesten baiert lag eer de Almacht ze onderscheidde.

Kon hy even zoo wel het meervoud *lagen* gebruykt hebben, hadde zyn vers het toegelaten. De rede is dat het beschouwen van hemel en aerde als een geheel of als twee onderscheydene dingen, willekeurig is.

beyd; al myne vreugde is vervlogen. In het meervoud echter kan het ook verbogen worden, als: *alle uwe poogingen zyn vruchteloos; alle myne bezittingen zyn verloren.* Zoo ook, *u aller vriend; — ons aller vader, en niet uw aller, uwer aller, enz. (1)*

Alle in eenen verzamelenden zin genomen, en zoo veel als *gansch, geheel* beteekenende, blyft onverbogen, als: *door achteloosheyd berooft men zich van alle voorspoed; — hy is voor alle kommer beschut.*

Desgelyks blyft het onverbogen, wanneer de daerbygevoegde zelfstandige naemwoorden, schoon in het enkelvoud staende, eenen verzamelenden zin hebben, als: *ik ken alle man van die plaets; men komt er alle dag; deze gewoonte heerscht onder alle volk.*

Daerentegen wordt *alle* verbogen, wanneer het de beteekenis van *elk, ieder, allerley* heeft, als: *hy is afkeerig van allen arbeyd; zy is eene vyandin van alle ydelheyd; alle uren, alle oogenblikken kan hy komen.* Intusschen kan *alle* niet altyd de plaets van *ieder* bekleeden; want *allen mensch, alle huys, enz., voor ieder mensch, ieder huys, enz., zyn* geene goede uytdrukkingen.

Eyndelyk zy hier nog bygevoegd, dat *alle* dikwerf dient om de beteekenis van het woord, waerby het gevoegd is, te versterken, als: *ik leg my daerop met allen yver toe; hy spoorde hem daertoe met allen ernst aen.*

Z. §. 96 en 98.

(1) Zoo wordt het ja meest gehouden: echter zegt BILDERDYK in zyne AFFODILLEN:

Wat was uw-aller waan, ó volken?

En dit is toch ook te verklaren.

II. Deel.

V. OVER DE VOORNAEMWOORDEN.

1. *Persoonlyke Voornaemwoorden.* (Z. §. 99 en 100.)

§. 233. Ten aenzien der persoonlyke voornaemwoorden is op te merken, dat in het algemeen het gebruyk van *gy lieden*, *u lieden* in het meervoud is af te keuren.

§. 234. Het zelfstandig naemwoord komt met het persoonlyk voornaemwoord in getal en geval overeen, als: *het afsterven van hem, den roem van zyn geslacht, wordt door alle betreurd; — gy moogt my, uwen opregten vriend, vry gelooven.*

AENMERKINGEN. 1.º Men mag in soortgelyke voorbeelden dikwerf den eersten naemval bezien met een uytroepteen, als: *aen u, myn vriend! wil ik mynen nood klagen.*

2.º Somtyds wordt het persoonlyk voornaemwoord achter het zelfstandig naemwoord gevoegd, waardoor de rede nadruk bywint, als: *myn jongsten broeder, hy die altoos zoo werkzaam was, geeft zich thans aen de ledigheyd over.*

§. 235. Het voornaemwoord des derden persoons volgt gemeenlyk het geslacht der voorwerpen, waerop het betrekking heeft, niet dat der woorden waardoor die voorwerpen worden aengeduyd, als: *zyne majesteyt gaf te kennen, dat hy verlangde, enz. — De schildwacht was verstyf van koude, hy was te beklagen. — Het meysje liet het kind vallen dat zy op den arm droeg. — De min (Cupido) lachte toen hy zynen pyl geschoten had.*

AENMERKING. De woorden zelve moeten in-

tusschen altoos het hun eygene geslacht behouden, als : *de pylen der min*, niet *van den min* of *des mins*; *den wagen van de zon* (*der zon*), niet *van den zon*, ofschoon men van de *zon*, naer de heydensche sabelleer als een God verbeeld, zegt : *hy ment*, *beklimt zynen wagen*, enz.

- §. 236. Wanneer twee werkwoorden eenerley persoonlyk voornaemwoord beheerschen, dan wordt hetzelve, in' geval de werkwoorden denzelfden naemval vorderen, eenmael wegge- laten, als : *ik moet hem spreken of ten minste zien*. Doch zyn de naemvallen verschillend, dan moet het persoonlyk voornaemwoord her- haeld worden, als : *hy beschouwde my*, en *zeyde my niets*.

AENMERKING. Hetzelfde heeft plaets wanneer eenerley voornaemwoord het onderwerp is van verschillende voorstellen door een voegwoord met elkander verbonden, als : *wy vertrekken en zullen u niet vergeten*; — *ik verliet hem en beloofde haest weér te komen*.

- §. 237. Men verwacht dikwyls het wederkeerig voornaemwoord *zich* met *hem*, *hen* en *haer*. Men moet *zich* gebruyken, als de werking tot den werker terug keert, en *hem*, *hen* en *haer*, wanneer de werking overgaet op een ander, als : *hy beroemt zich*, niet *hem*; — *zy bedenken zich*, niet *hen*; — *zy matigt zich dat regt aen*, niet *haer*. Z. §. 106.

AENMERKINGEN. 1.° Zoo haest het onderwerp verandert, gelyk zulks meermaels plaets heeft in een tusschenzin, mag men het wederkeerig voornaemwoord niet meer gebruyken, maer wel de persoonlyke *hem*, *hen*, *haer*, als : *hy eygende het zich niet toe*, maer *wenschte dat het hem* (niet *zich*) *gegeven wierde*.

2.° By opregte wederkeerige werkwoorden gebruykt men meestal *zich* zonder iets by; doch met bedryvende werkwoorden die als wederkeerige gebruykt worden voegt men er doorgaens het woord *zelf* by, als: *hy pryst enkel zich zelven*; — *uwe zuster bemint zich zelve alleen*.

3.° Somwylen vindt men *zich* voor *elkander* gebruykt, als: *zy omhelsden zich*, enz. Doch dit gebruyk behoort als oneygen, althans in onrym, vermyd te worden (1).

§. 238. Indien door het gebruyk van een persoonlyk voornaemwoord twyfelachtigheyd zoude ontstaen, gelyk wanneer er van onderscheydene personen gesproken wordt, tot welke het kan betrekking hebben, alsdan bezigt men liever een der aenwyzende voornaemwoorden

(1) Waer wederkeerigheyd is van persoon tot persoon, gebruyke men *elkander*, of het thans minder gebezigde doch opregt nederduytsch woord *malkander*, en zegge: *zy beminnen elkander*, of *malkander*; of: *zy beminnen zich onderling*. Dit laetste echter is eene omspraek. *Zy beminnen zich*, wilt eygenlyk zeggen, dat ieder zich zelven bemint.

Elkander nu laet zich oplossen in *elk den ander* of *anderen*; en *malkander* is uyt *mallyk ander* zaemgetrokken, en even zoo, *mallyk den ander*.

Mallyk is eygenlyk eene verkorte uytspreek van *manlyk*, in welken laetsten vorm het by de oude voorkomt. Het is zoo veel gezegd als *man voor man*. Het een en ander drukt dus uyt dat *elk* of dat *man voor man* over en weêr den ander slaet, lief heeft, haet, enz.

Uyt dit aangemerkte volgt dat men, by de splitsing der lettergrepen, behoort te schryven *elk-ander*, *malk-ander*, en niet *el-kander*, *mal-kander*. En dit laet zich ten overvloede hieruyt nog opmaken, dat de oude deze uytdrukkingen met een voorzetsel tusschen beyde deelen der samenstelling gebruykten, en zeyden *elk op ander*, *malk na ander*, enz., waer wy *op elkander*, *na malkander* schryven zouden. Zoo viudt men by MELIS STOKES: *Mallic op anderen in den stride*; en by MARRLANT: *Elc na anderen, die regneerden daer*.

dezen, dien, denzelven, als : *den veldheer viel in den slag, en toen den heelmeeſter hem wilde verbinden, kreeg hy eenen kogel door het hoofd.* Dit hy keert hier terug, volgens den aerd onzer tael, tot het hoofdonderwerp der rede, en dus tot *veldheer*; en daer hier eygenlyk den *heelmeeſter* bedoeld wordt, dient men te zeggen : *kreeg denzelven of beter dezen eenen kogel, enz.*

In andere gevallen neemt men de dubbeltinnigheyd weg door *den eerſten, den laetſten, of door dezen, genen.*

§. 239. *Men, iemand, niemand* worden alleen voor perſoonen gebruykt, doch laten het geſlacht onbepaald. Het eerſte wordt door ſommige tot *m'* verkort doch kwalyk (1), aengezien en geen uytgang, maer een zakelyk deel van 't woord is. Voor het woord *iemand* ſtelt men ſomtyds *zeker*, als : *het was zeker iemand, zoo groot als myn vader.* Z. §. 221. **AENMERKING.**

AENMERKING. Men merke in 't voorbygaen op dat het woord *men* het bezittelyk voornaemwoord dat er op volgen mag, in het mannelyk geſlacht vereyscht, als : *men is hier te vreden met zyn' ſtaet.* Hetzelfde geldt voor *iemand* en *niemand.*

§. 240. *Het* wordt altoos met een werkwoord in 't enkelvoud gebruykt, behoudens met *zyn* en

(1) In poëzy nogtans mag men zulks als eene vryheyd beſchouwen, die toch niet zelden in de geſproken tael gehoord wordt.

BILDERDYK zegt in zyn **BUITENLEVEN** :

In Poot vindt m' alles ſchoon ; in **VONDEL**, uit te zoeken :
Nu leest m' een nieuw poëet in 't hoekjen van den haard,
enz.

worden, wanneer deze werkwoorden voorgegaen of gevolgd zyn van een zelfstandig naemwoord in 't meervoud, als : *bedelaers zyn het; het zyn bedelaers; het worden groote boomen.*

2. *Bezittelyke Voornaemwoorden.* (Z. §. 108 en volg.)

- §. 241. De bezittelyke voornaemwoorden staen voor het zelfstandig naemwoord, en komen daermede overeen gelyk het lidwoord. Z. §. 190. Zy volgen ook denzelfden regel als het bepalend lidwoord, ten aenzien der herhaling of onderdrukking voor de zelfstandige naemwoorden. Z. §. 191 en volgende. By voorbeeld : *Myn getrouwen vriend; — zyne ondankbare dochter; — ons goed en leven; — hy verloor zyne eer en zynen rang; — hunne eygdommen en hun huysraed.* Zie verder §. 108.
- §. 242. De bezittelyke voornaemwoorden worden, even als de persoonlyke (§. 235), op het geslacht van den persoon, niet op dat van het woord betrekkelijk gemaakt, als : *de min (Cupido) schiet zyne pylen; — het wyf verwaerloost hare kinderen; — het knaepje speelt met zyne makkers.*
- §. 243. Het gebruik van een bezittelyk voornaemwoord, in de plaets van de bepaling met *van*, is in onbruik geraekt (1), als : *myn vader zyn* *

(1) Versta in de geschreven tael : want by het spreken is zulks zoo zeer niet verwerpelyk. Vondel zey en schreef het nog in zynen tyd, en by BILDERDYK ontmoet men het nog een enkelen keer, gelyk wanneer hy in zyn BURTENLEVEN zingt : *Thands gaan we in 't open veld natuur haar schat doorzoeken.*

En dien man was te kundig, en met den innigen aerd zyner tael te wel bekend, om ons de wet niet te geven.

Zoo zegt elders denzelfden schryver : *Ei lieve! die raadpleegt over 't geen zijn geweten veroordeelt, heeft diens hart den wil en wensch om het straffeloos te begaan, niet alreeds*

broeder ; *myne moeder hare zuster* , voor *myns vaders broeder* , *myner moeder zuster* ; voor welk laetste meestal den mannelyken uylgang gebruykt wordt , als : *myns moeders zuster* , *zyns zusters zoon* .

AENMERKING. Dien tweeden naemval kan ook achter staen , *als den broeder myns vaders* , zelfs ja zonder het zelfstandig naemwoord te verbuigen : zoo mag men zeggen , *den broeder myns vader* . Wanneer den tweeden naemval voorop gaet , mag men het bezittelyk voornaemwoord ook onverbogen gebruyken , en zeggen , *myn vaders broeder* , *haer moeders zuster* , *uw broeders kind* , enz.

§. 244. Helgene wat van de persoonlyke voornaemwoorden op §. 238 gezeyd is , is ook toepasselyk op de bezittelyke. Zoo wanneer zelfstandige naemwoorden van hetzelfde geslacht en getal voorafgaen , kan het somwylen onzeker zyn waertoe het bezittelyk voornaemwoord gebragt moet worden. In dit geval behoort men voor *zynen* , *hunnen* , of *haren* , den tweeden naemval *dgszelfs* of *derzelve* in de plaets te stellen , wanneer een anderen dan den handelenden of hoofdpersoon der rede bedoeld wordt , waertoe het bezittelyk voornaemwoord uyt zynen aerd terug keert. Dus moet men zeggen : *Titius meldt zynen vriend dat hy deszelfs huys verkocht heeft* ; wanneer niet het huys van Titius , maer dat van zynen vriend

gevormd. Welkdanige spreekwyzen men zeker niet verstooten mag , indien men om de naeuwkeurigheyd te handhaven de voordragt niet van allen zwier en sieraed berooven zal.

Men stelle : *Ei lieve ! heeft het hart van dengenen die raadpleegt* , enz. dan is 't ja grammaticael onberispelyk ; maer 't is plat en langdradig.

bedoeld wordt. Doch, zoodra het verband der rede alle onzekerheyd hieromtrent uytsluyt, behoeft men zich aen het voorgestelde niet te houden. Dus, by voorbeeld, is er geene zwarigheyd om te zeggen: *Willem meldt zynen vriend dat hy aen zyn verzoek volklaen heeft, wyl den zin hier genoeg leert dat het laetste zyn niet anders dan tot vriend behooren kan.*

AENMERKINGEN. 1.° Het spreekt van zelf dat wanneer het hoofdonderwerp een eersten of tweeden persoon is, alsdan het gebruyk van de bezittelyke voornaemwoorden *zynen, hunnen, haren* tot een ander onderwerp betrokken, nimmer aen misvatting blootstelt. Zoo moet men zeggen: *ik zag den veldheer zyne krygsknechten aenvoeren; en niet deszelfs; — wy hoorden Damon op zyne fluyt spelen, en niet op deszelfs: want*

2.° Men moet zich wachten van het aenwyzend voornaemwoord *deszelfs, derzelver* zonder noodzakelykheyd te gebruyken. Het is ja verkieslyk zulks te vermyden, wanneer men met eenige verandering aen den zin het missen kan, zonder der duydelykheyd te kort te doen. In de plaets dan van te zeggen: *David wierp Goliath den steen uyt zynen slinger regt in deszelfs voorhoofd*, zal men zich veel beter uytdrukken aldus: *David wierp (of veel-êer slingerde) Goliath den steen regt in't voorhoofd.*

§. 245. Achter de werkwoorden *zyn, blyven, worden*, gebruykt men de bezittelyke voornaemwoorden, even als de byvoegelyke naemwoorden (§. 213.) onverbogen in den onzijdigen vorm, b. v. *de bezitting is myn; het goed blyft uw; deze landhoeven worden zyn.* Ook vooraen: *zyn is de erfenis; uw is het ryk.*

AENMERKING. Men kan in de opgegevene voorbeelden ook de bezittelyke voornaemwoorden gebruyken met het bepalend lidwoord (Z. §. 110.), en zeggen : *de bezitting is de myne ; het goed blyft het uwe ; deze landhoeven worden de zyne , enz.*

3. *Aenwyzende Voornaemwoorden.* (Z. §. 111. en volg.)

§. 246. Deze voornaemwoorden worden zoo wel met zelfstandige naemwoorden , of in betrekking tot dezelve , als op zich zelve staende , gebruykt , b. v. *dit opstel is moeyelyk , kunt gy hetzelfde maken ? Zulken , die begerig zyn iets nuttigs te leeren , wordt de gelegenheyd daertoe aengeboden.*

§. 247. Men wachte zich voor het overtollig gebruyk van het voornaemwoord *die , dat* , als : *myne moeder die heeft het gezegd ; het kind dat is gevallen ; voor : myne moeder heeft het gezegd ; het kind is gevallen.* Somtyds echter , wanneer op den genoemden persoon eene breedere omschryving volgt , is het gebruyk van het voornaemwoord tot bevordering van den nadruk dienstig , als : *den braven leerling , die zyne onderwyzers bemint en eerbiedigt , die altyd zedig , werkzaam en oplettend is , die is lof en belooning weerdig.*

§. 248. Door *dezen* duyd men iets , dat naby en tegenwoordig is , door *genen* , iets meer afgelegens aen , als : *aen deze en gene zyde der rivier.* Ook met betrekking tot een voorafgaend zelfstandig naemwoord , als : *leg u op deugd en kloekmoedigheyd toe ; want deze (de kloekmoedigheyd) leert u de ongevallen bestryden , gene (de deugd) dezelve overwinnen.*

Van dry zaken sprekende, welke van elkander aflaggen, zegt men van de naeste *deze*, van de middelste *die*, en van de verst afgelegene *gene*, als : *ik zat in deze kamer, zy in die en hy in gene.*

Dezen en genen worden ook dikwerf byeen-gevoegd, om verscheydene onbepaalde dingen van ééne soort aen te duyden, als : *ik heb dit uyt deze en gene omstandigheden opgemaakt.*

- §. 249. Het onzydige *dit* wordt altoos voor het werkwoord *zyn* gebruykt, ook wanneer daerop een zelfstandig naemwoord van het mannelyk of vrouwelyk geslacht, of in het meervoud volgt, als : *dit is zyne geliefdste bezigheyd; dit zyn de nuttigste oefeningen.* Hier voor *dit* te stellen *deze*, strydt tegen ons taelgebruyk : gelyk daermede niet minder strydig is het voornaemwoord achter het werkwoord te plaetsen. hy voorbeeld : *de zaek is deze; myn vermaek is dit; voor : dit is de zaek; dit is myn vermaek.*
- §. 250. In de plaets der aenwyzende voornaemwoorden *dezen* en *dien*, kan men, doch alleen van zaken, niet van personen (1), in de verbogene naemvallen *hier* en *daer* gebruyken,

(1) Dit zou redelyker wyze moeten stand houden : echter heeft het gebruyk, door Bilderdyk gewettigd, het bezigen van *daer* en *waer* ook toepasselyk op personen ingevoerd. En dus wordt *daervan*, *daermede*, enz., in de plaets van *van dien*, *van die*, *met dezen*, *met deze*, enz., gebruykt. Zoo ook *den man waervan gy gehoord hebt*, voor *van wien*. *De lieden waervan ik u gesproken heb*, voor *van welke*. Het woord *hier* bepaelt zich meer tot plaets of tyd, en verders ook tot daden. *Tot hiertoe* is te verstaen van plaets en ook van tyd; *hierdoor*, *hieryt* of *hierna*, slaet ook op verrigtingen door een werkwoord uytgedrukt. *Hy verzuynde het*, HIERDOOR *verviel alles*. *Hy verhaestte zyne reys*, HIERYT *sprout myne ongereedheyd om hem te ontvangen*. *Hy zweeg*, HIEREN *was den twist ten eynde*.

als : *men heeft hiervan* (van deze zaak) *veel gesproken* ; *ik geef daeraen* (aen die zaak) *geen geloof*.

AENMERKING. Die bywoordelyke uydrukkingen *daervan*, *hierdoor*, *waerom* enz. worden ook en even goëd van één gescheyden in de rede. Zoo zegt men zeer wel, en gansch overeenkomstig met den aerd onzer tael : *Daer ben ik van terug gekomen*, of, *daer ben ik terug van gekomen* ; *daer heb ik genoeg van* ; *hier ben ik door onthutst*, of *onthutst door* ; *hier kreeg hy zyn afscheyd meê* ; *hier was hy verstoord over* ; *waer ik my tegen verzette* ; *daer deed ik het om* ; *hier bestemde ik het toe*, enz.

§. 251. Men behoort nimmer *dengenen*, *hetgene*, by wyze van betrekkelijke voornaemwoorden te gebruyken. Zeg dus niet : *het gerucht*, *hetgeen* (voor *welk*) *verspreyd wordt*, *is ongegrond* (1). Intusschen is *hetgene* of *hetgeen* voor *hetgene* dat door het algemeen gebruyk gewettigd, als : *hetgeen ik zeg is waerheid*.

§. 252. *Denzelven* en *denzelfden* verschillen grootelyks in nadruk van beteekenis. Het eerste zegt enkel zoo veel als *dien*, *hem*, en wordt altoos zonder zelfstandig naemwoord, met terugzigt tot een voorafgaend, gebruykt; als : *de som is groot, hoe zal ik dezelve* (die, ze) *betalen?* — *Dat werk behaegde my, daerom kocht ik hetzelfde* (dat, het).

(1) Bilderdyk zegt nogtans in zyne AFFODILLEN :

Hy wist geen' wind in 't zeil te binden ;

Hy op den mateloozen plasch

Het Hemelstipjen niet te vinden ,

Hetgeen hem onbedriegbaar was.

Doch behalve dat dezen taelkenner dit *geen* niet als een voornaemwoord beschouwt, kan men zeggen dat hy het hier liever gebruykt heeft dan *hetwelk*, dat, volgens het zengemerkte op §. 126, hem mishagen moest.

Het laetste heeft de beteekenis van *eyger* of *gelyk*, en verzekert dat het niemand of niets anders is dan den bekenden of bedoelden persoon of zaak : het wordt veelal met een zelfstandig naemwoord vervoegd; als : *gy moogt my met dezelfde* (de eygene) *munst betalen*. — *Denzelfden jongeling ontmoette ik gisteren op de straet*.

AENMERKINGEN. 1.° Somwylen wordt *denzelfden* ook zonder zelfstandig naemwoord gebezigd, als : *hy is altoos denzelfden, even braef, even werkzaam*.

2.° Dat *even*, wordt tot meerder nadruk somtyds by *denzelfden* gevoegd, als : *het is even den zelfden man, dien wy gisteren zagen*. — *Het is even hetzelfde weder als voorleden zomer*. Ook gebruykt men nadrukshalve het woord *een* met *denzelfden*, als : *ik bedoel juist eene en dezelfde zaak*. — *Alle uwe opwerpingen komen op een en hetzelfde weder*.

§. 253. *Dusdanig* en *zoodanig* kunnen tot antwoord dienen op het ondervragende *hoedanig*, als : *hoedanig is die zaak afgeloopen? Zoodanig als ik het gewenscht heb*. — *Hoedanig zult gy u hierin gedragen? Dusdanig als overeenkomstig is met de goede trouw*.

AENMERKING. *Hoedanig, dusdanig* en *zoodanig*, vooral in een bywoordelyken zin, zyn weynig in gebruyk. Men vervangt doorgaens *hoedanig* door *hoe*, en *dusdanig* of *zoodanig* door *zoo*, gelyk men zulks doen konde in de bygebragte voorbeelden.

4. *Vragende Voornaemwoorden.* (Z. § 122 en volg.)

§. 254. Omtrent de vragende voornaemwoorden is aen te merken, dat in hetzelfde geval en

met dezelfde voorzetsels moet geantwoord worden, waerin en waermede gevraagd wordt, als : *wien behoort dat huys? My.—Wie heeft dit gezegd? Ik.—Van wien spreekt gy? Van hem.* Zie verder het gezeyde op §. 122.

§. 255. In de plaets van de vragende voornaemwoorden, wordt in de verbogene naemvallen, dikwerf *waer* gebezigd; doch alleen wanneer men van zaken en niet van personen spreekt, als : *waervan* (van welke zaak) *wordt hy beschuldigd?* — *Waerover* (over welke zaak) *zat men handelen?* Maer niet, ten zy in gedicht, *waervoor houdt gy my?* in stede van *voor wien* of *voor welken persoon houdt gy my.* Z. §. 125 op 't eynde, en §. 250. AENMERKING.

§. 256. *Wat* wordt ook meermalen vóór een zelfstandig naemwoord, zonder onderscheyd van getal of geslacht geplaeft, en dient in dat geval om eene meer bepaelde vraeg te doen, als : *aen wat tafel hebt gy gezeten?—Wat wyn hebt gy daer?—Wat menschen gingen daer voorby?* Om nog bepaelder te vragen, plaetst men achter *wat* wel eens het voorzetsel *voor* met of zonder het lidwoord *een*, als : *wat voor een man is dat? Wat voor wyn hebt gy gedronken?*—By het meervoud blyft een natuerlyk altoos weg.

5. *Betrekkelike Voornaemwoorden.* (Z. §. 126.)

§. 257. De betrekkelike voornaemwoorden komen met het voorwerp, waerop zy betrekking hebben, in geslacht en getal overeen, maer hangen met opzigt tot hun geval van de beheersching af, als : *het kind, dat zich wel gedraegt, wordt door ieder bemind;—den vorst, wiens dood betreurd wordt;—dat is den man, wien wy alles te danken hebben;—hy was den held, welken wy in het leger zagen.*

AENMERKING. Na stoffelyke naemwoorden van 't onzydige geslacht gebruyke men liever *dat* dan *welk* of *hetwelk*, als : *het denkbeeld dat* (beter dan *welk* of *hetwelk*) *ik van die zaak heb.* — *Het huys dat gy gebouwd hebt*, enz.

- §. 258. Wanneer twee of meer zelfstandige naemwoorden voorafgaen, zoo moet het voornaemwoord, dat op dezelve betrekking heeft, in het meervoud staen, als : *de achting, en het genoegen, welke hy daer genoot*, niet *hetwelk*.
- §. 259. In gevalle het betrekkelijk voornaemwoord tot eene geheele rede terug ziet, komt er geene bepaling van het geslacht te pas, en men gebruykt derhalve het voornaemwoord in het onzydige, als : *hy heeft my nog niet betaeld, hetwelk ik wel verwacht had*.
- §. 260. Wanneer het betrekkelijk voornaemwoord te verre van zyn zelfstandig naemwoord verwyderd is, dan wordt, om de betrekking duydelyk te maken, het zelfstandig naemwoord herhaeld, als : *den onderwyzer had den leerlingen eene taek opgegeven, die zy gedurende den tyd dat de school zoude stilstaen moesten afwerken; welke taek zy by hunne terugkomst afgedaen medebragten*. In dit geval mag men alleen het voornaemwoord *welken, welke, welk* gebruyken.
- §. 261. *Welken* en , doch zeldzamer, *denwelken* worden over 't algemeen in den deftigen, het kortere *die* in den gemeenzamen styl gebruykt. Men kan echter het laetste ook in den meer verheven schryfstyl, ter behagelyke afwisseling, bezigen. Ook wordt hetzelve in den eersten naemval gemeenlyk achter de persoonlyke voornaemwoorden gebruykt, als : *ik, die u bemin. Hem, die myn vriend is*, enz. *Wy, die u geluk bedoelen*. In de verbogene naem-

vallen daerentegen bezige men liefst *wie* of *welk*, als : *hy*, *wien ik myn geluk te danken heb*. *Zy*, *welken* (of *wien*) *de fortuyn gunstig geweest is*. Ook met een voorzetsel : *hy*, *door wien gy dit weet*, enz.

AENMERKING. Geheel anders is het er mede gelegen wanneer het voornaemwoord betrekking heeft op een stoffelyk naemwoord ; alsdan mag men, vooral in den vierden naemval, *wie* niet gebruyken, maer men behoort *die* of *welken* te bezigen, als : *hy verloor den dierbaersten schat dien* (of *welken*) *hy op de aerde bezat*.

§. 262. *Wie*, *die*, *wat*, *dat* en *hetwelk* hebben dikwyls betrekking, niet op het voorgaende maer op het volgende, als : *wie* of *die* (*hy*, *wie* of *die*) *gelukkig wilt leven, betrachte de deugd*. — *Wat* of *dat* (al *hetwelk*, al *wat*) *gy doet, doe het wel*. — *Hetwelk* (het woord, *hetwelk*) *gy zegt is waer* (1).

§. 263. Ook volgt *die* en *dat* dikwyls in het tweede lid van den zin, wanneer in het eerste *wie* of *wat* gebruykt is, zoo nogtans dat men het ook vry mag weglaten, als : *wie ryk wilt worden*, (*die*) *valt in verzoeking*. — *Wat my gebeurd is*, (*dat*) *zal ik u verhalen*.

Die weglating echter zou verkeerd zyn, wanneer er onderscheyd in den naemval voorkomt. Zeg dus niet : *wie naer my vraegt moet gy myne wooning wyzen* ; maer, *wie naer my vraegt, dien moet gy*, enz.

(1) Men ziet, hier is het *antecedens* van het betrekkelijk voornaemwoord eenvoudig onderdrukt, omdat men 't er gemakkelyk by verstaet. By de dichters ontmoet men zulke weglatingen meer, en zelfs veel stouter ; zoo zegt BILDRADYK : 't valt zwaar en 't schokt de ziel, aan zuiverheid verkleefd, Van, wie zijn' God ter eer, 't heeal ten voorbeeld leeft.

- §. 264. Men behoort ook acht te geven dat *wierts* nimmer betrekking kan hebben dan op een mannelyk naemwoord, en dat men voor het onzydige *welks* gebruyken moet. Zoo zegge men : *het gebouw, welks (niet wiens) grondvesten nog sterk zyn. — Het kind, welks (niet wiens) neerstigheyd, enz.* Maer men zegt overeenkomstig §. 235., *het meysje, wier deugden gy bewondert.*
- §. 265. Eyndelyk zy hier nog bygevoegd, dat hetgene ten aenzien der aenwyzende en vragende voornaemwoorden is aengemerkt, dat namelyk daervoor in de verbogene naemvalen, wanneer van zaken gesproken wordt, *waer* gebruykt kan worden, insgelyks geldt omtrent de betrekkelyke, als : *de pen waarmede ik schryf; den grond, waerop wy staen, enz.* Z. §. 250. AENMERKING.

VI. OVER DE WERKWOORDEN. (Z. §. 127 en volg.)

1. *Wyzen der Werkwoorden.* (Z. §. 134.)

- §. 266. De *onbepaalde* wyze der werkwoorden, welke eene handeling zonder bepaling van persoon voorstelt, wordt ook dikwerf als een zelfstandig naemwoord met en zonder lidwoord gebezigd, als : *ik ben vermoeyd van het wandelen. — Weldoen is pligt.*
- §. 267. De tegenwoordige deelwoorden kunnen denzelfden naemval by zich hebben als de werkwoorden waervan zy afgeleyd zyn, als : *de ons troostende vrienden; de vrucht dragende boomen.* De verledene deelwoorden worden somwylen in een bedryvenden zin gebruykt, als : *den ingebeeld en zieken, dat is, die zich inbeeldt ziek te zyn; desgelyks, uytgediende*

soldaten; een eer-en pligt-vergeten mensch.
Z. §. 213. AENMERKING 2.º

- §. 268. Somtyds wordt een deelwoord met een zelfstandig naemwoord of een voornaemwoord vereenigd, en staet op zich zelf, als buyten verband tot de verdere rede. B. V. *den oorlog verklaerd zynde, trok het leger over de grenzen. Den koning gestorven zynde, geraekte den Staet in verwarring. Hy gesproken hebbende, zal ik beginnen* (1). Men gebruyke echter die spreekwyzen spaerzaam, en bediene zich liever van eene omschryving, als : *nadat den oorlog verklaerd was; als hy gesproken heeft, enz.*

AENMERKING. Wanneer in soortgelyke gezegden het deelwoord betrekking heeft op het onderwerp van den volgenden zin, mag men het zonder bedenking gebruyken, als : *groot geworden zynde, of groot geworden, bleef hy even ziekeleyk.* Z. §. 396.

- §. 269. De aentoonende wyze wordt gebruykt om iets stelligs en zekers uyt te drukken, als : *ik schryf, schreef; wy hebben gelezen; zullen lezen; zal hy lezen?* enz. De byvoegende wyze in tegendeel wordt gebruykt om iets twyfelachtigs en onzekers, als een' wensch of oogmerk, eenige hoop, vreeze of iets desgelyks uyt te drukken, als : *al kwame hy nu, het zou reeds te laet zyn. — Ik twyfel of hy myn vriend zy. — Ik vrees, dat hy zich vergisse. — Ik vrees, dat hy van die ziekte niet opkome.*

AENMERKING. De byvoegende wyze der werkwoorden hangt dus niet af van de daervoor ge-

(1) Zoo zegt Hooft in zyne geschiedenis : *'t Mogt den vrund niet gebeuren zynen vrundt, den gebuur zyn gebuur aan te spreken; houdende de Spanjaardts een bitter oogh op yeder, die zich by eenen anderen voeghde.*

Het is den latynschen *ablativus absolutus*, waer Hooft op verliefd was.

plaelste voegwoorden, maer wel van den twyfelachtigen inhoud der gausche rede. Zulks blykt hieruyt dat een zelfde voegwoord soms van de aentoonende, soms van de byvoegende wyze gevolgd wordt, volgens dat eene zaek als zeker of onzeker voorgesteld wordt. Zoo zegt men met de aentoonende wyze: *ik weet dat hy vertrokken is; — ik zie dat hy komt.* En in tegendeel met de byvoegende: *Ik wensch dat hy vlytiger worde. — Ik wilde dat men my de gelegenheyd gave.*

Er zyn echter voegwoorden die altyd de aentoonende wyze achter zich hebben, terwyl andere steeds de byvoegende vereyschen. Tot de eerste behooren *als, alzoo, toen, vermits, waerom, want, omdat, dewyl, naerdien, zoodat* en andere, welke by geene onzekere voorstellen passen, als: *omdat hy neerstig is, wordt hy beloond.* Tot de laetste soort behooren *opdat, ten eynde, mits, ten zy, ten ware*, waervan de twee eerste een oogmerk, de beyde laetste eene voorwaerde aenduyden, en die dus alle een voorstel meer of min onzeker laten, als: *ik zal hem vergiffenis schenken, mist hy zich betere.*

- §. 270. De gebiedende wyze wordt niet alleen gebruykt om iets te bevelen, als: *doe hetgeen u gezeyd is;* maer ook om op te wekken, te vermanen en te verzoeken of te bidden, als: *volg den raed uwer ouden, en gy zult gelukkig zyn. — Zorg, dat ik alles geëyndigd vinde. — Geef, ó God! ons uwen zegen.* Ook bedient men zich van deze wyze om een mogelyk geval verkort uyt te drukken, als: *wees zonder vriend, en welke weerde heeft het leven. — Hebt geld en goed; indien gy niet gezond zyt, waertoe dient het?*

AENMERKING. Alhoewel de gebiedende wyze slechts den tweeden persoon kent, worden daer echter de overige personen met het hulpwoord *laten* gemeenlyk ook naertoe gebragt, en men zegt opwekkender wyze : *laet ik, laet hy er dat nog byvoegen* ; — *laten wy, laten zy henen gaen*. Sommige beweren dat men behoort te zeggen : *laet my, laet hem, laet ons, laet hen*, doch dit schynt meer gepast om eene vergunning of toelating te vragen.

2. *Tyden der Werkwoorden.* (Z. §. 135.)

§. 271. Dikwerf worden om aen de voordragt meer levendigheyd te geven de tyden met elkander verwisseld, b. v. den verleden en toekomstenden met den tegenwoordigen tyd, als : *volgt my ! roept den veldheer.* — *Ik ga vooraen en geleyd u zeker.* — *God is met ons en wy behalen de overwinning.*

AENMERKING. In den gemeenzamen spreektrant is het vervangen van den toekomstenden door den tegenwoordigen tyd van een alle-daegsch gebruyk, wanneer namelyk het toekomstende dat men bedoelt aenstaende is. Zoo zegt men : *ik ga dezen zomer naer Engeland.* — *Komt gy morgen by my eten?* — *Zy vertrekken de volgende week.*

§. 272. Den eersten betrekkeelyk verleden tyd wordt ook dikwerf verwisseld door den tegenwoordigen, niet alleen in den gemeenzamen, maer ook in den deftigen schryfstyl; door den redenaer om zyne voordragt levendiger te maken; door den geschiedschryver en den dichter om het verhael meer klem te geven, als : *gisteren ryd ik van huys, en zie, daer staet iemand, dien ik voor eenen bedelaer*

aenzie , op den weg ; ik reykt hem eene aelmoes toe , enz.

- §. 273. Eyndelyk gebruykt men den tegenwoordigen tyd om te spreken van daden die herhaeld worden , of van afgestorvene persoonen , als er gehandeld wordt van hunne schriften of spreuken , als : *hy wydt dagelyks acht uren aen de letteroefeningen ; myn vader wandelt dikwyls. — Herodotus levert ons zeer naeuwkeurige berigten van alle de landen door hem bezocht.*
- §. 274. In den hoogerem styl mag men den eersten betrekkelyk verleden tyd voor den volstrekt verleden tyd plaetsen , als : *daer is het prachtige gedenkteeken , hetwelk dankbare tydgenooten voor den edelen man oprigten , in plaets van opgerigt hebben.*
- §. 275. Ook wordt niet zelden den voorwaerdelyk tegenwoordigen tyd vervangen door den eersten betrekkelyk verleden tyd der byvoegende wyze ; en insgelyks den voorwaerdelyk verleden tyd door den tweeden betrekkelyk verleden tyd derzelfde byvoegende wyze. De reden hiervan is dat het onzekere van alle voorwaerdelyke voorstellen volkomen wel door de byvoegende wyze wordt aengeduyd. Zoo zegt men : *ik ware liever alleen dan in gezelschap* , in stede van , *ik zoude liever alleen zyn dan* , enz. — *Zonder u wierde het kwaed onherstelbaer , voor zoude het kwaed onherstelbaer worden.* Insgelyks : *ik hadde liever gezwegen* , in stede van , *ik zoude liever gezwegen hebben.* — *In eene andere omstandigheyd , haddet gy u laten overreden , in de plaets van , zoudt gy u hebben laten overreden.*
- AENMERKING. Men mag by de bovenstaende tyden der byvoegende wyze de voorwaerdelyke voegwoorden zoo of *indien* , waervan zy

veelal vergezeld zyn, weglaten. Zoo zegt men : *hy zoude een beroemd man geworden zyn, of hy ware een beroemd man geworden, hadde hy langer geleefd, voor, indien hy langer geleefd hadde.*

— *Kwamet. gy, in tyds, de zaek zou heden nog afloopen, in stede van, zoo gy in tyds kwamet, enz.*

- §. 276. Eene rede moet in denzelfden tyd worden voortgezet, waerin zy begonnen is, als : *ik deed alles wat in myn vermogen was, niet geweest is.* Om die reden moet ook het antwoord op eene vraag in denzelfden tyd van de vraag staen, als : *hebt gy uwen vriend binnenkort ook gezien? Ja, ik heb hem gisteren bezocht.*

AENMERKING. Dezen regel kan niet gelden wanneer de denkbeelden welke men wilt uyt-drukken verschillende tyden vereyschen. Zoo wordt niet zelden den tegenwoordigen tyd door den verleden of door een der toekomstende tyden gevolgd, als : *gy gaet, maer zult morgen niet terug zyn.* Zoo wordt den eersten betrekkelijk verleden tyd gevolgd door den tweeden betrekkelijk verleden, als : *ik kwam nadat gy vertrokken waert.* En zelfs door den tegenwoordigen : *als zy eens wiste, dat wy van haer spreken, enz.*

3. *Persoonen der Werkwoorden.* (Z. §. 136.)

- §. 277. Daer de kenteekening der persoonen aen het eynde onzer werkwoorden niet scherp genoeg is, om alle misverstand en verwarring voor te komen, zoo vordert het taelgebruik dat men dezelve in den eersten en tweeden, en, by afwezigheid van het zelfstandig naemwoord, hetwelk den persoon of de zaek uyt-drukt, ook

in den derden persoon door de voornaemwoorden aenduyde. Het is dus strydig met den aerd onzer tael, wanneer men, gelyk in den schryfstyl veel geschiedt, het persoonlyk voornaemwoord weglaet, als: *hebbe uwen brief wel ontvangen; verklare by dezen, enz. voor, ik heb uwen brief; — ik verklare by dezen, enz.*

AENMERKINGEN. 1.° De voornaemwoorden van den eersten en tweeden persoon moeten uytgedrukt worden, dan zelfs, wanneer die door een zelfstandig naemwoord worden aengeduyd. Het is dus verkeerd te zeggen: *ondankbaren man, zyt oorzaak, dat, enz. voor, gy zyt oorzaak, dat, enz.*

2.° Men houde het echter niet voor eene weglating van het voornaemwoord, wanneer het, dooreen ter nadere verklaring tusschengevoegd zelfstandig naemwoord, van zyn werkwoord gescheyden wordt, als: *ik, ellendig mensch, hoop vergeefs op uytkomst. Gy, blyde hoop, hebt my verlaten.* Is de tusschen gestelde rede te lang, dan kan de herhaling van het persoonlyk voornaemwoord noodzakelyk zyn, als: *gy, die u zoo zeer vergrepen, die alle wetten overtreden, en de menschheyd beleedigd hebt, gy zult straf lyden.*

- §. 278. In de gebiedende wyze alleen, waer den aengesproken of tweeden persoon door de onmiddelyke aenspraek reeds genoeg bepaeld is, wordt het voornaemwoord weggelaten, als: *maek uw werk af. — Zoekt en gy zult vinden.* Intusschen kan en moet het voornaemwoord gebezigt worden, wanneer men den persoon met nadruk wilt aenduyden, of wanneer men den tweeden persoon van een anderen onderscheyden moet, als: *spreek gy in myne zaek. — Zoo uw broeder my niet kan bystaen, help gy my dan.*

§. 279. Wanneer twee of meer werkwoorden tot denzelfden persoon behooren, volstaet men met dezen slechts eens te noemen, als : *ik heb hem overal gezocht, maer niet gevonden. — Hy leest, schryft en cyfert zeer goed.* In eene rede nogtans, waer het werkwoord het persoonlyk voornaemwoord voorafgaet, moet dit laetste herhaeld worden, als : *handelt gy tegen mynen raed, en stort gy dus u zelve in het ongeluk, zoo moet gy op myne hulp niet rekenen. — Hy onderneemt het, en vermoedelyk zal hy gelukkig slagen.*

AENMERKING. Stelt men in het laetste voorbeeld het werkwoord van den tweeden volzin onmiddelyk na het voegwoord, dan kan men weder het voornaemwoord weglaten en zeggen, *en zal vermoedelyk, enz.*

§. 280. Wanneer een naemwoord en een werkwoord eene zaak in haer geheel voorstellen, dan behoeft, by hare nadere beschryving noch het naemwoord, noch het werkwoord herhaeld te worden, als : *beyde leerlingen muntten elk in een byzonder vak uyt, den eenen in de wiskunde, den anderen in het teekenen.*

§. 281. Dikwyls wordt ook een werkwoord, hetwelk op twee personen betrekking heeft, by den laetsten verzwegen, als : *dezen verkiest den zeedienst, genen den landdienst.*

§. 282. Wanneer een eersten persoon genoemd wordt met tweede of derde personen als onderwerpen van den volzin, dan moet het werkwoord staen in den eersten persoon van het meervoud, als : *gy en ik of ik en gy, kennen deze gebeurtenis.* In welk geval men ook het voornaemwoord in 't meervoud herhaelt, als : *ik en gy of gy en ik, wy weten dat niet. — Myne moeder en ik, wy gaen naer de kerk. — Myne*

moeder, myne zuster en ik, wy gaen uyt. Of ook met het meervoudig voornaemwoord voorop, *wy, myne moeder, myne zuster en ik, gaen uyt.*

- §. 283. Als er geen eersten persoon by is, maer alleen tweede en derde personen als onderwerpen in de rede voorkomen, alsdan moet het werkwoord overeenkomen met den tweeden persoon, die doorgaens niet herhaeld wordt, als: *gy en uwe zusters, of uwe zusters en gy, hebt wel gedaen.*

4. Getallen der Werkwoorden.

- §. 284. De werkwoorden staen altyd in hetzelfde getal als de personen of zaken waertoe zy betrekking hebben, als: *het kind leert; de vogels zingen* (1). Wanneer een werkwoord tot twee of meer voorgaende, door het eenvoudige koppelwoord *en* verbundene onderwerpen, die in het enkelvoud staen, betrekking heeft, zoo moet hetzelfde in het meervoud gesteld worden, als: *de roos, de tulp en de hiacint zyn de schoonste bloemen* (2).

AENMERKING. Anders is het, zoo er ook of *desgelyks* of eenig bywoord bygevoegd wordt, of

(1) Men ontmoet in onze tael nochtans hieromtrent eene zeldzaamheid by goede schryvers te vinden en door goede redenen gewettigd; namelyk de spreekwyze *er is er die zeggen, die doen*, enz.; alwaer het werkwoord, alhoewel in betrekking tot een meervoudig substantief, in 't enkelvoud gebruykt wordt. Zoo zegt BILDERDYK:

Daar is er echter nog, die braaf zijn.

En elders nog stouter:

Nog is — of mag er zijn — die, ja, een God erkennen.

(2) Somtyds echter doet men ook het werkwoord op het laatste alleen slaen, als: *Man en vrouw heeft zyn kleederen gescheurd; koning en gemeente heeft zyn ontroering getoond*, enz. In welk geval men best op 't voornamer geslacht terug ziet, en niet zegt *hare kleederen, hare ontroering*.

zoo de zamenvoeging door *met* geschiedt. In het eerste dezer gevallen maekt die toevoeging eene tusschenrede, in 't laetste geval maekt het een met het ander woord als 't ware één collectief, en 't getal van het eerste bepaelt dat van 't werkwoord. Dus : *myn broeder, en ook alle de omstanders, GING weg.* — *Den wolf, en desgelyks den vos en bunzing, IS een besluypend en listig dier.* — *Den Doctor met den Apotheker en Chirurgyn KWAM er by te pas.* Intusschen wordt ook in zulke gevallen het meervoud wel aen het werkwoord gegeven.

§. 285. Wanneer het werkwoord, in de plaets van te volgen op de onderscheydene onderwerpen tot welke het behoort, in tegendeel dezelve voorafgaet, zoo moet het in getal overeenkomen met het naestvolgend onderwerp, als : *er stond nog in de stad eene onbeschadigde kerk en dry huizen.* — *Op stal was een peerd en twee koeyen.* — *Daer zaten in den wagen twee heeren en een kind.*

§. 286. Ook in de rekenkunst staet achter de getallen die een meervoud uytdrukken, doorgaens een werkwoord in het enkelvoud, als : *zes en dry is negen ; tweemaal vyf is tien , enz.*

§. 287. Het meervoud is verder gebruykelyk, wanneer de meerderheyd van het onderwerp bedektelyk aengeduyd wordt, als : *er is meer dan een wysgeer geweest, die dit beweerd hebben ; alwaer meer dan eene meerderheyd beteekenen. Het meestendeel der inwooners hebben het gezien.* Het gebruyk echter van het enkelvoud in de bovenstaende voorbeelden zoude onberispelyk zyn. Doch wanneer het in 't enkelvoud staende onderwerp der rede, door de byvoeging van verschillende adjectieven, inderdaed twee onderscheydene onderwerpen

aenduydt, dan is het gebruyk van 't meervoud noodzakelyk, als : *de ware en de valsche wysbegeerte hebben aenhangers gehad*, alwaer het tweederley byvoegelyk naemwoord *ware* en *valsche* toont dat den naem van het onderwerp eenmael verzwegen is geworden.

5. Gebruyk der Hulpwoorden. (Z. §. 137.)

- §. 288. Wanneer twee of meer werkwoorden in dezelfde betrekking byeenkomen, wordt het hulpwoord, dat zy met elkander gemeen hebben, maer eens geplaeft, als : *het zyn dingen, welke ik noch gezien, noch gehoord, noch gelezen heb*.
- §. 289. Men vermeyde de ongepaste verdubbeling van het woord *hebben*, als : *gy hebt het my beloofd gehad*, voor, *gy hebt het my beloofd*. Echter behoort hiertoe niet het geval, waerin *hebben* in eenen anderen zin gebruykt wordt, als : *ik heb heden veel te werken gehad*: dat is, *ik heb heden veel moeten werken*. — *Ik heb lang eene groote som gelds liggen gehad*; dat is, *ik heb lang eene som gelds bezeten, die by my lag*.
- §. 290. Aengaende de hulpwoorden welke by de vervoeging der lydende werkwoorden gebruykelyk zyn, moet men aenmerken dat er een onderscheyd te maken is in de verledene tyden omtrent het gebruyk van *geworden* of *geweest*. (Zie §. 146.) Men bezigt *geworden*, wanneer de daed door het gezegde uytgedrukt nog duert, en *geweest* wanneer die daed thans heeft opgehouden. Voorbeelden zullen dit verklaren. Men zegt by voorbeeld : *de wet waer gy van spreekt is over twintig jaren ingevoerd geworden*, wanneer die wet nu nog

bestaet; maer in tegendeel, is over twintig jaren ingevoerd geweest, wanneer zy sedert wederroepen werd.

AENMERKING. Beyde deelwoorden geworden en geweest kunnen in menigvuldige omstandigheden weggelaten worden, zonder dat de duydelykheyd daerby verlieze. Zoo zegt men: *Brussel is in de tiende eeuw gebouwd* (geworden), en insgelyks: *Dezen brief zoude niet voorgelezen* (geweest) *zyn zonder hem.*

6. *Verbinding van het eene Werkwoord met het andere.*

§. 291. De verbinding van het eene werkwoord met het andere geschiedt, of door middel van voegwoorden, als: *hy verhaelde het my, en vertrok weder*; of door twee werkwoorden, waarvan het een het ander nader bepaelt, onmiddelyk by elkander te plaetsen; welk laetste hier alleen in aenmerking komt. En daertoe bedient men zich in het nederduytsch, of van het deelwoord, of van de onbepaalde wyze met en zonder het voorvoegsel *te*.

§. 292. By de verbinding der deelwoorden met de werkwoorden, blyven de eerste, op de wyze van bywoorden, onverbogen, als: *ik vond mynen vriend stervende, en alle hoop op zyn herstel vervlogen.* — *Ik zag de droefheyd op zyn gelaet geteekend.* — *De boeken lagen verspreyd door de kamer.* Zoo wordt ook de beteekenis van het werkwoord *komen*, door byvoeging van het verleden deelwoord, nader bepaeld, als: *hy kwam haestig aengeloopen; hy kwam te peerd gereden.* Desgelyks die van het werkwoord *gaen*, als: *alle hoop ging verloren.* Ook met *willen hebben* wordt het verleden deelwoord ver-

bonden, als : *ik wil mynen last volvoerd hebben; ik wil het kind niet bedorven hebben; dat is : ik wil dat myn lust volvoerd worde; ik wil niet dat het kind bedorven worde.*

§. 293. Voorts geschiedt, volgens het boven aengemerke, de verbinding van twee werkwoorden, door het nader bepalend werkwoord in de onbepaalde wyze met of zonder *te* achter het eerste te plaetsen. Met de onbepaalde wyze zonder *te* worden verbonden, 1) die werkwoorden, welke slechts eene omstandigheyd aenduyden, die tot elk bedryf betrekkelyk kan gemaekt worden, terwyl de handeling zelve door de onbepaalde wyze wordt uytgedrukt. Deze zyn *durven, kunnen, laten, moeten, mogen, willen, zullen*, als : *ik durf den meester niet tegenspreken; hy kan dien last niet dragen; hy laet een huys bouwen; ik moet deze taek afwerken; ik mag het niet verwaerloozen; ik wil u helpen; dit zal niet gebeuren.* 2) Eenige andere werkwoorden, waervan den zin en de handeling met die van het volgend werkwoord in de onbepaalde wyze als eene onafgebroken keten uytmaken. Van dien aard zyn *heeten* (voor *noemen*, want in den zin van *bevelen* heeft het de onbepaalde wyze met *te* achter zich), *helpen, hooren, leeren, noemen, voelen, zien*, als : *dat heet ik werken; hy hielp my rekenen; ik hoor hem zingen; ik leer op de fluyt spelen, ook voor onderwyzen, als : hy leert de kinderen lezen; dat noem ik tyd verkwisten; ik voel myn hert kloppen; ik zie den vogel vliegen.*

§. 294. De onbepaalde wyze zonder *te* komt voorts ook achter *blyven*, als : *hy blyft liggen, achter gaen, als : ik zal gaen zien*; en, in den gemeenzamen styl, *gaen slapen, gaen liggen, gaen*

eten, enz. ; achter komen, als : ik kom eens zien ; achter vinden, als : ik vond dat papier op straet liggen.

- §. 295. Daer onze werkwoorden geenen eygenen lydenden vorm hebben, maer dezen alleen door middel van hulpwoorden verkrygen , zoo wordt de onbepaalde wys zoo wel in een lydenden als bedryvenden zin by ons gebezigd. Dus kan , *ik zie hem slaen, ik hoor hem roepen*, zoo wel beteekenen : *ik zie, dat hy slaet ; ik hoor, dat hy roept*, als : *ik zie dat hy geslagen, ik hoor dat hy geroepen wordt.*

Hieruyt zou somwylen dubbelzinnigheyd kunnen geboren worden , welke mén , of door omschryving, of op eenige andere geschikte wyze, moet trachten te vermyden.

- §. 296. Achter andere werkwoorden volgt de onbepaalde wyze met *te*, een voorzetsel dat zoo veel als *tot* beteekent. Dit voorzetsel komt voor de onbepaalde wyze, zoo dikwerf de beteekenis van het eerste werkwoord slechts eene strekking of toenadering heeft tot die van het volgende. Zie hier eenige voorbeelden. *Ik begeer, verlang, wensch hem te spreken. Ik hoop daertoe in staet te zullen zyn. Ik denk (ben voornemens) morgen naer buyten te gaen. Ik zal trachten, zien (voor trachten), poogen u te helpen. Ik ben bereyd, gezind, genegen, verpligt u dien dienst te bewyzen. Ik beveel, ik gelast, ik heet, ik gebied, ik verbied u dit te doen. Hy weet zich naer niemand te schikken. Hy vergat zyne boodschap af te leggen; en zoo in menigvuldige andere. Ook achter zyn, vallen, hebben en stuen volgt de onbepaalde wyze met *te*, om daerdoor eene mogelykheyd of noodzakelykheyd uyt te drukken, als : *hy is daer altyd te vinden, dat is, hy kan daer altyd gevonden worden;**

er valt nog veel op aen te merken, dat is, er kan nog veel op aengemerkt worden; ik heb nog iets te verrigten, dat is, ik moet nog iets verrigten; er staet ons nog veel te duchten, dat is, wy moeten nog veel duchten. — Desgelyks komt achter het voorzetsel zonder doorgaens de onbepaalde wyze met te, als: hy vertrok zonder afscheyd te nemen. In een enkel geval nogtans wordt te weggelaten; als: hy ging zonder eten naer bed. Eyndelyk wordt ook de onbepaalde wyze met te gebruykt, wanneer dezelve het onderwerp der rede uytmaekt, als: het behage u my te hooren. — Het is myne pligt u te gehoorzamen, of ook: u te gehoorzamen is myne pligt.

- §. 297. Die werkwoorden, welke de onbepaalde wyze zonder *te* achter zich hebben, behouden in den volstrekt verleden en in den tweeden betrekkelyk verleden tyd de onbepaalde wyze achter het werkwoord, als: *ik heb hem zien wandelen, ik had hem hooren spreken.*
- §. 298. Die werkwoorden daerentegen welke de onbepaalde wyze met *te* achter zich ontfangen, behouden in den volstrekt verleden en in den tweeden betrekkelyk verleden tyd de gewoone wyze van vervoeging, als: *men heeft my gelast u dit ter hand te stellen; ik had gemeend u eenen dienst te doen, enz.* Van dezen regel zyn nogtans eenige uytzonderingen, als *komen* voor *gebeuren*; b. v. *hy is komen te overlyden*; — *behooren*, als: *ik had dit niet behooren te doen*; — *weten*, als: *gy hebt u uyt die zwaarigheyd niet weten te redden.* — Ook kunnen *trachten*, *poogen*, *zoeken* somtyds de onbepaalde wyze, in stede van het deelwoord aennemen. — Opmerkelyk is verder nog de afwyking welke in de werkwoorden *staen*, *liggen*, *zitten* plaets

heeft. Hier toch zegt men in den tegenwoordigen en eersten betrekkelijk verleden tyd : *ik sta of stond te wachten ; hy ligt of lag te slapen ; ik zit of zat te schryven ;* terwijl men daerentegen in den volstrekt verleden en den tweeden betrekkelijk verleden tyd zegt : *ik heb of had staen wachten ; hy heeft of had liggen slapen ; ik heb of had zitten schryven.*

7. *Verbinding van een Werkwoord met een zelfstandig Naemwoord.*

§ 299. Een zelfstandig naemwoord kan op tweederley wyze met een werkwoord verbonden worden, te weten als het beheerschende of als het beheerscht wordende deel. Het eerste heeft plaets, wanneer het naemwoord als bedrijvend, lydend of aengesproken onderwerp, of als gezegde voorkomt, als : *den haen kraeyt ; de vlytige leerlingen worden geacht ; gy mannen, hebt het gezegd ; hy blyft altoos een kind.* Het werkwoord schikt zich in getal en persoon naer het zelfstandig naemwoord.

Geschiedt de beheersching in de onbepaalde wyze, zoo ontvangt deze de woordjes *te*, *om te* of somtyds *van* voor zich ; het zelfstandig naemwoord moge als onderwerp of als voorwerp der rede voorkomen, als : *ik had het genoeg u te ontmoeten ; — het was myn oogmerk om u te gemoet te gaen ; — hy sprak met eene wonderbare kracht van zeggen ; — dat is trant van schryven.*

AENMERKING. De onbepaalde wyze met *van* wordt somtyds zonder dit voorzetsel voor het naemwoord geplaatst, en dan dus verbogen : *schryvens lust, barens nood, enz.*

§. 300. In het tweede geval, wanneer namelyk

het zelfstandig naemwoord door het werkwoord beheerscht wordt, zoo drukt men deze beheersching uyt door verbuyging van het zelfstandig naemwoord, en waer die niet toereykend is, door behulp van voorzetselen, als : *den meester prees den werkzamen leerling; — hy klaegde over uwe traegheyd.*

- §. 301. Den vierden naemval is, by de beheersching van een zelfstandig naemwoord door een werkwoord, van het uytgestrekte gebruik. Dezen naemval vorderen alle bedryvende werkwoorden voor datgene, hetwelk het regtstreeksch voorwerp is der handeling, als : *den meester slaet den hond; den arbeyd versterkt den mensch.*
- §. 302. Dezen vierden naemval alleen wordt by den lydenden vorm in den eersten verwisseld, als : *den hond wordt geslagen door den meester; den mensch wordt door den arbeyd versterkt.* Sommige werkwoorden, die in den bedryvenden staet twee vierde naemyallen by zich hebben, nemen in den lydenden ook twee eerste aen als : *ik noem hem vader; gy heet my meester* : waervoor men in den lydenden staet zegt : *hy wordt vader door my genoemd; ik word meester door u geheeten.*
- §. 303. Kan, als boven gezeyd is, alleen den vierden naemval by den lydenden vorm in den eersten verwisseld worden, zoo blykt het dat men verkeerdelyk die voorwerpen, welke by den bedryvenden staet in den derden naemval komen by den lydenden in den eersten plaetst. Dus zegt men by voorbeeld : *men verzocht, berrigte, boodschapte hem, enz. Hy leerde den jongeling de aerdrykskunde*, alwaer hem en den jongeling niet in den vierden, maer in den derden naemval slaen. Men moet derhalve,

deze uytdrukkingen in den lydenden vorm overbrengende, zeggen: *hem werd verzocht, berigt, geboodschapt*, enz. *Den jongeling werd de aerdrykskunde door hem geleerd.*

§. 304. Niet alleen de eygenlyk gezegde bedryvende werkwoorden, maer ook de dusgenaemde *wederkeerige* (§. 147.) werkwoorden vorderen achter zich den vierden naemval des persoons, waerop hunne werking overgaet. Inderdaed toch zyn deze werkwoorden bedryvend, en alleen daerdoor van de werkwoorden, welke dien naem voeren, onderscheyden, dat hunne werking niet op andere voorwerpen overgaet, maer tot den handelenden persoon wordt teruggevoerd. Dus staet in de uytdrukkingen, *ik schaem my, hy bemint zich, gy verwondert u*, de voornaemwoorden *my, zich* en *u* in den vierden naemval. Denzelfden naemval komt achter vele onpersoonlyke werkwoorden, welke eene bedryvende beteekenis hebben, als: *het bevreemdt my; het betreft u; het berouwt ons; het verdriet hem.*

§. 305. Ook vele onzydige werkwoorden kunnen somtyds een vierden naemval achter zich verkrygen, wanneer zy een bedryf aenduyden, hetwelk onmiddelyk op een ander voorwerp overgaet, of ook tot den handelenden persoon terugkeert, als: *water en bloed zweeten; een geweldigen dood sterven; den goeden stryd stryden; den langsten weg gaen; zich ziek of dood lachen*. Hetzelfde geldt omtrent sommige onpersoonlyke werkwoorden, als: *het sneeuwt groote vlokken; het hagelt gansche steenen.*

AENMERKING. De zamenstelling met een voorzetsel maekt ook onzydige werkwoorden tot bedryvende, als: *wy beleven groote gebeurtenissen; Nestor doorleefde dry leeftyden; ik versta dit wel; ik zal dit tegenstaen.* 3..

- §. 306. Eyndelyk wordt ook de bepaling van tyd door den vierden naemval uytgedrukt , en wel ,
 1. op de vraeg *wanneer ? Hy keerde den derden dag na zyne aenkomst terug.* 2. Op de vraeg *hoe lang ? Ik heb den ganschen nacht gewaekt. Sommige insekten leven slechts éénen dag.* 3. Op de vraeg *hoe dikwerf ? Hy komt alle dagen by my.* Deze vierde naemvallen intusschen hangen , naer 't schynt , niet eygenlyk van de werkwoorden , maer van verzwegen voorzetsels af , als : *hy keerde op den derden dag terug ; ik heb den ganschen nacht door gewaekt , enz.* Ook de grootte , zwaerte , lengte en breedte , weerde en prys van eenig ding , worden door vierde naemvallen aengeduyd als : *hy is eenen duym gegroeyd ; — het weegt een pond ; — het laken is twee el breed ; — het kost eenen gulden.*
- §. 307. Oudtyds werd den tweeden naemval ook by vele onzer werkwoorden gevoegd , als : *zyner gedenken ; zyner vergeten ; zich zyner verwonderen ; zich des ongelukkigen ontfermen , erbarmen ; zich des wachten , hoeden ; zich der zake aentrekken ; zich zyner bekentenis niet schamen* , en zoo in vele andere. Thans is dit gebruyk schier verouderd , en alleen door de dichters of in hoogerem styl by enkele woorden nog bewaerd , als : *zyner gedenken ; zich eener zake niet schamen ; zich des ongelukkigen ontfermen.* Meestal gebruykt men ook hier een voorzetsel met den vierden naemval , als : *aen hem gedenken ; zich over eene zaek niet schamen ; zich over den ongelukkigen ontfermen.* Z. §. 43.
- §. 308. Van uytgestrekter gebruyk is den derden naemval by de werkwoorden , wordende zoo wel by bedryvende , als onzydige gevoegd. By bedryvende werkwoorden staet het voor-

werp, waerop de werking niet regtstreeks overgaet, in den derden naemval, terwyl het onmiddelyk voorwerp der werking in den vierden slaet, als : *iemand iets geven, ontnemen, bevelen, toezeggen, onthouden, voorspellen, vertrouwen, toestaen, weygeren, enz.* Z. §. 52. In de plaets van den derden naemval gebruykt men veelal het voorzetsel *aen* met den vierden, voornamelyk wanneer het niet regtstreeksch voorwerp een naemwoord is.

- §. 309. Desgelyks komt den derden naemval by sommige onzydige werkwoorden, als : *hy blyft zynen vriend steeds by; hem is onrecht geschied; het bekwam hem kwalyk; het smaekt my goed; de pen viel my uyt de hand; den hoed is hem van het hoofd gewaeyd, en zoo in andere.*

VII. OVER DE BYWOORDEN. (Z. §. 161. en volg.)

- §. 310. Daer de meeste onzer byvoegelyke naemwoorden, in hun onzydigen vorm, ook als bywoorden kunnen gebruykt worden (§. 162.), zoo kan het somwylen onzeker zyn, of men een woord als byvoegelyk naemwoord, of als bywoord moet aenmerken; met andere woorden, of men hetzelve tot het werkwoord of tot een naest voorgaend zelfstandig naemwoord betrekken moet. Dus kan b. v. de uytdrukking *hy beschryft hem eenvoudig*, even zoo wel beteekenen, *hy beschryft hem op eene eenvoudige wyze*, als, *hy beschryft hem als iemand die eenvoudig is*. Wordt nu dit laetste bedoeld, zoo moet men de dubbelzinnigheyd door eene nadere verklaring ontwyken, b. v. *hy beschryft hem als eenvoudig of een eenvoudigen man*.

- §. 311. De bywoorden staen altoos daer, waer

hunne werking vereyscht wordt, en wel gemeenlyk vóór het woord, waerop zy betrekking hebben, als : *het is my altyd aengenaem u dienst te doen*, niet, *het is altyd my aengenaem*, enz. (Z. §. 223.) Dikwerf kan door verplaetsing des bywoords een geheel anderen zin ontstaen. Zoo beteekent het zeggen, *het is my niet geoorloofd uyt te gaen*, geheel iets anders dan : *het is my geoorloofd niet uyt te gaen*.

§. 312. Om eene gelykheyd in de wyze van werken aen te duyden, bezigt men de woorden zoo, *even en als*, b. v. *uw broeder loopt zoo snel, even snel of even zoo snel als gy*. Eene meerderheyd wordt uytgedrukt door den vergrootenden trap met *dan*, als : *uw zoon leert gemakkelyker dan den mynen*. (Z. §. 77.) Wanneer men eene zaak, ten aenzien der werking, boven alle andere verheft, zoo bedient men zich van den overtreffenden trap, als : *myn broeder kent best zyne les, of kent zyne les het beste*. Ook plaetst men dikwyls voor dien trap *ten of op het*, als : *hy vermaende hem ten ernstigste; hy verzocht my op het vriendelykste*.

§. 313. Oudtyds plagt men in onze tael twee ontkenningwoorden byeen te voegen, om de ontkenning te versterken, waertoc men zich gemeenlyk van *en*, by omzetting voor *ne*, (1) bediende, als : *ik en wist niet wat te doen*. Doch het tegenwoordig gebruik heeft dit geheel verworpen, en duldt geene byeenvoeging van twee ontkenningwoorden. Men zegge derhalve : *ik wist niet wat te doen*. Men bezige

(1) Dat oud ontkenneend *ne* is nog overig in *ten zy, ten ware*, en duydeliker in *niet, niemand, nergens, nooyt en nimmer*.

ook nimmer het woord *niet* by een werkwoord, waerin reeds eene ontkenning ligt opgesloten, als : *hy ontkende dit niet gedaen te hebben*, voor, *hy ontkende dit gedaen te hebben* : zelfs niet by woorden, waerin de ontkenning niet zoo duydelyk vervat is, als : *wacht u het niet te zeggen*, voor, *wacht u het te zeggen*. — *Niet* wordt ook meermalen gebruykt om de bevestigende uytdrukking te versterken, als : *hoe groot was niet myne verwondering*, toen ik, enz.

- §. 314. De bywoorden *ooft* en *nooyt*, *immer* en *nimmer* moeten niet onverschillig gebruykt worden; de twee eerste worden meestal toegepast op het verledene, de twee laetste op het toekomende, als : *indien ik het ooft gedaen had! Men zou het nooyt gezegd hebben*. — *Indien gy immer ondankbaer waert. Ik zal nimmer vergeten hetgene gy my zegt*.
- §. 315. *Altyd* en *altoos* zyn ook onderscheyden; het eerste slaet altyd op tyd, het tweede kan dikwyls verwisseld worden met *immers* of *ten minste*, als ; *den mensch behoorde altyd (te allen tyde) zyne pligten te betrachten*. — *Ik altoos (immers, ten minste) heb het niet gezeyd*.

VIII. OVER DE VOORZETSLS. (Z. §. 165.)

- §. 316. Alhoewel volgens het gezegde op §. 45 en 204, den vierden naemval met alle voorzetsels gebruykelyk zy, zoo vindt men echter by sommige voorzetsels het naemwoord gebruykt in den vorm van het tweede geval, als : *binnen 'smonds*, *buyten 's lands*, *tusschen deks*, *by tyds*, *van ouds*. enz. Doch talryker zyn de gevallen waerin men den vorm van den derden naemval met voorzetsels gebezigd vindt,

inzonderheyd met *ten* en *ter* die verkortingen zyn van *te den* en *te der*, als : *ten eynde*, *ten be- tooge*, *ten tyde*, *ten dage*, *ten hove*, *ten verzoeke*, *ten voordeele*, *ten nadeele*; — *ter schande duyden*, *ter betaling strekken*, *ter verachting spreken*, *ter vergadering komen*, enz. Zoo ook met het voorzetsel *te* zonder aen 't lidwoord verbonden te zyn, maer gevolgd van een voornaemwoord, als : *te dezen opzigte*, *te zyner plaetse*, *te dien eynde*, *te mynen voordeele*, *te hunnen nadeele*, *te onzen behoefte*. En insgelyks met andere voorzetsels, als : *by der hand*, *in den beginne*, *uyt den bloede*, *op den huize*, *om den broode*, *in der daed*, *met der daed*, *van den huize*, *na der hand* (1), enz. Eertyds zeyde men ook algemeen, en men zegt

(1) Tot één woord zaemgetrokken *naderhand*. Men kan hier ter plaetse aenmerken dat, volgens het hedendaegsch taelgebruik door de meeste schryvers in acht genomen, een zeker onderscheyd gemaakt wordt tusschen de voorzetsels *na* en *naer*. Het eerste namelyk (dat ook als byvoegelyk naemwoord en als bywoord voorkomt in *na*, *nader*, *naest*) wordt gebruykt in de beteekenis van *achter* (post); *naer* daerentegen in die van *volgens*, of als eene *rigting* of *strekking* aenduydende. Zoo zegt men : *na middag*, *daerna*, En : *naer gewoonte*, *naer huys gaen*, 'enz.

In den aerd echter is dit onderscheyd willekeurig, want de beteekenissen loopen in een, even als in 't fransch met *après* en *d'après*. Ook vindt men *na* en *naer* by de oude onverschillig gebruykt. Zoo zegt STOKK in den zin van *naby*. *Die so naer te gader liepen*.

Zoo BRANDT in den zin van *achter* : *Tot ontrent vyf uren naer den middagh*.

En omgekeerd bezigt STOKK *na* in den zin, waerin wy thans *naer* zouden zeggen : — *in den steden*.

Dede hi hem hulden naden zeden.

In Zamenstelling met werkwoorden bezigt men alleen *na* en nooyt *naer*, alhoewel de regelmaet dit somtyds schynt te vorderen. *Iets naboetsen* en *navolgen* is toch *boetsen* en *volgen naer iets*.

Met dit alles stemt het dagelyksch gebruyk in den mond van het volk volkomen overeen.

nog zeer wel : *tusschen uwen zade en haren zade, by den vure, aen den strande, en zoo met meer andere voorzetsels. Z. §. 76. AENMERKING.*

- §. 317. Wanneer onderscheydene zelfstandige naemwoorden hetzelfde voorzetsel by zich hebben, is het doorgaens voldoende, dit slechts eenmael te bezigen, als : *door geboorte, opvoeding en pligt is myn hert aen u gehecht. Somtyds echter wordt het voorzetsel nadrukshalve herhaeld, als : door list, door verraed, door geweld u zelven verheven hebbende, hebt gy uwen val dubbel verdiend. Ook is de herhaling meestal noodzakelyk, zoo dikwerf de zelfstandige naemwoorden door tusschenkomst van eenig voegwoord, en uytgezonderd, van elkander gescheyden worden, als hy is noch met zachtheyd, noch met hardheyd te regeren. Het is deels door uwe, deels door myne hand geschreven.*
- §. 318. De onmiddelyke byeenplaetsing van twee voorzetsels brengt altyd eenige hardheyd en onduydelykheyd voort, en moet uyt dien hoofde vermyd worden, als : *door met zweerden gewapende mannen werd hy aengerand. Beter : door mannen, die met zweerden gewapend waren, enz. (Z. §. 199.)*
- §. 319. Sommige voorzetsels worden altoos achtertaen geplaetst, het zy by zelfstandige naemwoorden, voornaemwoorden, bywoorden of andere voorzetsels, als *halve : gewetenshalve, vriendschapshalve; wege : ambts wege, pligts wege. (1) (Z. §. 49. De vrouwelyke zelfst. naemw. enz. en §. 316.) Zoo ook waert of*

(1) Hiertoe behoort ook *derhalve*, dat voor *dierhalve* is, en *deshalve* en *weshalve*, gelyk ook *deswege*.

waerts, dat eene beweging naer eene plaets beteekent, als : *stadwaerts*, dat is naer de stad ; *landwaerts*, *huyswaerts*, *nederwaerts*, *oostwaerts*, *opwaerts*, *mywaerts*, enz. ; of met het voorzetsel *te* voorop, *te hemelwaert*, *te mywaert*, *te oostwaert* (1).

AENMERKING. Met de persoonlyke voornaemwoorden verbindt men dit *halve* op deze wyze : *mynenthalve*, *uwent-*, *zynent-*, *harent-*, *onzent-*, *hunnenthalve*. Het is den vorm des derden naemvals, die, aen 't persoonlyk voornaemwoord ontbrekende, aen 't daermeê naest verbonden bezittelyke ontleend wordt, met het voorzetsel *te* daerin getrokken (2). Op gelyke

(1) Niet *ten*, 't geen *te den* of *tot den* is : want in alle samenstelling is 't het achterste woord, waer het voorzetsel op ziet ; niet het voorste. Wat anders is het als men *ten oosten*, *ten westen*, *ten hemel* zegt, vermits daer de zamentrekking uyt *te* of *tot den* in 't oog loopt.

(2) Het is dan een geheele adverbiale zegging, letterlyk : *mihi, tibi, vobis, illi in usum, in gratiam*; gelyk wy ook zeggen : *my, u, hem, ons, hun* of *haer ten nutte, ten dienste*. Zoo verklaert het BILDERDYK, en dat kan er nog beter door met de spreekwyzen *mynentwil, uwentwil* enz. Doch deze verklaring, waermeê het TENKATE ook houdt (D. II. bl. 89), is minder aennemelyk wanneer er reeds een voorzetsel voorafgaet, gelyk het altoos 't geval is in *om mynentwil, om uwent-*, *zynent-*, *harent - onzent-*, *hunnentwil*, en even zoo in de woorden *van mynent-*, *uwent-*, *zynent-*, *harent-*, *onzentwege*. Hier schyut de oplossing met *te* niet mogelyk, vermits reeds, volgens het boven aangemerkte de voorzetsels *om* en *van* op 't laetste woord slaen. Niet beter gaet het met de spreekwyze *ten mynent, ten uwent, ten onzent*. Waerom andere van gevoelen zyn dat in al zulke woorden de *t* alleen voor 't gemak der uytpraek is ingeschoven, gelyk men te voren ook algemeen, en om dezelfde reden, schreef en heden nogt zegt *opentlyk, eygentlyk, gezamentlyk*, enz. waerin de *t* voorkomt als een middel om in 't spreken van de *n* tot de *l* over te gaen.

Ten mynent, ten uwent, ten onzent, zyn verkortingen van *ten mynenthuyze, ten uwenthuyze*, enz. welke spreekwyzen by oudere schryvers gevonden worden.

Deze verklaring is zeker niet te verwerpen.

wyze schryft men *allenthalve*, *dezenthalve*, *dienthalve*.

IX. OVER DE VOEGWOORDEN. (Z. §. 168 en volg.)

§. 320. Wanneer de verbindende en uytsluytende voegwoorden *en*, *ook*, *noch*, *of*, *maer*, enz. tusschen twee naemwoorden gebezigd worden, dan moeten deze altyd in naemval, doch niet in getal en geslacht, overeenkomen, als : *ik vond daer mynen broeder en zyn oudsten zoon; dat is noch hem noch ons gebeurd; de dood verschoont zoo min den koning als den bedelaer; ik hoorde eenen vernufligen, doch tevens nederigen redenaer spreken.*

§. 321. Worden twee of meer werkwoorden door een voegwoord verbonden, dan volstaet men met de hulpwoorden *hebben*, *zyn*, *zullen* en *worden* doorgaens slechts eens te bezigen, als : *ik heb verzocht, gebeden en gesmeekt.* Soms echter wordt het hulpwoord herhaeld, om der rede kracht by te zetten, of wanneer de denkbeelden klimmen, als : *hy werd niet alleen gevreesd, hy werd ook gehaet, hy werd zelfs gevloekt.*

AENMERKING. Het voegwoord wordt doorgaens geplaatst voor het laetste naem- of werkwoord in dezelfde betrekking staende, als : *hy gaf my boeken, pennen noch papier.* In dat geval wordt het voegwoord tusschen de andere denkbeeldig verstaen.

§. 322. Sommige voegwoorden staen altoos voor den zin, of voor de woorden, tot welke zy behooren, als *dat*, *en*, *of*, *want*, *op dat*, *wanneer*, *dewyl*, enz., b. v. *hy zal het doen, want hy heeft het beloofd.* Andere kunnen ook in het midden en achteraan geplaatst worden,

als : ook , toch , echter , derhalve , insgelyks , dan voor derhalve , enz. b. v. zy zal het toch doen , en ; ei ! doe het toch ; — het zou echter geschied zyn , en : het geschiedde echter .

- §. 323. Tusschen sommige voegwoorden bestaet er eene onderlinge betrekking , zoodanig dat als men 't eene gebruykt , het andere dan ook moet plaets hebben in 't vervolg van den zin. Zulke zyn *niet alleen... maer ook ; niet slechts... maer ook of maer tevens ; zoo... dan ; zoo wel... als ;... hoe... zoo*. b. v. *hy heeft die geruchten zoo wel geloofd als verspreyd ; — hoe langer zoo slimmer , ook , hoe eerder hoe beter*.

AENMERKING. Aengaende het dus genoemde beheerschen van de aentoonende of byvoegende wyze der werkwoorden door de voegwoorden , herleze men het gezegde op §. 269.

X. OVER DE TUSSENWERPSELS. (Z. §. 172.)

- §. 324. De Tussenwerpsels , als geene klare voorstellingen , maer alleen gewaerwordingen aanduydende , zyn eygenlyk voor geene verbinding met andere woorden vatbaer , en kunnen gevolgelyk niets beheerschen ; nochtans hebben zy somtyds woorden in onderscheydene naemvallen achter zich , doch alleen door de betrekking , waerin men zich de personen of zaken voorstelt , als : *ach ! ik ellendigen ! — wel hem , die het pad der deugd betreedt ! — wee u , indien gy tegen uw geweten handelt !*
- §. 325. De tussenwerpsels moeten in eene rede daer staen , waer de gemoedsbeweging moet aangeduyd worden. Meestal echter komen zy aen het hoofd der rede , om de gewaerwording , welke hy hetgeen men zeggen wilt gevoeld wordt , vooraf te kennen te geven , als : *ach !*

hoe klopt my het hert! wee u, zoo gy dit doet!
 Maer ook in het midden en aen het eynde, b. v.
ik heb veel geleden, ach! zeer veel! — hoe ongelukkig ben ik, helaes! Z. §. 173.

TWEEDE HOOFDSTUK.

ORDE, WAERIN DE WOORDEN IN EENE REDE
 OP ELKANDER VOLGEN.

I. Over de schikking der woorden in het algemeen.

- §. 326. Het beginsel, hetwelk by de woordschikking in het algemeen, en by de nederduytsche in het byzonder, ten grondslag ligt, is, gelyk te voren (§. 177) reeds werd aangemerkt, de natuerlyke opvolging der denkbeelden, welke daerin bestaet, dat men gedurig van het minder tot het meer bepaelde overgaet, zoo dat de rede eene ware opklimming is. Het is hier de plaets kortelyk te ontvouwen, op wat wyze dit grondbeginsel in de nederduytsche tael in byzonderheden wordt toegepast.
- §. 327. De natuerlyke woordschikking vordert dat het onderwerp der rede, met alles wat daertoe behoort, voorafga, en daerop het werkwoord met deszelfs bepalingen volge, als: *den wyzen volgt de voorschriften der deugd.*
- §. 328. Dezen regel is echter niet zoo volstrekt en algemeen, of men mag daer van ook in de eenvoudigste woordschikking somwylen afwyken, wanneer namelyk het onderwerp, met deszelfs omschryving door een betrekkelijk voornaemwoord merkelyk langer is dan het gezegde (Z. §. 127), als: *dat leven is lang, hetwelk het groote doel des levens bereykt.*

- §. 329. De woorden, welke ter nadere bepaling van het onderwerp of het gezegde dienen, als byvoegelyke naemwoorden, voornaemwoorden, telwoorden en dergelyke, komen in het algemeen voor het zelfstandig naemwoord, waertoe zy behooren, als : *deze kinderen, deze deugdzame kinderen, deze onze deugdzame kinderen*. Het is intusschen, wanneer dergelyke woorden voor een zelfstandig naemwoord komen, als blykt uyt de opgegeven voorbeelden, niet onverschillig, in wat orde zy geplaatst worden. Men lette derhalve op het volgende.
- §. 330. De woorden, die eene eygenschap uyt-drukken, komen onmiddelyk voor het zelfstandig naemwoord; *de snelle peerden*. Wordt er een telwoord bygevoegd, zoo gaet dit voor het byvoegelyk naemwoord : *de zes snelle peerden*. Een bezittelyk voornaemwoord wordt weder voor het telwoord geplaatst : *uwe zes snelle peerden*. Desgelyks gaet een aenwyzend voornaemwoord weder voor het bezittelyk : *deze uwe zes snelle peerden*. Wordt er eyn-delyk het algemeene telwoord *alle* bygevoegd, zoo wordt dit voor alle andere woorden geplaatst : *alle deze uwe zes snelle peerden*.
- §. 331. Wanneer een der woorden, die het zelfstandig naemwoord op voorgemelde wyze nader bepalen, weder zyne eygene bepaling heeft, zoo gaet deze, het zy die door een bywoord, het zy door een verbogen naemval met of zonder voorzetsel worde uytgedrukt, onmiddelyk voor het woord, dat daerdoor bepaeld wordt, als : *eene zacht ruyschende beek; een liefelyk zingenden vogel; het ons boven het hoofd hangend gevaer; den wysheyd zoekenden leerling*. Moet de betrekking van een zelfstandig naemwoord tot

het overige der rede door een voorzetsel worden uytgedrukt, zoo staet dit voor alle andere woorden, die hetzelfde tot nadere bepaling voorafgaen, als : *in deze myne treurige omstandigheden.*

§. 332. Een zelfstandig naemwoord kan ook nog op andere wyzen nader bepaeld en verklaerd worden. Dikwerf geschiedt dit door een ander zelfstandig naemwoord (Z. §. 202.), 't welk alsdan gemeenlyk achter staet, als : *den slaep, den vriend der vermoeyde; Brussel, de hoofdstad van België.* — Niet zelden ook heeft een zelfstandig naemwoord tot nadere verklaring een tweeden naemval by zich, welken, gelyk op §. 206. reeds werd opgemerkt, dikwerf kan, en in een enkel geval (§. 207) zelfs moet voorafgaen, als : *des konings begeerte, of de begeerte des konings; Davids Psalmen, niet, de Psalmen Davids.* (Z. §. 50 en 56.) — Ook kan die verklaring geschieden door een voorzetsel met een zelfstandig naemwoord of een ander woord, dat eene omstandigheyd aanduydt, of ook met de onbepaalde wyze als : *de gedichten van Vondel; liefde tot de deugd; een aenval van achteren; zucht om te leeren, of tot leeren.*

§. 333. Al wat onzelfstandig is in eene rede, het vervoegde werkwoord uytgezonderd, verkrijgt gemeenlyk 't geen tot zyne nadere bepaling dienen moet, voor zich, als : *zeer schoon; verbazend groot; der moeyte weerdig; tot alles bekwaem; een wel doortimmerd huys; een waerheydlievend gemoed; een voor oogen zwevend gevaer; ook de onbepaalde wyze, als : snel loopen; door de stad wandelen.* Van daer ook dat by deze wyze het afscheydbaer voorzetsel altyd vooraen staet, als : *uytgaen, afwyzen,*

voorstellen, enz. Den voorgestelden regel in-
tusschen lydt, behalve de reeds vermelde uyt-
zondering, nog eene andere, in *geneygd om
wel te doen*, of *tot weldoen*, en meer dergelyke
zamenvoegingen. Voor het laetste echter kan
men ook zeggen, *tot weldoen geneygd*.

- §. 334. De uytzondering, welke ten aenzien van
het vervoegde werkwoord plaets heeft, vereyscht
eenige opheldering. Dit ontvangt in de eenvou-
digste of verhalende (§. 342.) woordorde, 't geen
tot nadere verklaring van hetzelfde dient, achter
zich, b. v. *hy zingt fraey; hy zingt dat lied
fraey; — deugd maekt gelukkig; deugd maekt
den mensch gelukkig*. In beyde voorgestelde ge-
vallen dienen *fraey* en *gelukkig*, schoon op eene
eenigzins verschillende wyze, tot nadere ver-
klaring van de vervoegde werkwoorden *zingt
en maekt*, en komen dus niet alleen achter die
werkwoorden, maer ook achter de zelfstandige
naemwoorden, welke daerdoor beheerscht
worden (Z. §. 348.). Maer heeft hiervan geene
afwyking plaets wanneer het werkwoord in den
volstrekt verleden of in den tweeden betrekke-
lyk verleden tyd gesteld wordt, b. v. *hy heeft of
had fraey gezongen, heeft of had dat lied fraey
gezongen?* Hier toch komt *fraey* voor *gezongen*,
en schynt dus het werkwoord voor af te gaen.
Dan deze afwyking is enkel schynbaer, en op
eene verkeerde voorstelling gegrond. *Gezongen*
namelyk is hier niet, zoo als men de zaek ge-
meenlyk voordraegt, het eygenlyke werk-
woord, maer een van het werkwoord afgeleyd
deelwoord, 't welk, zonder verbuyging en dus
even als een bywoord, met het eygenlyke werk-
woord *heeft of had* verbonden wordt, om
eenen tyd aen te duyden, dien men in het ne-
derduytsch niet, gelyk in de oude talen, door

verandering van het werkwoord zelven kan uytdrukken. Het deelwoord staet derhalve by dezen tyd , even als alles , wat ter nadere verklaring en volmaking van den zin eens werkwoords dient , achteraan , en neemt wel de laetste plaets in , omdat het den zin van het werkwoord het meest bepaelt. Hetzelfde is toepasselyk op de verbinding van de onbepaalde wyze met het werkwoord , als : *hy zal het lied terstond zingen.*

§. 335. Wanneer een vervoegd werkwoord het 3de en 4de geval achter zich heeft , staet gemeenlyk dat des persoons , of het derde met weglating van *aen* voor dat der zaek of het vierde , als : *hy gaf den leerling eene belooning*; echter is het niet zelden onverschillig welk geval men vooraen plaetse , vooral by het gebruyk van voorzetsels.

AENMERKINGEN. 1°. Somwylen moet het vierde geval voor het derde gaen , als : *hier hebt gy een blad papier , geef dat uwen broeder* ; waer dat , zoo om zyne kortheyd , als zyne betrekking tot het voorgaende , de eerste plaets moet innemen. .

2°. Zoo zegt men ook : *ik geef het den man* , welk *het* oudtyds als toonloos altyd aen het werkwoord vasthing. Men zey en schreef *ik gevet* , en dit verdeelde zich niet. Even zoo met *ze* als : *ik schenk ze u* : en daer de een – lettergeregige voornaemwoorden , toonloos gebruykt wordende , alle dus aengehangen plagten te worden , zegt men nog : *ik beveel my hem* ; *ik geef my u over* ; *ik zend hem u toe* , voor welk laetste men eertyds schreef , *ik zenden u toe.*

3°. Hetzelfde heeft ook niet zelden plaets , wanneer den vierden naemval een bezittelyk voornaemwoord by zich heeft , hetwelk naer het

onderwerp der rede terug leydt, als : *hy heeft zyn huys eenen vreemdeling verkocht.*

4.° Eyndelyk, wanneer den inhoud van den vierden naemval meer bedoeld wordt, dan dien des derden, als : *openbaer uwe geheymen aen niemand. Geef dezen raed aen alle menschen. Doch daerentegen : geef uwen broeder dezen raed, dewyl den nadruk hier meer op uwen broeder, dan op raed valt.*

- §. 336. Als een vervoegt werkwoord twee vierde gevallen by zich heeft, staet dat, hetwelk het eygenlyke voorwerp beteekent voor het andere, als : *gy noemt hem uwen vriend.* Wanneer eenig geval door een zelfstandig naemwoord met zyn voorzetsel of ook door eenen tusschenzin nader omschreven wordt, zoo vordert de duydelykheid, dat deze omschryving terstond achter dat geval kome, als : *Cesar overwon Pompeius te Pharsalië; hy toonde zyn huys in de stad aen eenen vreemdeling dien hy nooyt gezien had.*
- §. 337. Wordt het werkwoord, buyten de woorden, die het onmiddelyk beheerscht, nog door een zelfstandig naemwoord met zyn voorzetsel nader bepaeld, zoo staen deze laetste gewoonlyk achter de eerste als : *men overtuygde hem van vele misdaden. Deze tyding vervulde ons met groote blydschap. Die voorstelling maekte eenen diepen indruk op onze gemoederen.* — Zyn het bepalingen van tyd, plaets of iets desgelyks, zoo worden zy dikwerf vooraen geplaetst, als : *dit maekte in dien tyd een diepen indruk. Ik vond in het gezelschap een paer oude vrienden. Ik gevoelde by 't vernemen van die tyding eene ware vreugd.* — Doch wanneer het beheerschte woord een voornaemwoord by zich heeft, zoo gaet het gemeenlyk voor, als : *ik trof deze vrienden in de schuyt aen. Ik sprak uwen broeder te Brussel.*

§. 338. Wanneer het werkwoord verscheyden zelfstandige naemwoorden met hunne voorzetsels achter zich heeft, zoo staen dezelve in die orde, dat hetgeen minder scherp bepaelt, telkens gaet voor datgene, 't welk eene scherper bepaling behelst, en die woorden het laetst gesteld worden welke op het werkwoord de naeste betrekking hebben. Bepalingen van tyd en plaets gaen hierby voor alle overige, en wel die van den tyd voor die van plaets, als : *de troepen der verbondene mogendheden trokken, den 31 meert 1814 Parys zegepralende binnen.* — *Zy gingen, uyt hoofde van hunne onschuld, met een onverschrokken gelaet naer de strafplaets; waer het laetste niet alleen de plaets aenduydt, maer de hoofdbepaling van het werkwoord behelst, en uyt dien hoofde achterraen komt.* Plaetst men, in zulk een geval, het naemwoord, waerop het werkwoord de naeste betrekking heeft, vooraen, dan verliest de gansche rede veel van hare kracht, b. v. *zy gingen naer de strafplaets met een onverschrokken gelaet, uyt hoofde hunner onschuld.* — Intuschen mag men van deze volgorde somwylen afgaen, door eene bepaling, die anders vooraen zou moeten komen, aen het eynde te stellen, wanneer zy eene langere omschryving achter zich heeft. b. v. *zy gingen, uyt hoofde van hunne onschuld, naer de strafplaets, met een gelaet waerop kalmte en zielrust te lezen was.*

§. 339. Op dezelfde wyze staen alle bywoorden achter het vervoegde werkwoord, en wel in die orde, dat bywoorden van tyd en plaets voorafgaen, daerop die van hoedanigheyd, en laetstelyk dat, 't welk naest tot het werkwoord behoort, volgen, als : *den wind waeyt hard; den wind waeyt verschrikkelyk hard; den wind*

waeyt heden verschrikkelyk hard; den wind woey, gisteren morgen, verschrikkelyk hard; den wind woey, gisteren morgen, by ons verschrikkelyk hard. Zoo ook, wanneer het werkwoord bedryvend is, en eenen vierden naemval by zich heeft, als: ik zag hem, nog dezen morgen, hier, geheel vrolyk. En met de onbepaalde wyze eens werkwoords: ik zag, gisteren tegen den avond, de zwarte onweërswolken schielyk over het bosch heendryven.

AENMERKING. By werkwoorden, die met afscheydbare voorzetsels (§. 159) zyn zamengesteld, wordt in de vervoeging het voorzetsel doorgaens achteraan geplaatst, zoo dat alle bepalingenwoorden tusschen hetzelfde en het werkwoord in komen, als: *den wind waeyt heden alle stof van de straten weg.* — Hetzelfde heeft plaets met *acht geven, acht slaen, gehoor geven*, en meer dergelyke uytdrukkingen, als: *den oplettenden leerling geeft op alles, wat hem door den meester wordt voorgehouden, zorgvuldig acht.* Men mag echter, ja moet van deze woordorde in sommige gevallen eeniger mate afwyken, b. v. *den oplettenden leerling geeft zorgvuldig acht op alles, wat hem*, enz. Dit heeft inzonderheyd plaets wanneer tusschenkomende bepalingen te ver uytloopen, en daerdoor het voorzetsel of naemwoord dat tot het zamenstel van 't werkwoord behoort van dit laatste te zeer zou verwyderd zyn.

- §. 340. Voorders herinnere men zich 't geen op §. 334. reeds werd opgemerkt, dat by de vereniging van een hulpwoord met een deelwoord, of ook met de onbepaalde wyze, deze laatste altyd achteraan komen, zoo dat de onderscheydene bepalingen tusschen het hulpwoord en het deelwoord of de onbepaalde

wyze in staen , als : *ik heb in de school veel nuttige kundigheden verkregen; deze weldaed wordt met dankbaerheyd door ons aengenomen; ik zal de vermaningen van mynen meester nimmer vergeten.* Desgelyks komt de onbepaalde wyze , zoo alleen als met het voorzetsel *te* , by hare vereeniging met een ander werkwoord , gemeenlyk achterraen , als : *ik hoorde hem , op denzelfden oogenblik , in eene andere kamer overluyd spreken. Hy zal zynen onderwyzers in alles genoeg trachten te geven. Ik hoop hem dadelyk na myne aenkomst te zien.* In een enkel geval nogtans komt de onbepaalde wyze voor het werkwoord , b. v. *den jongeling heeft veel te leeren gehad; men heeft hem wyn te drinken gegeven.*

- §. 341. Gelyk , blykens de opgegeven voorbeelden , de vereeniging van twee onbepaalde wyzen met een werkwoord niet zeldzaam is , zoo kunnen ook in een enkel geval dry onbepaalde wyzen achter een werkwoord komen , b. v. *ik heb hem die zaak met al myn vermogen willen helpen uytvoeren.* In 't algemeen echter moet men die vereeniging , als hard en duyster zynde , zoo veel mogelyk vermyden.

II. Over de verhalende , vragende en verbindende Woordschikking.

- §. 342. De woordschikking is , ook zonder achtgeving op de afwykingen , welke nadrukshalve geschieden , en waervan in het vervolg zal gesproken worden , in het nederduytsch niet altyd dezelfde. Die , van welke tot hiertoe gesproken werd , is de eenvoudigste , en wordt gemeenlyk de *verhalende* genoemd , omdat men zich daervan veelal bedient , wanneer men een kort en

eenvoudig verhael doet , b. v. *ik ben gisteren morgen naer het dorp gewandeld, en heb den dag met een paer getrouwe vrienden aengenaem doorgebracht.* Het onderscheydend kenmerk van deze woordschikking is , dat het vervoegde werkwoord onmiddelyk achter het onderwerp der rede komt, en door deszelfs bepalingen gevolgd wordt.

§. 343. De meeste voegwoorden brengen in de voorgestelde woordschikking die verandering te weeg , dat het vervoegde werkwoord aen het eynde van den zin geplaatst wordt , als : *ik ging naer zyn huys, dewyl ik hem in langen tyd niet gezien had.* Er zyn nogtans eenige die geene verandering veroorzaken , als : *en, of, want, maer, doch, ook, echter, evenwel, daerom, nogtans, derhalve, gevolgelyk, toch, anders, veeleer, daerenboven, niet alleen, maer ook, wanneer* zy niet aen het begin van eene rede staen , als : *ik zoude het niet weygeren, maer (doch) het is my onmogelyk. — Ik heb u echter (evenwel, nogtans) dikwerf genoeg gewaerschouwd. — Hy heeft het niet alleen gezegd, maer ook gedaan.*

§. 344. Eene tweede soort van woordschikking is de *vragende*, zoo genoemd , omdat zy voornamelyk by vragen gebezigt wordt. Deze woordschikking onderscheydt zich daerdoor , dat het vervoegde werkwoord by dezelve voor het onderwerp gesteld wordt , 't welk daerop doorgaens onmiddelyk volgt , als : *hebt gy hem ooyt gesproken? Zal uw vriend komen? — Wanneer eenig eygenlyk vragewoord in den zin voorkomt , zoo staet dit voor het werkwoord , als ; wanneer wacht gy uwen vriend? Waer hebt gy de boeken geleyd? (1)*

(1) Hier zy in 't voorbygaen opgemerkt dat tusschen vrag

AENMERKING. In een enkel geval heeft er niets afwykends in de woordschikking plaets, wanneer namelyk het onderwerp der rede zelf een vraagwoord is, en dus vooraen staet, als: *wie heeft u dit gezegd? Wat is er gebeurd?*

§. 345. De vragende woordschikking heeft ook plaets by eene opwekking, een bevel of verzoek, door de byvoegende of gebiedende wyze uytgedrukt, wanneer het onderwerp der rede dooreen voornaemwoord wordt aengeduyd, als: *gaen wy spoedig henen, dat is, laten wy spoedig henen gaen. Wees gy onze voorspraek.* — Is den naem van het aengesproken voorwerp een zelfstandig naemwoord, zoo is de plaetsing daarvan vry onverschillig, b. v. *ó God, wees my armen zondaer genadig!* of, *wees, ó God, my, enz.*; of eyndelyk: *wees my armen zondaer genadig, ó God!* By eene omschryving echter van het aengesproken voorwerp, staet deze best vooraen.

§. 346. Nog heeft de vragende woordschikking plaets by eenen uytroep of eene verwondering, b. v. *hoe gelukkig zyn zy, die God vreezen! Wat is dat kind groot geworden!* — Desgelyks wanneer men iets wenscht, doch alleen wanneer den wensch in een verleden tyd en zonder voegwoord wordt uytgedrukt, als: *gave God, dat my dat lot te beurt viele! Hadde ik zynen raed gevolgd!* Ook by de weglating van een der voegwoorden *indien, wanneer, schoon* en andere; als: *wilt gy alles bekennen, zoo hebt gy geene*

en antwoord de volkomenste overeenstemming bestaen moet, als: *Wiens paleys is dit? Des konings.* — *Wien beschuldigt gy daer van? u, — hem, enz.* Z. §. 254.

grootte straf te vreezen, dat is, indien of wanneer gy alles bekennen wilt. — Bad hy my ook nu om vergiffenis, zoo zou het te laet wezen, dat is, schoon hy my ook nu om vergiffenis bad, enz.

- §. 347. Eyndelyk heeft de vragende woordschikking nog plaets, wanneer eenig bywoord, of een van die voegwoorden welke, volgens het aangemerkte op §. 343, doorgaens niet aen het begin eener rede staen, of eene omstandigheyd met een voorzetsel, of in 't algemeen eenig deel der rede buyten het onderwerp in den aenvang van eenen zin gesteld wordt, als : *misschien zult gy hem vinden. Nogtans zou het hem niet baten. In de lente wordt de gansche natuer verjongd. Zulke vorderingen heb ik nooyt gezien. Hem is den prys te beurt gevallen.*

AENMERKING. Hetzelfde is het geval, wanneer een ondergeschikt lid van den volzin, dat is, een lid 't welk met een voegwoord aenvangt, vooraen geplaatst wordt, als : *omdat gy het verlangt: zal ik het doen.*

- §. 348. De derde en laetste soort van woordschikking, de *verbindende* genoemd, onderscheydt zich van de beyde vorige daerdoor, dat het werkwoord, 't welk by de verhalende terstond op het onderwerp der rede volgt, en by de vragende hetzelfde voorafgaet, hier de laetste plaets inneemt. Zy wordt gebruykt in zinsneden, die door tusschenkomst van een voegwoord of een betrekkelijk voornaemwoord met andere vereenigd zyn, b. v. *ik wil het niet doen, omdat gy het verboden hebt. De vriendschap, welke ik u toedraeg, gebiedt het my. Den vogel die fraey zingt. De deugd die gelukkig maekt.*

AENMERKINGEN. 1.° Byna alle voegwoorden, met uytzondering van eenige weynige, waer- van op §. 343. gesproken is, nemen deze woordschikking achter zich, b. v. *als, wanneer, tot dat, op dat, dewyl, omdat, naerdien, alhoewel, ofschoon, indien*, enz. Oudtyds was het ook zoo gelegen met *want*, en men zeyde: *want de zaek moeyelyk is*. Nu niet meer.

2.° Hiertoe behooren echter niet, by der- zelve plaetsing in den aenvang eener rede, *evenwel, nogtans, derhalve* en meer andere, die, in het midden staende, de verhalende woordschikking onveranderd laten, daer zy, vooraen komende, de dus genoemde *vragende* woordschikking achter zich vereyschen, b. v. *evenwel (nogtans) zal ik voortgaen; derhalve hebt gy niets meer te wachten*. Z. §. 347.

§. 349. De verbindende woordschikking wordt niet alleen gebezigd by de betrekkelijke voor- naemwoorden *die, welken*, maer ook by alle woorden, die eenige betrekking kunnen aen- duyden, als daer zyn *waer, waerby, van waer, waerom, wat, hoe*, enz.; zoo dikwerf deze woorden geene vraeg, maer eene be- trekking beteekenen, b. v. *hy schreef my waer ik hem spreken konde; ik weet niet van waer dit geschenk komt; zeg my wat dit woord beteekent; ik zie nu hoe ik daermede handelen moet*, enz.

III. Over de omzettingen en andere geoorloofde vryheden in de woordschikking.

§. 350. De tot hiertoe voorgedragene regelen der woordschikking, hoozeer ook op de natuer der zake en den aerd der tael gegrond, zyn echter niet zoo volstrekt en algemeen verbindend, dat

men daarvan nimmer zoude mogen afwyken. In tegendeel is het niet zelden nuttig, ja noodzakelyk dit te doen, om daerdoor aen de rede eene behagelyke verscheydenheyd te geven, of ook de duydelykheyd, de kracht en den nadruk daervan te bevorderen. Tot het laetst gemelde oogmerk zyn inzonderheyd die omzettingen dienschtig, waerby eenig ondergeschikt deel der rede in de plaets van het onderwerp derzelve gesteld wordt, en dus den zin opent. Datgene namelyk, 't welk in den aevang der rede staet, trekt natuerlyker wyze de aendacht sterker tot zich, dan 't geen elders, vooral in het midden van eenen volzin, geplaetst is. Nu gebeurt het meermalen, dat hetgeen in den spraekunstigen zin het onderwerp der rede uytmaekt, geenszins dat denkbeeld is, 't welk in den zamenhang het meeste gewigt heeft, waermede den geest des sprekers het meest is ingenomen, en waerop hy de aendacht van andere voornamelyk wenscht te vestigen. In zulk een geval nu heeft hy vryheyd, van de gewoone woordschikking af te wyken, en het denkbeeld, waeraen hy het meeste gewigt hecht, in de plaets van het onderwerp der rede te stellen; iets, waerdoor natuerlyk de voordragt in levendigheid en nadruk merkelyk moet winnen. Ter opheldering van het gezeyde diene de navolgende gewoone woordschikking : *ik zal morgen met mynen zoon naer de hoofdstad ryden*, welke, naer mate men de bepalingen *met mynen zoon, morgen, naer de hoofdstad* of *ryden* vooraen plaetst, andere hoofddenkbeelden verkrygt (1).

(1) Merkweerdig is in dit opzigt het volgend voorbeeld van Verwer hygebragt in zyne *Idea Linguae Belgicae*. (1) *Ik breng* (2) *met blydschap* (3) *op morgen* (4) *den bruydegom* (5) *voor de*

§. 351. Na deze algemeene opheldering der zake, zal het nuttig zyn de byzondere deelen der rede kortelyk op te geven, welke de plaets van het onderwerp kunnen innemen. Vooraf echter zy hier de aenmerking herhaeld, reeds boven §. 347 voorgesteld, dat namelyk, zoo dikwerf eenig deel der rede uyt zyne gewoone plaets genomen en in die van het onderwerp gesteld wordt, de vragende woordschikking plaets grypt, dat is met andere woorden, het eygenlyk onderwerp terstond achter het werkwoord komt. In de plaets dan van het onderwerp kunnen gesteld worden :

1. Een bywoord, als : *dikwerf heb ik u ge-waerschouwd; — dagelyks ontvangen wy van God vele weldaden.*

2. Een byvoegelyk naemwoord of deelwoord in vereeniging met het werkwoord *zyn*, *worden*, enz., als : *genoegelyk waren de dagen die wy op 't land hebben doorgebracht; — verloren is hy die goeden raed verwerpt.*

3. De onbepaalde wyze van een werkwoord, als : *graven kan ik niet; stelen mag ik niet; bedelen wil ik niet.* By twee onbepaalde wyzen zou deze omzetting te hard zyn. Men zegt, by voorbeeld, niet : *zeggen hadt gy het moeten*,

bruyd (6) *een' ruyker* (7) *uyt den tuyn* (8) *ter versiering* (9) *by het nageregt.* Deze rede kan op menigvuldige wyzen ver-keerd worden, door het voorstellen van elk der negen leden waerin zy verdeeld is, met omzetting van *ik breng*: en daerby kunnen de overige leden onder elkander op verschillende wyze gerangschikt worden. Stelt men het *brengen* in den *volstrekt verleden* of *tweeden betrekelyk verleden tyd*, of in het *toekomende*, zoo zal *ik heb* of *ik had* — met — *gebracht*, of *ik zal* met — *brengen*, den geheelen volzin inslyten. De beste schikking van het gegeven voorbeeld in omzetting, is : 2, *zal ik* 3, 7, 4, 6, 8, 5, 9, *brengen*; doch zy is de eenige goede niet.

ook niet : *moeten zeggen* ; of *zeggen moeten* hadt *gy het* ; maer , *gy hadt het moeten zeggen*. By dry onbepaalde wyzen kan dezelve volstrekt geene plaets vinden. Men zegge derhalve : *gy hadt het my moeten laten weten* , en niet anders.

4. Den naemval , die door het werkwoord beheerscht wordt, welken het ook zyn moge , b. v. *zyn ganschen rykdom is eene schamele stulp* ; — *den neerstigen valt welvaert* ; *den luyen armoede ten deel* ; — *mynen besten schat heb ik verloren*.

5. Eene omstandigheyd of een voorzetsel met zynen naemval , b. v. *voor my zelve heb ik daerby niets gewonnen* ; — *op deze wereld heb ik niets meer te hopen* ; — *op die wyze kan alles nog te regt komen*.

- §. 352. Ook by de vraegswyze voordragt kan somwylen met voordeel eene afwyking van de gewoone woordschikking plaets hebben. Zoo is , by voorbeeld , het zeggen : *zoude ik hem gehoorzaam zyn?* voor tweederley verandering vatbaer. Is het den handelenden persoon , die zich zelve als onverplicht tot het betoonen van gehoorzaamheyd wilt voorstellen , zoo mogen de woorden dus geplaatst worden : *ik zoude hem gehoorzaam zyn?* Wilt men daerentegen de aendacht meer byzonder vestigen op de onbevoegdheyd van hem , die gehoorzaamheyd vordert , zoo schikke men de woorden aldus : *hem zoude ik gehoorzaam zyn?* — In een enkel geval ook kan het den nadruk bevorderen , dat men , by vragen of uytroepingen , eerst het onderwerp voorstelle , en daerop de vraeg of den uytroep doe volgen , als : *ook de beste vreugde dezès levens , hoe spoedig helaes ! gaet zy voorby!*
- §. 353. Gelyk de plaetsing van eenig deel der rede in den aenvang van dezelve zeer dikwerf den

nadruk kan bevorderen, zoo kan het daertoe ook niet zelden van nut wezen eenig denkbeeld, dat byzonder gewigt heeft, aen het eynde van den volzin te plaetsen, b. v. *den deugdzamen aerzelt niet de vriendschap der wereld op te offeren aen de vriendschap van God.* — *Wie kan deze jammeren overpeynzen zonder beroernis van weemoedigheyd?* In beyde gevallen wordt hier afgeweken van den doorgaenden regel, volgens welken de onbepaalde wyze den volzin sluyt, doch in een en ander voorbeeld geschiedt het tot merkelyke verhooging van den nadruk der voorstelling.

- §. 354. De omzettingen geschieden meest ter bevordering van den nadruk, gelyk uyt de voorgaende regels en voorbeelden op te maken is. Men mag zich echter daarvan ook bedienen om eene onbehagelyke eenzelvigheyd in de woordschikking te vermyden, mits men daerby slechts zorg drage geen zoodanig deel der rede in den aenvang te plaetsen, 't welk in den zamenhang van weynig beteekenis is. Ook behoort men zich altyd te wachten van door omzettingen der tale geweld aen te doen, of de duydelykheyd te benadeelen. Dit laetste heeft voornamelyk plaets, wanneer den vierden naemval daerdoor onzeker wordt, b. v. *lichtzinnige herten verrassen de verleydingen; voor, de verleydingen verrassen lichtzinnige herten.*
- §. 355. Voorts verdient omtrent de omzettingen nog te worden aangemerkt, dat dezelve niet enkel tot den deftigen styl bepaeld zyn, maer ook in den gemeenzamen mogen plaets vinden. Zoo kan men b. v. in eenen brief zeer wel zeggen: *met genoeg heb ik uyt uwen laetsten vernomen, dat gy, enz.* — Het gezeyde is ook toepasselyk op de omzetting van ge-

heele zinsleden , welke zeer gemeenzaem is , en niet zelden meer verscheydenheidshalve , dan tot bevordering van den nadruk gebezigd wordt , als : *dat dit u kwalyk bekomen zou , heb ik voorzeyd. — Waerom hy dit gedaen heeft , weet ik niet.*

- §. 356. Behalve de omzettingen van welke tot hiertoe gesproken is , zyn er nog verscheyden andere geoorloofde vryheden in de woordschikking. Zoo kan men by de vragswyze voordragt tusschen het werkwoord en het zelfstandig naemwoord , of het onderwerp der rede een bywoord plaetsen , als : *is niet myne waerschouwing door de uytkomst bevestigd? Heeft ook myn broeder daer deel aen gehad? — Zelfs kan het onderwerp der rede nog verder van het werkwoord verwyderd worden , gelyk te zien is uyt het volgende voorbeeld : wilt my nu dezen ook ontrouw worden? Waer niet alleen het bywoord , maer ook den derden naemval voor het onderwerp der rede komt. — Van andere geoorloofde verplaetsingen , als b. v. van den derden naemval vóór den vierden , en meer dergelyke is in het voorgaende reeds gehandeld. Z. §. 355.*

IV. *Over de voornaemste gebreken in de schikking der woorden.*

- §. 357. Men moet ten aenzien der woordschikking groote omzigtigheyd gebruyken in eene tael die , gelyk de onze , weynig verbuygings-teekenen bezittende , de onderlinge betrekking der woorden voornamelyk door het plaetsen van dezelve , moet aenduyden. En daer de bywoorden , en in 't algemeen die woorden en uytdrukkingen , welke eene bykomende

omstandigheyd of zekere bepaling aenduyden, niet enkel op het werkwoord, maer ook op het zelfstandig naemwoord betrekking hebben, zoo kan eene verkeerde plaetsing van dezelve in vele gevallen den waren zin eener rede twyfelachtig, onzeker maken, of zelfs een geheel anderen zin veroorzaken, dan dien den spreker of schryver bedoelt. Voorbeelden zullen het gezeyde best ophelderen en staven. Zoo beteekent het geheel iets anders, of men zegt: *ik alleen heb hem gezien*, dan, *ik heb hem alleen gezien*. Zoo heeft ook het zeggen: *deze zaek is, voornamelyk ten uwen gevalle, door myn toedoen zoo geschikt*, een anderen zin, dan wanneer ik zeg, *deze zaek is, voornamelyk door myn toedoen, ten uwen gevalle zoo geschikt*. — *Ik heb meer dan andere u begunstigd*, is niet hetzelfde als, *ik heb u meer dan andere begunstigd*. Zoo heeft de uytdrukking, *de Romeynen ten minste kenden de vryheyd zoo goed als wy*, dryderley beteeckenis, volgens dat de uytdrukking *ten minste* of achter *Romeynen*, of achter *vryheyd*, of achter *zoo goed* geplaetst wordt.

- §. 358. Eene verkeerde plaetsing der betrekelyke voornaemwoorden *die, welken*, enz. kan insgelyks tot duysterheyd en onzekerheyd aenleyding geven; waerom men niet te veel naeuwkeurigheyd in dit opzigt gebruyken kan. Zoo wordt de uytdrukking: *het is dwaesheyd zich tegen de ongevallen des levens te willen wapenen door de opeenstapeling van schatten, tegen welke ons niets dan de Voorzienigheyd kan beveyligen*, beter aldus uytgedrukt: *het is dwaesheyd zich door de opeenstapeling van schatten, te willen wapenen tegen de ongevallen des levens, tegen welke ons niets dan de Voorzienigheyd kan beveyligen*.

- §. 359. Niet minder duysterheyd en verwarring kan het te menigvuldig gebruyk der voornaemwoorden *die, welken, zy, hun, enz.* veroorzaken, b. v. *de menschen zien met nydige oogen het goede, hetwelk andere bezitten, en denken, dat hun roem hen verdonkert, en hunne prysseyke hoedanigheden hun in het licht staen, en daerom doen zy al wat zy kunnen om eenen nevel over dezelve te verspreyden, ten eynde den glans hunner deugden hen niet verduystere.* Dikwyls blyft ter verbetering in soortgelyke voorvallen geen ander middel overig, dan aen den ganschen zin eene andere gedaente te geven, zoo dat men de betrekkingenwoorden niet zoo dikwyls behoeft te gebruyken. Korter en beter zouden voorgaenden volzin op deze of dergelyke wyze uyt te drukken zyn: *den nydigen zoekt eenen nevel over de deugd van andere te verspreyden, op dat hy zelf niet door den glans dezer deugd verduysterd worde.*
- §. 360. Voorts wachte men zich in 't algemeen van die woorden, welke natuerlyk, of door een koppelwoord met elkander vereenigd zyn, door tusschenvoeging van eenig ander woord van een te scheidende, als: *weenend stond hy en zuchtend by het lyk van zynen vriend, voor, weenend en zuchtend stond hy, enz. — Ik ben het aen uwe voorspraek verpligt en aen uwe bescherming dat, enz. voor, ik ben het aen uwe voorspraek en bescherming verpligt, enz.*
- §. 361. In 't byzonder moet men zorg dragen om de byvoegelyke naemwoorden of deelwoorden niet, door tusschenvoeging van een ander zelfstandig naemwoord, te verwyderen van dat, waertoe zy behooren, b. v. *ik bewonder eenen held in hem, even menschlievend als dapper, voor, ik bewonder in hem eenen held, even*

menschlievend als dapper. — Van de geheele wereld verlaten, hebt gy my tot u genomen en verzorgd, voor, gy hebt my, van de geheele wereld verlaten, tot u genomen en verzorgd.
 Z. §. 379, 380, 386.

DERDE HOOFDSTUK.

ZAMENSTELLING DER VOLZINNEN.

I. *Over hetgene tot een' volzin vereyscht wordt, en onderscheydene soorten van volzinnen. — Over de Periode.*

§. 362. Een *Volzin* is de uytdrukking van een volkomen verstaenbaren en geëyndigden zin. Hetgene in het eerste deel, §. 127 en volgende, over het *voorstel* gezegd is, geldt insgelyks voor den volzin. Ieder volzin bestaat dan noodzakelyk uyt dry deelen, die zyn: 1.° de zaak of het onderwerp, waervan iets gezegd wordt; 2.° hetgeen daarvan gezegd wordt, met andere woorden, de eygenschap of werking welke aen het onderwerp wordt toegeschreven; en 3.° een woord waerdoor die toeschryving uytgedrukt wordt. Het eerste deel wordt het onderwerp (*subject*) der rede genoemd; het tweede draegt den naem van *predicaet* of *gezegde*, en het derde dien van *koppelwoord*. Deze dry deelen komen voor in *den mensch is sterfelyk; het peerd loopt*, dat is, *het peerd is loopende*. Doch daer het koppelwoord meestal in het gezegde opgesloten ligt, gelyk in 't laetste voorbeeld, zullen wy hier slechts van de twee overige deelen des volzins handelen. *Vergelyk* §. 127 en 128.

§. 363. Het onderwerp der rede bestaat doorgaens uyt een zelfstandig naemwoord. Intusschen

kunnen ook andere rededeelen het subject uyt-
 maken , als voornaemwoorden , die de plaets
 van zelfstandige naemwoorden vervangen of
 liever dezelve aen den geest vertegenwoordigen ;
 gelyk ook byvoegelyke naemwoorden en de
 onbepaalde wyze van een werkwoord (1), wan-
 neer wy ons de daerdoor uytgedrukte zaken
 als zelfstandig voorstellen , als : *groot en kleyn
 zyn betrekkelijke denkbeelden* ; — *het schryven is
 eene nuttige kunst*.

§. 364. Menigmael wordt het onderwerp op onder-
 scheidene wyzen verlengd of uytgebreyd , het
 zy door een of meer byvoegelyke naemwoorden
 voor hetzelfde te plaetsen , als : *den waekzamen
 hond blaft* ; *den neerstigen en gehoorzamen leer-
 ling wordt bemind* ; het zy door het onderwerp
 door middel van een ander zelfstandig naem-
 woord in den eersten of tweeden naemval na-
 der te omschryven , als : *Joannes , den lieveling
 zyner ouden , is gestorven* ; *de klok van den
 dorptoren slaet* ; het zy door tot die omschryving
 eenen tusschenzin te bezigen , welks betrek-
 king tot het onderwerp door de betrekkelijke
 voornaemwoorden *die , welken* wordt aenge-
 duyd , als : *de roozen , die gisteren bloeyden ,
 zyn verdord* ; het zy eyndelyk door de middelen
 ter uytbreyding aangewezen te vereenigen , als :
*het bevallige kind myns broeders , dat gisteren
 nog zoo vrolyk speelde , ligt gevaerlyk ziek*.

§. 365. Nog talryker zyn de uytbreydingen van het
 predicaet. Zoo hebben de bedryvende werk-

(1) Zelfs ja telwoorden, bywoorden, voorzatsels en voeg-
 woorden kunnen tot onderwerp der rede dienen, doch alle
 moeten dan zelfstandiger wyze gebruykt zyn, als : *de negen
 is gespeeld* ; *het heden is ons* ; *het voor en tegen der zaek is
 opgewogen* ; *het maer is altoos in den mond van den tegenspre-
 ker*.

woorden (Z. §. 130 en 131.) noodzakelyk een vierden naemval van het voorwerp der werking, en niet zelden ook een derden des persoons by zich als : *God belooft de deugd; den meester geeft boeken aen den leerling.* Immers *God belooft; den meester geeft boeken*, maken op zich zelf geenen volkomen zin uyt, maer vorderen noodzakelyk nog de uytdrukking van het voorwerp dat beloond, van dengenen wien de boeken gegeven worden. Verders wordt het predicaet nog inzonderheyd uytbreyd, 1.) door de plaetsing van een bywoord by het werkwoord, ter nadere bepaling van den zin van hetzelfde, als : *het kind slaept gerust*; 2.) door byvoeging van eene omstandigheyd van tyd, plaets, enz. het zy door een bywoord of breedere omschryving uytdrukt, als : *het kind slaept thans (of op dit oogenblik) gerust*; 3.) door de uytdrukking van het werktuyg waarmede, de oorzaak waerdoor, of het eynde waertoe iets geschiedt, als : *den meester slaet den hond met een' stok; de roozen die gisteren bloeyden, zyn door de koude van dezen nacht verdord; den meester gaf een boekwerk aen myn' broeder tot belooning van zyne neerstigheyd*; 4.) door de nadere omschryving van eenig deel van het predicaet, welke omschryvingen wederom zeer onderscheyden en menigvuldig zyn kunnen, als : *den meester gaf de kostbare boeken, die voor den wytmuntendsten leerling geschikt waren, aen myn' broeder, die zich boven alle door leergierigheyd en neerstigheyd onderscheyden had.* — *Veel boomen zyn door den fellen storm, die gisteren nacht gewoed heeft, uyt den grond geslagen.*

§. 366. Men onderscheydt de volzinnen in *enkelvoudige en zamengestelde.* Wy hebben tot hertoe alleen van zulke volzinnen gehandeld

welke men *enkelvoudige* noemt, dat is, waerin de eenheyd van zin ontlaet uyt de eenheyd van onderwerp en gezegde en de volstreckte onderlinge afhankelijkheyd der zamenstellende deelen. De enkelvoudige volzinnen kunnen, niet tegenstaende er geene voorafgaende of volgende voorstellen in gevonden worden, echter door de menigte van opgenomene bepalingen zoo uytgebreyd worden, dat zy zamengestelde volzinnen in grootte overtreffen. Dit blykt reeds uyt de aengehaelde voorbeelden van §§. 364 en 365. doch klaerder nog uyt den zeer eenvoudigen volzin, *ik schryf u eenen brief*, tot eenen meer uytgebreyden aldus verlengd: *om vele gewigtige redenen, die ik wegens gebrek aen tyd nu niet ontwikkelen kan, schryve ik u eenen welligt niet zeer aengenamen brief, voor welken gy in het vervolg, door eene langere ervaring de voorwerpen rondom u in hun ware licht aenschouwende, my nog danken zult.*

AENMERKING. Onder de enkelvoudige volzinnen mag men ook die volzinnen rekenen, waerin of meerdere onderwerpen met hetzelfde predicaet, of onderscheydene predicaten met één onderwerp verbonden zyn, als: *overheden en onderdanen, mannen en vrouwen, gingen den zegevierenden veldheer te gemoet. — Den Zaligmaker leefde, leed en stierf tot behoudenis van het menschedom.*

- §. 367. Een *zamengestelden* volzin is dien, waerin de eenheyd van zin geboren wordt door verbinding van voorstellen, welke, zonder eene volstreckte afhankelijkheyd van elkander, echter zoo naeuw verbonden zyn, dat het eene tot volkomenheyd van zin het andere vereyscht, als: *wie op deze wereld zyne pligten vervult,*

(die) kan eens gerust sterven. — Den mensch moet vlytig zyn, wilt hy nuttig worden: daerom spoor ik u tot eenen rusteloozen yver aen.

§. 368. Ter verbinding der deelen in zamengestelde volzinnen gebruykt men meestal de voegwoorden. Zoo vele onderscheydene soorten van voegwoorden er nu in de tael zyn, door welke de betrekkingen tusschen twee of meer volzinnen worden aengeduyd, even zoo vele onderscheydene soorten van zamengestelde volzinnen treft men aen. Hierdoor heeft men:

1. *Verbindende volzinnen*, als: *de zon is in de kimmen gedaeld, en de sterren worden zichtbaer.*

2. *Verhalende volzinnen*, als: *myn vader heeft my geboden, dat ik myne les zorgvuldig zou leeren.*

3. *Oogmerk aenduydende volzinnen*, als: *God heeft ons zynen wil geopenbaerd, opdat wy naer denzelven ons gedrag zouden inrigten.*

4. *Reden gevende volzinnen*, als: *ik beloön hem, omdat hy het verdient.*

5. *Reden voortzettende volzinnen*, als: *ik gevoelde voor eerst weynig lust om te schryven; ten andere had ik ook de noodige gereedschappen daertoe niet by de hand, en eyndelyk wist ik naeuwelyks, wat ik zou schryven.*

6. *Verklarende volzinnen*, als: *de geschiedenis en de dagelyksche ondervinding leeren ons eene groote waerheyd, namelyk dat de deugd den zekersten weg is om gelukkig te worden.*

7. *Besluitende volzinnen*, als: *hy is over my gesteld; derhalve moet ik hem gehoorzamen.*

8. *Tegenstelling aenduydende volzinnen*, als: *de kastyding is wel onaengenaem, maer zy is weldadig in hare gevolgen.*

9. *Uytsluitende volzinnen*, als: *hy staet*

met my in geene betrekking, behalve dat hy den boezemvriend myns broeders is.

10. Voorwaerdelyke volzinnen, als: *gy zoudt u moeten schamen, indien gy niet alle schaemte verbannen hadt.*

11. Vergelykende volzinnen, als: *het valt u even gemakkelyk dit te doen, als het my moeyelyk zou vallen.*

12. Toegevendende volzinnen, als: *ik zal van myne plicht niet afwyken, ofschoon ik my daerdoor ook de grootste onaengenaemheden over 't hoofd trokke.*

13. Tydsopvolging aenduydende volzinnen, als: *ik zal iets anders by de hand nemen, terwyl gy u hiermede bezig houdt.*

§. 369. Perioden worden genoemd die byzondere enkelvoudige volzinnen, waerin de uyt-drukking der hoofdgedachte, door eenigen tusschenzin wordt van een gescheyden, zoo dat men als door eenen omweg tot het eynde van den hoofdzin wordt gebragt, als: *myr vriend heeft my de bezorging eener zaek, waeraen hem veel gelegen was, opgedragen. — Ik schryf u, om vele gewigtige redenen, die ik, wegens gebrek aen tyd, nu niet ontwikkelen kan, eenen, mogelyk niet zeer aengenamen brief. — Ondeugd en zedebederf, wanneer zy het hert hebben aangestoken, zyn in staet de grootste bekwaemheden te onderdrukken. — Zelfs den verlosser van zyn land vreesde, door eene daed van geweld, schoon in der daed roemweerdig, der godheyd, wier groote eygenscapen en byzondere schikkingen voor hem verborgen lagen, deze geduchte teekenen te hebben afgeperst.*

§. 370. Door eene kleyne verschikking van de leden der periode, welke ten minste twee

in getal zyn, gaet dezelve geheel verloren, als in de bovenstaende voorbeelden; *ik schryf u eenen mogelyk niet zeer aengenamen brief, om vele gewigtige redenen, die ik, wegens gebrek aen tyd, nu niet ontwikkelen kan.* Het volgende voorbeeld verandert op deze wyze in eenen gewoonen volzin: *wanneer ondeugd en zedebederf het hert hebben aangestoken, zyn zy in staet de grootste bekwaemheden te onderdrukken.*

II. Over de zamentrekking der volzinnen door byvoegelyke naemwoorden en deelwoorden.

§. 371. Ten eynde zyne denkbeelden, zoo veel mogelyk, kort en krachtig uyt te drukken, is men in de meeste beschaefde talen, en onder deze ook in de onze, bedacht geweest, om twee of meer volzinnen door middel der byvoegelyke naemwoorden en deelwoorden, tot éenen volzin zamen te trekken. By deze zamentrekking blyven de byvoegelyke naemwoorden, gelyk ook de deelwoorden, onverbogen, en nemen dus in zoo verre de natuer van bywoorden aen. Voorts bedient men zich tot dit eynde zoo wel van het verleden of lydend, als van het tegenwoordig of bedryvend deelwoord. Duydelykheidshalve zullen wy van deze onderscheydene zamentrekkingen afzonderlyk handelen.

§. 372. Een onverbogen byvoegelyk naemwoord kan tot zamentrekking van twee of meer volzinnen dienen:

- 1.) Wanneer zy een gemeenschappelyk werkwoord hebben, dat in de volgende volzinnen verzwegen wordt, als: *hoe rampzalig is niet den toestand des zondaers; rampzalig door de wroegingen van een ontrust geweten; nog ramp-*

zaliger door zyne bange vooruytzigten in de eeuwigheyd, dat is, denzelven is rampzalig — denzelven is nog rampzaliger, enz.

- 2.) Wanneer twee of meer volzinnen die één onderwerp, maer verschillende werkwoorden hebben, met *en* moesten verbonden worden, zoo kan men by die, welke uyt het werkwoord *zyn* en een byvoegelyk naemwoord bestaen, dit werkwoord met het onderwerp weglaten, b. v. *on gevoelig voor de schoonheden van natuer en kunst, onvatbaer voor de reyne genoegens der vriendschap, heeft hy alleen smaek voor woeste vermaken, dat is, hy is on gevoelig, — hy is onvatbaer — en heeft, enz.*
 - 3.) Wanneer, of het onderwerp, of ook eenig deel van het predicaet eene omschryving met *die, welken* en het werkwoord *zyn* zou vorderen, kan men, met weglating van het werkwoord en betrekkelijk voornaemwoord, zich eenvoudig van het byvoegelyk naemwoord bedienen, b. v. *den waerlyk deugdzamen man, wars van alle ydele prael, volbrengt in stilte zyne pligt, dat is: die wars is, enz. — Dit is eene taek, te moeyelyk voor myne krachten, voor, die te moeyelyk is, enz.*
 - 4.) Eyndelyk kan ook de eenvoudige plaetsing van het byvoegelyk naemwoord somwylen dienen om, by redengevingen, de breedere omschryving met de voegwoorden *daer, dewyl, omdat,* en het werkwoord *zyn* te vervangen, als: *te zwak om den vyand aen te tasten, trok den veldheer terug, dat is, dewyl den veldheer te zwak was, enz.*
- §. 373. Hetgeen omtrent de zamentrekking van twee of meer volzinnen door een byvoegelyk naemwoord aangemerkt is, is ook grootendeels toepasselyk op die, welke door middel van het *lydend* of *verleden* deelwoord geschiedt.

Ook hierdoor kunnen 1) twee volzinnen, welke hetzelfde onderwerp hebben, en waervan den eersten het lydend deelwoord met het werkwoord *zyn* heeft, tot éénen volzin gemaakt worden, b. v. *in droefheyd verzonken, hield zy hare oogen op den grond gevestigd*, dat is, *zy was in droefheyd verzonken en hield*, enz. 2) Kan hierdoor insgelyks eene omschryving van het onderwerp, of een deel van het predicaet door een betrekkelijk voornaemwoord en het werkwoord *zyn* vermyd worden, als: *werkzame lieden, op hun beroep ingespannen, zyn doorgaens koel voor alles, wat daertoe niet behoort*, voor, *die op hun beroep ingespannen zyn*, enz. — *Men sleepte hem gebonden voort*, dat is, *die gebonden was*. 3.) Kan het lydend deelwoord mede dienen om de breedere voorstelling van eene rede te ontwyken, b. v. *door eene harde noodzakelykheyd gedwongen, zie ik van myn voornemen af*, dat is, *omdat ik*, enz. 4.) Met het voorvoegsel *on* vereenigd, kan het lydend deelwoord dikwerf de omschryving met *zonder* en de onbepaalde wyze met *te* vervangen, b. v. *hy kwam ongenoodigd*, dat is, *zonder genoodigd te zyn*. — 5.) Eyndelyk wordt het lydend deelwoord somwylen gebruykt tot de verkorte uytdrukking eener voorwaerde, welke anders door *wanneer* met een werkwoord zou moeten omschreven worden, als: *gesteld, men vraegt my naer die zaek*, dat is, *wanneer ik stel*. — *Genomen, hetgeen gy vreest is waer*, dat is, *wanneer men neemt of aenneemt*, en zoo in meer andere uytdrukkingen. Om eene omschryving met *wanneer* te vermyden, wordt ook *zynde* dikwerf met het lydend deelwoord vereenigd, als: *dit werk, voltooyd zynde, zou*

hem den oorlog tegen de Overynsche Germanen gemakkelyker maken; voor, dit werk zou, wanneer het voltooyd was, enz.

- §. 374. In de derde plaets wordt ook het tegenwoordig of bedryvend deelwoord tot zamen-trekking der volzinnen gebezigd. Dus kan men, in stede van *hy kwam in de kamer en lachte*, korter en met éénen volzin zeggen, *hy kwam lagchende in de kamer*, of *lagchende kwam hy in de kamer*; zoo ook, *Cesar dezen te hulp komende, noodzaekte de Belgen af te trekken*; dat is, *Cesar kwam dezen te hulp en noodzaekte*, enz. Desgelyks kan men zeggen; *ziende dat zy gewapend werden afgewacht, dorsten zy hunnen weg niet voortzetten*, voor, *omdat of daer zy zagen*, enz. of ook het deelwoord doen strekken, om eene omschryving met wanneer te vermyden, als: *de zonde het hert innemende, verstikt alle zaden van het goed*, in stede van, *wanneer de zonde het hert inneemt, verstikt zy*, enz. Op dezelfde wyze kan ook het lydend deelwoord met *hebbende* gebruykt worden, als: *de zonde, eens het hert hebbende ingenomen*, enz., voor, *wanneer de zonde eens het hert heeft ingenomen*, enz. Te algemeen bekend eyndelyk, om er by stil te staen, is de plaetsing zoo van het bedryvend als lydend deelwoord vóór een zelfstandig naemwoord, op de wyze van een byvoegelyk naemwoord, als: *de God behagende zuchten des herten; het algemeen aengenomen gebruyk*, enz. Z. §. 396.

III. *Algemeene vereyschten der volzinnen.*

- §. 375. De algemeene vereyschten der volzinnen zyn *volheyd, gepastheyd, eenheyd, behoorlyke*

grootte , juyste plaetsing en evenredigheyd der bestanddeelen,

- §. 376. De *volheyd* des volzins bestaet daer in , dat de hoofdgedachte door zekeren rykdom van bykomende gedachten en uytdrukkingen ondersteund wordt , als : *zelfs B. heeft de noodzakelykheyd der doodstraffen niet in twyfel getrokken.* Hier wordt door een eenvoudig voorstel een oordeel over B.^s gevoelen geveld. Zegt men nu , *dat er gevallen zyn , waerin de doodstraf het eenigste middel is , om verdere onheylen voor te komen , heeft B. zelfs niet in twyfel getrokken , schoon hy dezelve te regt voor zoo menigvuldig noodzakelyk niet houdt , als in de strafwetten aengenomen wordt ;* zoo verkrygt door deze uytbreyding der voorstellen den volzin eene ronding welke het verstand meer te denken geeft , en levens aengenamer voor het gehoor is , dat is , hy verkrygt volheyd.
- §. 377. Deze volheyd moet echter uyt de zaek zelve genomen worden , en even ver van nutteloozen overvloed , als van droogheyd verwyderd zyn , dat is , de volheyd moet *gepast* zyn. Verandert men den vorigen volzin op de volgende wyze : *dat er gevallen zyn , waerin de , den levensdraed ras afsnydende , en de voortdoring op aerde eyndigende doodstraffen , het eenigste middel zyn , om verdere onheylen te verhoeden , heeft zelfs , enz.* zoo verslimmert men denzelven klaerblykelyk door het ingeschoven toevoegsel , en vervalt alzoo in eene aenstootelyke wydloopigheyd.
- §. 378. In de volzinnen moet *eenheyd* heerschen , dat is , er moet slechts één hoofddenkbeeld in elken volzin bestaen. Dit vereyschte vordert dat alles weggelaten worde , wat geene betrekking tot de hoofdgedachte heeft , en dat voorts

alle deelen des volzins op eene natuerlyke wyze verbonden zyn, zoodat het eene woord het andere en het eene lid het andere medebrengt. Des te meer zal daerom den volzin tot de volkomenheyd naderen, hoe minder een voorstel weggelaten, en een ander bygevoegd kan worden, b. v. *om in eene eeuw, in welke alle godsdienstige dryfveren hare veerkracht verloren hebben, den mensch te dwingen, ook dan overeenkomstig de wet te handelen, wanneer hem geene openbare regtbank vervolgen kan, blyft er geen ander hulpmiddel over dan de opvoeding.* In dezen volzin heerscht een zamenhang, eene eenheyd van geheel, waerdoor alle woorden eene gemeenschappelyke betrekking op zekere hoofdgedachte te kennen geven. In het voorbeeld: *ben ik slechts verzekerd, dat het den wil niet zyn kan van den grooten Schepper aller dingen, welken altyd naer de strengste regtveerdigheyd en de edelste oogmerken handelt, om my onmiddelyk te vernietigen, zoo geloof ik geene andere vernietiging te moeten vreezen; kan den tusschenzin welken — handelt er uytgenomen worden, zonder den zin van het overige onzeker te maken.* Zegt men evenwel *dien*, in plaets van *den grooten Schepper*, zoo wordt het verband met den tusschenzin noodzakelyker.

- §. 379. Wegens omstandigheden, vreemd aen het onderwerp, en wegens gebrek aen eenheyd derhalve zyn de volgende volzinnen verwerpelyk: *Tillotson stierf in dat jaer. Hy was by uytstek bemind, zoo van koning Willem als van koningin Maria, welke Tennison, bisschop van Lincoln, tot zynen opvolger noemden.* Niemand zal het laetste gedeelte van dezen volzin als een gevolg van het eerste aanmerken. *In*

deze onaengename omstandigheden, zoo wel ten opzigte van zyn huysselyk leven, als van zyn openbaer karakter, werd Cicero nog daerenboven door een nieuw en bitter ongeval ter neder geslagen, door de dood namelyk van zyne geliefde dochter Tullia, welke voorviel niet lang na hare echtscheyding met Dolabella, wiens zeden en geaerdheyd in het minst niet met de hare overeenstemden. Hier is de aenmerking over het karakter van Dolabella aen het hoofdonderwerp geheel vreemd. Nog grooter schennis van dezen regel is er in het volgende gepleegd: den togt der Grieken, onder Alexander, ging door een onbebouwd land, welks wilde bewooners soberlyk leefden, daer hun geheelen rykdom bestond in eene soort van kleyne schapen, wier vleesch tranig en onsmakelyk was, dewyl deze dieren gewoonlyk op dooden zeevisch aesden.

- §. 380. Niet alleen wordt de eenheyd van zin geschonden door het inmengen van vreemde denkbeelden, maer ook wordt dezelve grootelyks benadceeld door gedurige verandering van plaets en onderwerpen der handeling, b. v. *na dat wy ten anker gekomen waren, zetteden zy my aen land, waer ik van alle myne vrienden verwelkomd werd, welke my met de grootste genegenheyd ontvingen. Beter: ten anker gekomen zynde, liet ik my aen land zetten, waer ik van alle myne vrienden verwelkomd en met de grootste genegenheyd ontvingen werd.*
- §. 381. Eyndelyk is nog strydig met deze eenheyd, den eenparigen voortgang der rede te verbreken, door zonder noodzakelykheyd het onderwerp van toestand, b. v. van den bedryvenden in den lydenden te doen veranderen, als:

werkzaamheid versterkt het ligchaem, ontwikkelt de vermogens der ziel, en alle kwade gedachten en neygingen worden door dezelve geweerd. Beter, en weert alle kwade gedachten en neygingen.

- §. 382. In de volzinnen moet eene *behoorlyke en juyste plaetsing der leden* in acht genomen worden. Verzuym hiervan kan groote dubbelzinnigheyd en verwarring te weeg brengen, vooral by het opnemen van bykomende omstandigheden en het invlechten van tusschenzinnen. By hetgene te dezen opzigte reeds te voren (§. 357.) is aangemerkt, zy hier, om het belang der zake, nog een ander voorbeeld ter verdere bevestiging van het gezegde bygevoegd, als : *ik zend u hiernevens eenige jonge vruchten, om aen uw verlangen te voldoen, als een blyk der vruchtbaerheyd van mynen hof, met de eerstvarende schuyt.* De verwarring, welke in dezen volzin heerscht door de niet behoorlyke plaetsing der leden, wordt ganschelyk weggenomen door de volgende schikking ; *ik zend u, om aen uw verlangen te voldoen, hiernevens, enz., of nog beter met omzetting : om aen uw verlangen te voldoen, zende ik u hiernevens met de eerstvarende schuyt eenige jonge vruchten, als een blyk der vruchtbaerheyd van mynen hof.* Verward is insgelyks door het invlechten van onderscheydene tusschenzinnen, het volgende zeggen : *de lente waerop de aerde, die tot hiertoe met sneeuw en ys gesloten was, zoo lang wachtte, begint thans te naderen.* Hier volgen dry gezegden, deels tot verschillende onderwerpen behoorende, onmiddelyk op elkander, waerdoor verwarring en hardheyd ontstaet. Beter, *thans nadert de lente, waerop*

de aeræ, die tot hiertoe met sneeuw en ys was toegesloten, zoo lang wachtte.

§. 383. Gebrekkig ook is in dit opzigt het volgende : zyn dit ontwerpen, waeraen iemand die in het land geboren is, in welken staet of in welke omstandigheden het ook zy, zich zoude schamen of schroomen zyne goedkeuring te geven? Hier is het twyfelachtig of den tusschenzin, in welken — het ook zy, tot het voorgaende die in het land geboren is, of tot het volgende aen de ontwerpen zyne goedkeuring geven, behoort. In het eerste geval zou de schikking beter aldus zyn : zyn dit ontwerpen, waeraen iemand in het land, in welken staet of in welke omstandigheden ook geboren, zich zoude schamen of schroomen zyne goedkeuring te geven? In het tweede geval, zyn dit ontwerpen, waeraen iemand, die in het land geboren is, zich zoude schamen of schroomen, in welken staet of in welke omstandigheden het ook zy, zyne goedkeuring te geven?

§. 384. Niet minder gebrekkig is dezen volzin : dien held vereer ik meer dan twintig drooge geleerden, welken grootmoedig zyn leven voor het vaderland waegt, en met eene dappere hand honderd vyanden neêrvelt, welke duyzend zyner medeburgers zouden vermoord hebben. De woorden meer dan twintig drooge geleerden kunnen, door derzelve plaetsing, aen den volzin de volgende beteekenis geven : ik vereerden held meer, dan hem twintig drooge geleerden vereeren. Beter wordt den volzin aldus uytgedrukt : meer dan twintig drooge geleerden wordt door my den held vereerd, die grootmoedig, enz.

§. 385. Voortreffelyk met betrekking tot de schik-

king is het volgende : *eer ik tot de rede kom , die ons onderzoek eygenlyk betreft , geloof ik de beschuldigingen , die zoo wel in den raed dikwyls door de vyanden , als ook menigwerf in de volksvergaderingen door de aenklagers uytgestrooyd werden , alvorens te moeten wederleggen , opdat gy elk vooroordeel verwyderen , en de zaak welke geregtelyk beslist zal worden , duydelyk doorzien moogt.* In dezen volzin van Cicero is ieder gedeelte , elken tusschenzin , elke bepaling in zulk een zamenhang gebragt , dat door de voordeelige plaetsing daarvan het geheel in duydelykheyd wint. Alles vloeyt natuerlyk voort , en de lengte des volzins doet aen de verstaenbaerheyd niet het minste nadeel.

- §. 386. Woorden , welke vereenigde denkbeelden uydrukken , moeten zoo naby elkander geplacet worden als mogelyk. Van hier is het , dat de byvoegelyke naemwoorden , bywoorden , voorzetsels en voornaemwoorden , vooral de betrekkelyke , niet te ver van de woorden , waertoe zy betrekking hebben , verwyderd mogen worden , als : *deze gevoelens heerschten voor , en gelyk de geschiedenis ons ten duydelykste leert , ook nog lang na den oorlog.* Beter , *deze gevoelens heerschten voor den oorlog , en nog lang na denzelven , gelyk , enz. — hy heeft zich van de gelegenheyd , welke hem myn vriend , dien hy eerst kortelings had leeren kennen , aenbood , bediend.* Beter , *hy heeft zich bediend van de gelegenheyd , welke hem myn vriend aenbood , dien hy eerst kortelings had leeren kennen. — Men moet zich voor overyling , waertoe zulke menschen ligtelyk , die niet gewoon zyn na te denken , vervallen , wachten.* Beter , *men moet zich voor overyling wachten , waertoe ligtelyk zulke menschen vervallen , die niet gewoon zyn*

na te denken. — Omtrent een millioen schepselen, in menschelyke gedaente, is door dit koningryk verstrooyd, wier geheel onderhoud, enz. Hier staet het voornaemwoord te ver van het zelfstandig naemwoord waertoe het betrekelyk is. Beter, door dit koningryk is omtrent een millioen schepselen in menschelyke gedaente verstrooyd, wier geheel onderhoud, enz.

- §. 387. De hoofddenkbeelden moeten verder in het helderste licht geplaeft worden. Voorbeeldig is te dezen aenzien den volgenden volzin : *Wanneer dichters, onder den schyn van blootelyk te willen vermaken, tevens kennelyk wenken en onderrigtingen geven, mogen zy, myns oordeels, ook thans zoo wel als voorheen, onder de beste en achtingsweerdigste schryvers geteld worden.* Niet tegenstaende de vele bepalingen in dezen volzin, verschynt het hoofddenkbeeld in een helder licht. Gebrekkig daerentegen is het volgende, voornamelyk doordien het hoofdwoord aenzien niet op de regte plaets staet, en dus in een te zwak licht voorkomt : *gy moet u wel aen de menschen kenbaer maken, wanneer gy by hen in aenzien wilt blyven, maer gy moet u van hen niet geheel laten doorgronden; want zoodra gy hun den eyndpael uwer bekwaemheden toont, daelt uw aenzien.* Beter, *wilt gy by de menschen altyd in aenzien staen, laet hen u dan leeren kennen, maer nooyt geheel doorgronden; want uw aenzien daelt, zoodra gy hun den eyndpael uwer bekwaemheden ontdekt.* Tegen dezen regel is ook gezondigd in het volgende voorbeeld : *het is niet verstandig gehandeld, de meeningen van diegene, die in vervolg van tyd zoo dikwerf hunne eygene stellingen en gedachten veranderden, hunne vorige bewyzen verwier-*

pen, en dus door hunne onbestendigheyd, door hunne strydigheyd met zich zelven duydelyk genoeg toonden, dat zy niet altyd met genoegzame overtuiging yverden, niet altyd de waerheyd verdedigden, blindelings, als volkomen zeker aen te nemgn. De woorden, die de hoofdgedachte uytmaken, zyn hier te ver van elkanderen verwyderd; op de volgende wyze kan men echter het gebrekkige dezès volzins gemakkelyk verbeteren: *het is niet verstandig gehandeld, de meeningen van diegene blindelings als volkomen zeker aen te nemen, die in vervolg van tyd, enz.*

- §. 338. De volzinnen moeten niet overladen zyn, dat is, zy moeten geene onmatige lengte hebben, en derzèlver leden ook niet al te lang zyn; dewyl zy alsdan ons door te groote inspanning vermoeyen, en veelal eenheyd en zamenhang verliezen. Ten voorbeelde diene: *onder wege hadden des Zaligmakers leerlingen, daertoe aenleyding nemende uyt hetgens hy van zyn lyden, dood en verryssenis voorzegd had, welke voorzegging zy niet verstonden, dewyl zy steeds aen de oprigting van een aerdch koningryk dachten, met elkanderen over den rang getwist, dien zy in zyn koningryk bekleeden zouden.* Hier zyn te veel onderscheydene dingen byeen gebragt, en den volzin is overladen. Om er duydelykheyd in te brengen, dient men hem in twee te splitsen op deze wyze: *onder wege hadden de leerlingen met elkander over den rang getwist, dien zy in 't koningryk van hunnen meester bekleeden zouden. De aenleyding tot d'zen twist was hetgeen den Zaligmaker van zyn lyden, dood en verryssenis voorzegd had; welke voorzegging zy niet verstonden, dewyl zy steeds aen de oprigting van een aerdch koningryk dachten.*

- §. 389. Even als men zich voor al te lange volzinnen behoort te wachten, hoede men zich van de rede in menigvuldige kleyne volzinnen te versnipperen, en alzoo gedwongen en eentoonig te worden, als : *er is eene geschiktheyd om andere belagchelyk te maken. Zy heeft eene dubbelzinnige weerde. Zy moet derhalve in toom gehouden worden. Ook de volmaekteste menschen hebben zwakheden. Deze op te sporen is gemakkeelyk, maer het is ook kleyngeestig, dikwyls boosaerdig om de zwakheden van andere belagchelyk te maken. Beter, de geschiktheyd om andere belagchelyk te maken vordert eene sterke beteugeling; want in het volmaekteste karakter vlekken te vinden is gemakkeelyk, en de goede zyde van eenen te verbergen, en slechts deszelfs zwakheden in het licht te stellen, verraedt eene litzinnige, onedele, ja somtyds boosaerdige denkwyze.*
- §. 390. In de verbinding der volzinnen moet verscheydenheyd heerschen, dat is, lange en korte volzinnen moeten elkander afwisselen. Voorts neme men in aenmerking, dat in het algemeen lange en uytvoerige volzinnen voor den deftigen schryftrant, de kortere voor de opstellen van het dagelyksch leven meest gepast zyn.
- §. 391. Tusschen de volzinnen, als mede tusschen de leden en woorden derzelve behoort zekere evenredigheyd en opklimming in acht genomen te worden. Zoo moet, wanneer twee dingen met elkander vergeleken of tegen elkander overgesteld worden, in de laetste leden en woorden des volzins, zekere gelykheyd en evenredigheyd van denkbeelden en uytdrukkingen plaets hebben, als : *de spotters houden het met dengenen, die het meeste geest doet*

blyken; het ernstige gedeelte des menschedoms met dengenen, die de beste redenen aen zyne zyde heeft. Beter, de ernstige met dengenen, enz.

§. 392. By de opklimming moet men zorgen, dat eene sterke uytdrukking nimmer door eene zwakkere gevolgd worde, zoo behoort men, na het noemen van *heyligshending* van geene *dievery*, of na *roof* en *moord*, van geene *stoutmoedigheyd* of *onbeschaemdheyd* te gewagen.

§. 393. Ter bevordering der evenredigheyd en opklimming plaetse men, wanneer een volzin uyt twee leden bestaet, het langste aen het eynde, omdat den volzin aldus verdeeld gemakkelyker is uyt te spreken, en het kortste lid by overgang tot het tweede beter in de gedachten gehouden kan worden, en alzoo het verband van beyde leden duydelyker wordt ingezien. Hetzelfde geldt ten opzigte van volzinnen, die uyt meer dan twee leden bestaen. Men zorge in het algemeen, dat de leden niet te veel van elkander verschillen, en make dezelve zoo, dat de laetste leden in lengte toenemen.

§. 394. By het slot van eenen zin dient men vooral opmerkzaam te zyn, om geene eenlettergripige en onbeduydende woorden, zoo als kleyne rededeelen zyn, te gebruyken (1); maer in tegendeel by eene behoorlyke lengte van het laetste lid, tot sluyting, volle en welklinkende woorden te bezigen, b. v. *de lente begint*, en *de natuer leeft weér*, na eenen langen

(1) « Sommige schrijvers in Duitschland, zegt een hollandsch taelkundigen, zijn, de Hemel weet, door welken geest gedreven, in den laatsten tijd tot dit gebrek verval- len, doende zij aldus den last van zeer lange zinnen op een klein, afgescheurd slotwoordje, nederploffen. »

slaep, in bloemen, kruyden en boomen, op. Beter, de lente begint, en met dezelve ontwaekt de natuer, na eenen langen slaep, wederom tot een nieuw leven.

In sommige gevallen evénwel, wanneer kleyne rededeelen het hoofdonderwerp uytmaken, kunnen dezelve tot slotwoorden dienen, als : *veeltyds vergeet men weldaden, maer beledigingen nooyt.*

§. 395. Hiertoe is ook betrekkelyk, dat men met geene naslepemde denkbeelden moet besluyten, b. v. *met de schriften van Cicero zyn de jonge lieden meer bekend dan met die van Demosthenes, welken nogtans den eersten zeer ver overtreft, ten minste als redenaer.* Dit laetste komt hinkende achter aen.

§. 396. Ten besluyte hiervan moet nog aengemerkt worden, dat men de zamentrekking der volzinnen, door middel van byvoegelyke naemwoorden en deelwoorden, niet moet bezigen, wanneer meer dan een onderwerp in den volzin voorkomt (1), als : *myn vader het begerende, zal ik my op de reys begeven, voor, als myn vader het begeert, enz. Z. §. 268.* In een enkel geval nogtans kan men zich ook daarvan by twee onderwerpen bedienen, als : *den winter voorby zynde, maekte Cesar zich tegen het voorjaer gereed, om den germaenschen oorlog ten eynde te brengen, voor, als den winter voorby was.*

(1) De reden hiervan is, omdat onze byvoegelyke naemwoorden en deelwoorden bykans onverbuiggelyk zyn, en aldus de rede in den war zouden brengen.

VIERDE AFDEELING.

PROSODIE.

Voorloopige aenmerkingen.

De *Prosodie* behelst wat men *Toon* en *Maet* noemt, en de regeling van die twee.

Geene reeks hoe groot of kleyn, van aeneengeschakelde lettergrepen of woorden, kan er zyn, of daer moet eene onderscheyding zyn zoo in stemtoon als during van de eene syllabe boven de andere; en dus moet zy in ieder woord van meer dan ééne lettergreep, en in elke rede of deel eener rede plaets grypen. De betrekking der meer of mindere drukking en verheffing, trager uytstrekking of sneller overglyding tusschen de syllaben en tusschen de woorden, en zoo ook tusschen de verschillende deelen eener rede, is wat men in spreken of zingen *val* of *kadans* noemt, en de welluydendheid van deze te regelen is het voorwerp der *Prosodie*.

Betrekkingen van toon en maet zyn deels voortvloeyende uyt den aerd der lettergrepen van een woord, dus uyt dien der woorden onderling; deels uyt het meer of minder belang der lettergrepen van een woord of van dat der woorden in eene rede; deels ook uyt een algemeenen vorm van kadans, val of zang, dien men zich, onafhankelyk van de woorden of rede voorstelt, en waer-aen men de rede onderwerpt. Het eerste mag men natuerlyke of eygenaerdige kadans, het laetste willekeurige of het zy Redenaers- het zy Dichters-kadans noemen; en deze laetste te weeg te brengen, heet, in een byzonderen en strengen zin van het woord, *versificatie* of *versmaet*, schoon *toon* en *maet* te zamen bevattende.

OVER DEN TOON.

Toon en *maet* vloeyen wederzyds op elkander in, en in 't nederduytsch zoodanig, dat den *toon* de *maet* overheerscht, even zoo wel als hy van deze afhangt.

Den *toon* doet eene lettergreep sterker klinken, de *maet* doet haer langer of korter duren.

De *maet* is meer innig aen 't woord verknocht, den *toon* wordt meer als toevoegelyk besohouwd. Hiervan kan men van *toonlooze* syllaben spreken, maer iedere syllabe heeft eene *langer* of *karter maet*. Hiervan wordt een woord gezegd slechts op deze of die lettergreep den *toon* te hebben, maer geene lettergreep of zy heeft hare *maet*.

Wy nemen dus in 't nederduytsch geene onderscheydene benaming van *accentus gravis*, *acutus* of *circumflexus* van 't grieksch en latyn aen, maer kennen slechts één *accent* of *toon* in het algemeen, en, wanneer verscheydene *toonlooze* lettergrepen byeenkomen, eene geringe verheffing in eene van die, welke wy, als een min sterken *toon*, een *halven toon* heeten.

Ieder woord, vatbaer voor eenen *toon* of *accent*, heeft dien wanneer het op zich zelf staet; maer door zamenstelling met een ander, kan het dien verliezen. Zoo gaet den *toon* die in het woord *verstand* op de tweede lettergreep valt, in *onverstand* over op de eerste. Zoo is het ook in *gedachte* en *hoofdgedachte*.

In het algemeen heeft men opgemerkt, en als een onseylbaren regel gesteld, dat de lettergreep, welke den wortel of het zakelyk deel van een woord uytmaekt, altyd den heerschenden en vollen *accent* van het woord heeft, en daerom lang is. Zoo zal *twist*, by voorbeeld onverander-

lyk den toon bewaren in *twistbaer*, *betwistbaer*, *betwistelyk*, *betwistbaerheyd*, *betwistbaerheden*, *onbetwistbaerheden*. Spreek in *onwederspreéklykheyd*, enz.

Maer wanneer tusschen de wortelsyllabe en den 'tzy dan meer-, 'tzy eenlettergripigen uytgang, eene volstrekt toonlooze syllabe is of meer, dan kan den uytgang eenen halven toon hebben. Zoo is 't b. v. met *kwistenáer*, *héyligdóm*, *vréemdelingscháp*, enz. (1)

Hieruyt vloeyen twee byzondere grondregels voort: 1.º dat geene kort voorbygaende lettergreep een heerschenden toon hebben kan; als b. v. de *i* en de *e* in *magtige*, de eerste *e* in *beleeft* of *geleerd*. Hierom ook zyn de voornaemwoorden *me*, *ge*, *ze*, de lidwoorden en de voorzetselen *te*, *be*, *ge*, *ver*, volstrekt toonloos in alle gevallen. 2.º dat de zuyver nederduytsche uytgangen der woorden den toon niet kunnen hebben, en derhalve met geene gelyke klem uytgesproken kunnen worden als hunne meest-zakelyke syllabe.

Den uytgang *elyk*, dien men in menigvuldige byvoegelyke naemwoorden aantreft, is volgens het opgemerkte toonloos, en daerom kort even als den uytgang *ig*. Hetzelfde mag men ook zeggen van de uytgangen *ing* en *end*, beyde onvatbaer voor den toon. Deze uytgangen echter, wanneer zy door eene onaccentbare lettergreep voor-

(1) Hier komt al den toon van den uytgang uyt het volstrekt toonlooze van 't midden. In tweegrepige woorden heeft dit derhalve geen plaats; maer den accent op de eene lettergreep maekt de andere zoo toonloos, dat zy in 't vers voor niets gel-den kan. In deze verzen van BILDERDEK :

Laat' vrij de ontzinde hoop zich grooter wijsheid voorstaan;
Wat is 't? — Een bloot verdrag: *Dit zalvoor waarheid door-*
gaan, enz.,

Is de tweede lettergreep van *voorstaan* en *doorgaan* zoo toonloos als het nietigste voor- of achtervoegsel.

gegaen worden, kunnen nog wel eenen halven toon aennemē, maer door toeval en niet uyt den aerd. Zoo is het, by voorbeeld in *wēnschelyke*, *wāndelende*, waerin de derde syllabe des noods een halven accent lyden kan; maer die te flaeuw is om tot rym te strekken, waerom dan ook het rymen op *lyk* niet aen te raden is, noch ook op den uytgang *baer* en *zaem*, wier natuerlyk sterkeren klank niet te min den halven toon meerder kracht geeft (1).

De toevoeging van *heyd* aen een adjectief is toonloos en den accent blyft als in 't adjectief; gelyk b. v. in *wéérdigheyd*, *kloekmoedigheyd* (2).

Er zyn echter eenige uytgangen die by ons den toon ontvangen, doch men mag ze aenzien als van vreemde afkomst. Deze uytgangen zyn *y* als *klee dy*, *waer dy*, *razerny*; — *eel*, als *krakeel*, *houweel*, *juweel*; — *et*, als *helmet*, *trompet*; — *ier*, als *banier*, *rentenier*; — *adie*, of *agie*, of *aedje*, als *lastadie*, *kyvagie*, *boschaedje*; — en eyndelyk den vervrouwelykenden uytgang *in* en *es*, als *godin*, *prinses*.

Bovenstaenden regel, dat het zakelyk deel van een woord den overheerschenden toon behoudt, lydt uytzondering in de zamengestelde woorden. En hier moet men onderscheyd maken tusschen zelfstandige en byvoegelyke.

By de zamenstelling van een zelfstandig naemwoord, is het eerste lid in die zamenstelling eene

(1) Men vindt den uytgang *baer* tot rym syllabe gebruykt by *Bilderdyk*.

Perst borst en ribben tot malkaär;

Maar 't beest onwrik - onhandelbaar, enz.

(2) Men vindt nogtans ook dien uytgang, door eene volstrekt toonlooze lettergreep voorafgegaen, en daerom met een halven toon bestempeld, tot rym gebruykt by *TOLLENS*.

Die dolende, in hun' angst, waar't goed geluk hen leidt,
Rondtasten naar een pad in deze onmeetlykheid.

wyziging van het latere, en overzulks, 't zy dit eerste woord adjectief of substantief is, verandert het voornameer woord zyne beteekenis van meer algemeen, tot de uytdrukking van eene byzondere soort, en het eerste trekt, als dit onderscheidende, den overheerschenden accent tot zich. Dus een *krygshoofd*; een *wétgever*, een *dréégstoel*, eene *welddaed*; dus de *óntrouw*, de *óndeugd*, het *heydigdom*, den *ryksstaf*, den *gróótvorst*, de *óvermagt*, het *wángevoelen*, de *wántrouw* het *óp-geld*, den *ónderstand*, den *tégenspoed*, den *rampspoed*, enz. (1).

En dezen accent houdt zyne plaets ook wanneer zulke zelfstandige naemwoorden in 't meervoud verlengen. Het blyft de *krygshoofden*, *dréégstoelen*, enz.

Hiervan moet men alleen uytzonderen de woorden, van participien gemaakt, die den accent anders hebben, als *menschliévendheyd* van *menschliévend*, enz.

In de zamenstelling van een byvoegelyk naemwoord is het omgekeerd. Hier gaet den klemtoon niet over tot het eerste deel der zamenstelling, maer blyft bestendig op het deel waer het niet zamengesteld adjectief denzelven voert: dat is op zyn zakelyk deel. In de volgende woorden, *lyfstraf*, *hoofdzaek*, *welddaed*, *keurvorst*, *óvermagt*, *meervoud*, *óntrouw*, zit den toon op de eerste lettergreep: maekt er byvoegelyke naemwoorden van, dan gaet hy er af en valt op de tweede lettergreep: *lyfstráffelyk*, *hoofdzákelyk*, *weldá-*

(1) Het gebruyk verplaetst en misplaetst soms den accent: zoo wordt hy in het woord *stadhuyt* door geheel Brabant heen verkeerdelyk gesteld op de tweede lettergreep. Even zoo is het in sommige plaetsen met de woorden *asch-dag*, *vaert-dyk* en andere, waer den toon door misbruyk op het tweede deel des woords geraekt is.

dig, keurvórstelyk, overmáchtig, meervóúdig, ontróúw (1). In *wetgeleerd*, staet den klemtoon op dezelfde plaets als in *geleerd*; in *slaepzuchtig*, gelyk in *zuchtig*. (Zie verder ook §. 63.)

Hiervan is echter den klank *ie* uytgezonderd, als in *vréúgdlied*, *práétziek*.

In *godlóós*, *zedenlóós*, enz., heeft het gebruyk ook den toon verplaeft, zoo dat men even goed zegt *góddeloos*, *lévenloos*, enz. De reden is dat men soms by de adjectieven het onderscheyd waerneemt dat by de substantieven geldt, en den toon geeft aen het wyzigend deel.

In de zamengestelde werkwoorden is groot onderscheyd tusschen die met *afscheydbare*, en die met *onafscheydbare* voorzetsels zyn zamengesteld. In de eerste heeft het voorzetsel den toon, in de laatste blyft hy op het werkwoord. Dit is het verschil tusschen *tégenspreken* en *wederspreken*, onaengezien of den tyd of de wyze, waerin men het werkwoord neemt, die afscheyding vordert of niet. *De zon is aen 't ondergaen*, of *de zon gaet onder*, heeft even zeer den accent op *onder*. (Verg. §. 160.)

Dit onderscheyd in de accentuatie der werkwoorden houdt ook stand in de daarvan afgeleyde naemwoorden op *er* uytgaende. Dus zyn *tégenstander* en *wederspreker* anders geaccentueerd.

Als zamengestelde werkwoorden bestaen uyt een werkwoord verbonden met een zelfstandig of byvoegelyk naemwoord, valt en blyft den toon op het naemwoord, als *hándhaven*, *ráéúplegen*, *béeldhouwen*, — *hárddraven*, *kórtwieken*.

(1) In dit vers :

Hy was me ontróúw, ik heb zyne óntrouw streng gestraft, loopt het onderscheyd tusschen het adjectief en 't substantief nog beter in 't oog.

Een byzonderen nadruk dien den spreker in een byzonder geval op eene lettergreep van een woord geven wilt, om deze by uytstek te doen gelden, kan eene toonlooze syllabe den heerschenden toon doen aennemen. Zoo kan iemand des noods zeggen: hy was *góéd* en niet *kwáét-aerdig*; hy heeft er *jarén* op doorgebracht. Dus ook: 't is *wel ónverstandig* gedaen, recht *ónheusch*, ja *ónmenschelyk*. — *Ik hérlees en hérlees het*. Ook *méde-pligtig*. Doch dan dient men wel de tegen den aard geaccentueerde lettergreep, indien zy geen blooten uytgang is, af te scheid en met eene dwarsstreep te verbinden.

Dezen nadruk en de toonverandering welke daer uyt ontstaet, valt voornamelyk op ontkennde of afkeurende woorden. Zoo is het in 't opgegeven voorbeeld, 't is *wel ónverstandig*, enz. zoo in *óntrouw*, *óngetrouw*, *ónmooglyk*, *óndoenlyk*, *misdadig*, *wánschappen*, *óvervloedig*, *tégenstrydig*, *wéderhoorig*, enz.

Op *Voornaemwoorden* moet niet dan een halven toon vallen, ten zy zy in tegenstelling gebruykt worden, of dat men er nadruk op geven wilt, by voorbeeld: *het huys behoort hém en niet háer*. — *Myne diensten alleen werden miskend*.

Deelwoorden volgen in het toon-aennemen hun werkwoord.

Bywoorden volgen de adjectieven.

Van *Voorzetsels* in zamenstelling met werkwoorden is reeds gehandeld. Met byvoegelyke naemwoorden laten zy den toon aen dit woord; als *overmóédig*, *tegenstrévig*, *onzóét*, zoo er geen byzonderen nadruk op dit voorzetsel noodig is. Op zich zelf staende, hangt hunne accentueering geheel aen den meer of minderen nadruk dien den zin daeraen geeft, en aen de plaetsing tusschen toonhebbende of geen toon-

hebbende woorden. By voorbeeld , in *deugd* met *wysheyd* , en *wysheyd* met *bedaerdheyd* , of *de levende* met *de doode* , neemt het voorzetsel *met* al of niet den toon aen , naer 't belang dat men in de verbinding stelt of naer de welluydendheyd medebrengt.

En het is even zoo met de *Voegwoorden*. Den toon hangt altyd aen de meening des sprekers ten aenzien van 't belang zulker woorden in zyne zeggings , en tevens ook aen de gemakkelikhed der uytpraek of de welluydendheyd , die nooyt by eene niet gemakkelike uytpraek bestaen kan.

Wanneer twee lettergrepen , vatbaer voor een volkomen toon zynde , onmiddelyk naest elkan- der staen , moet een van beyde toonloos worden : 't zy dit in één zelfde woord mag voorkomen , 't zy het twee onderscheyden woorden zyn. Ten ware echter dat een verwyl tusschen dezelve in de uytpraek plaets moest grypen , of dat een van beyde als parenthesis ingevoegd was , en dus uyt dien hoofde een anderen zweem van stem bekwam , als :

Den mensch , dan , was gevormd , enz.

In allen gevalle moet het een dan toch het andere door eene buytengewoone verheffing of drukking te boven gaen , of eene verpoozing moet ze afscheyden , als :

Den mensch , dan , was gevormd , NU juychten de englenreyen.

Nu moet hier boven *vormd* en *juych* opgeheven of van beyde door eene verpoozing afgescheyden worden. En zoodanige middelen breken de eentoonigheyd die , indien men *dan* en *nu* toonloos nam , iets slaperigs voort zou brengen.

Gelyk door het woord *toon* of *accent* de meerdere of mindere verheffing eener lettergreep verstaen wordt, zoo verstaet men door *maet* of *quantiteyt* eene meerdere of mindere during der lettergreep, of der vokael in eene lettergreep, tot hare uytpraek vereyscht, of daer by in acht genomen. En zoo maken maet en toon te zamen het zangerige of welluydende eener rede uyt.

Aengaende de maet kunnen de volgende grondregels volstaen.

1. Als algemeenen regel mag men opmerken dat geene *positio*, gelyk de Latynen het noemen, by ons eene lettergreep verlengen kan, maer in tegendeel wel verkorten. En dat, daertegen, den accent eene syllabe verlengt, en 't volstrekt gebrek aen accent haer voor kort kan doen houden, schoon zy anders en in zich zelve lang zou mogen zyn.

2. De zakelyke lettergreep van een woord, dat is, de wortel-syllabe, aen welke zyn geheele beteekenis hangt, dat woord moge dan *naem-* of *werkwoord* zyn, is uyt haren aerd lang, en kan niet kort worden dan door de plaets die het in de zamenstelling inneemt, en waerdoor het toonloos wordt, waervan in regel 6.

De *bywoorden*, niet anders zynde dan byvoegelyke naemwoorden op de werkwoorden toegepast, vallen ook onder dezen regel.

3. Alle uytgangen van woorden achter de zakelyke, of vollen toon hebbende lettergreep van een woord, zyn kort; maer, door het voorgaen van eene volstrekt toonlooze lettergreep eenen halven toon ontvangende, mag men ze in dat geval voor lang houden (1).

(1) Men zou derhalve mogen zeggen dat eene lettergreep

4. De lidwoorden zyn kort. Desgelyks zyn het de voornaemwoorden, zoo wel de zelfstandige als byvoegelyke, ten zy wanneer er door den byzonderen nadruk dien men er aen geven wilt een accent op valt. Hetzelfde is waer omtrent de voorzetsels en voegwoorden.

5. Den nadruk maekt alle lettergrepen, waerop hy valt, het zy by wege van tegenstelling of anders, lang. Dus : *IK ben kranker dan GY.*

6. Eene lange lettergreep, onmiddelyk achter de lange syllabe, welke den vollen of heerschen den toon in een woord heeft, volgende, wordt daer door zelfs kort. Dus is *vaér* in *gróótvaér* kort, niet in *bestevuér*. Omtrent eenlettergrepige woorden lydt dit geene uytzondering; maer het is niet toepasselyk op de zamenstelling met woorden van meer lettergrepen, als *rykszetel*, *bórgheerschap*, *hóófstudie*, enz., in welke, schoon den accent volstandig op de eerste staet, echter de lange van het tweede woord in die koppeling lang blyft.

7. Doch de lange syllabe, die aen de lange, welke den klemtoon heeft, onmiddelyk voorafgaet, blyft lang, ofschoon toonloos. Dus blyft *groot* in *grootmóédig*, lang; *wel* in *wel-dádigheyd*.

8. Van deze bestemmingen der quantiteyt zyn de by ons uytheemsche uytgangen, waervan te voren gezegd is dat zy den heerschen den toon hebben, uytgezonderd; deze uytgangen zyn derwyze lang door dien toon, dat zy de onmiddelyk

die een halven toon ontvangt, omdat eene of meer volstrekt toonlooze syllaben voorafgaen, daerdoor *anceps* wordt, gelyk het in 't latyn heet, dat is lang of kort naer willekeur, of naer den eysch van 't vers. Zoo kan men *schrikkelyk*, *handelbaer*, *tederheyd* gebruyken in deze maet : — *v* — of ook in deze : — *v v*.

voorgaende lettergreep volstrekt kort maken, als in *godln*, *kleeedy*, *trompét*.

9. De korte lettergreep die den accent ontvangt wordt daerdoor lang.

10. Even weynig als in eenig woord de meer of mindere medeklinkers voor de vokael eenige lettergreep lang maken, zoo weynig geeft ook eene meerderheyd van medeklinkers achter de vokael aan de lettergreep, waerin zy voorkomt, eene meerdere lengte, dan zy door de bloote vokael heeft. *Dorst* en *schertst*, b. v. zyn niet langer dan *dor* of *scher*, en worden door den voorgang van eene toonhebbende lettergreep zoo kort als de kortste. In *goud* - of *bloeddorst* is dus de tweede lettergreep niet langer dan den uytgang in *gouden* of *bloeden*.

11. Den halven toon doet de lettergreep in de versmaet voor lang gaen; doch op de korte *i*, en den daeruyt bestaenden uytgang *ig* en *ige* is dit niet toepasselyk. De syllabe *ri*, b. v. in *nederige* of *rig* in *nederig*, schoon ook de zamenstelling der rede daer een halven toon op werpen mag, blyft om deze *i* altyd kort en dof, waerom deze uytgangen ook tot geen rym dienen kunnen. Daerentegen in *worstelingen*, waervan den uytgang in zich zelve kort is, mag men de voorlaetste lettergreep, met een halven toon uytgesproken, als lang gebruyken.

ALGEMEENE AENMERKING. Hetgene wat tot dus verre gezegd is aengaende toon en maet in de nederduytsche versificatie, is grootendeels vornaemelyk dienstig voor de beschouwing van den waren aerd onzer verzen, en voor het kunstmatig lezen. Men erkent daerdoor het ware en innig zamenstel der neerduytsche verzen, en ziet dat zy voor allerhande verscheydenheden van val of kadans vatbaer zyn. Doch in de praktyk heeft

men van alle die regels zoo naeuwe rekening niet te houden; en daerom is het dat vele, zonder daer eenig begrip van te hebben, op het enkel gehoor, goede en welluydende verzen zamenstellen, even zoo als de menigte zingt, zonder de noten te kennen. Het komt dan in de oefening over 't algemeen hier op neêr:

1.° Dat er nimmer een woord of lettergreep zoo lang is als dat of die waer den vollen toon op valt, of vrywillig op gehecht wordt.

2.° Dat den klemtoon in het vers niet kan misplaetst worden, zonder het te verwoesten. Derhalve mag hy in een jambisch vers, waarvan straks nader, niet vallen dan op de tweede, vierde, zesde, achtste, tiende en twaelfde lettergreep, en in een trochaisch, niet dan op de eerste, derde, vyfde en zevende.

3.° Dat eene korte of toonlooze lettergreep op de plaets, waer eene lange of toonhebbende vallen mag, het vers geen nadeel doet.

En 4.° Dat eenlettergropige woorden van eygen klemtoon beroofd zynde, niet ligt in den weg loopen.

Men toetse deze regels op de verzen, welke op bladz. 130 geteekend voorkomen.

OVER DE VERSIFICATIE.

De Versificatie regelt de schikking der woorden in zekere orde volgens toon en maet, tot het maken van verzen.

Een vers is eene verzameling van twee of meer voeten naer zekere regels van toon en maet geschikt.

Een voet is een zamenstel van twee of dry lettergrepen van gepaste maet.

Men onderscheydt in onze poëzy voornamelyk vier soorten van voeten:

1) den *Jambus*, bestaende uyt eene korte lettergreep

v — v —

gevolgd van eene lange, als : *bedaer*, *ontken*,
 v — v —
gevaer, *verzuym* ;

2) den *Trochæus*, bestaende uyt eene lange gevolgd

— v — v — v — v

van eene korte, als : *over*, *treffen*, *heffen*, *lezen* ;

3) den *Dactylus*, bestaende uyt eene lange gevolgd

— v v — v v — v v

van twee korte, als : *levende*, *hemelen*, *dobberen*,
 — v v
koningen ;

4) den *Amphibrachus*, bestaende uyt eene lange

v — v v — v

tusschen twee korte, als : *verachten*, *bedryven*,
 v — v v — v
ontwaren, *verlangen*.

Van daer ook vier onderscheydene soorten van verzen :

1. *Jambische verzen*, als :

v — v — v — v — v — v — v —

Nu klinkt de hamerslag, dat rots en reê 't herhalen,
 v — v — v — v — v — v — v —
 Nu snydt de zaeg door 't hout ; de dissel punt de palen.

2. *Trochaische verzen*, als :

— v — v — v — v

Wie bestygt die blauwe bergen
 — v — v — v —
 Op dat houten waterpaerd.

3. *Dactylische verzen*, als :

— v v — v v — v v — v

Marm're gestichten en torengevaerten
 — v v — v v — v v —
 Duykelden reeds met hun' kruynen in 't nat.

4. *Amphibrachische* verzen, welke men, even als de *dactylische*, ook *Trippelverzen* heet, als :

v — v v — v v — v v —
 Niet steeds is de liefde bestendig van duer,

v — v v — v v —
 Hoe snel zy den boezem deed jagen.

Het vers dat eyndigt met eene lange syllabe, heet men *staende* vers, het ander, eyndigende met eene naslepemde korte en toonlooze syllabe, *slappende* vers.

Het jambische vers strekt zich uyt van twee (1) tot zes voeten of maten. Het trochaïsche van twee tot vier. Zie hier voorbeelden.

JAMBISCHE VERZEN.

Van twee voeten :

Is dankbetoon
 Een sober loon
 Ter dienstvergelding,
 Het braaf gemoed
 Vindt innig zoet
 In de eervermelding.

BILDERDIJK.

Van dry voeten :

Ik weet een kleine fabel
 Die ik u zeggen zal :
 Ik heb haar eens gelezen ;
 Gelezen by geval.

BILDERDIJK.

Van vier voeten :

Ik mogt u dan weêrom aanschouwen,

(1) Er zyn ook jambische verzen van één voet, doch zy komen zeldzaam voor, en niet dan vermengd met langere. Zie hier een voorbeeld van Bilderdyk.

't Gedicht
 Uit pligt
 Gelukt niet ligt,
 Maar hinkt aan ijzren boeien :
 't Heeft vier
 Noch zwier
 Noch bloei noch tier,
 En kruipt in plaats van vloeien.

II. Deel.

6

O vaderland, myn hart zoo dier!
 Ik zag uw welige landouwen
 Geplonderd door het oorlogsvier. **BILDERDIJK.**

Vyfvoetige verzen :

Uit broederhand, maar vader-ingewanden,
 Vloeie u dit pand van Gods genade toe!
 Vereene 't ons met altijd naauwer banden
 Zoo lang zijn wil ons hier nog kwijnen doet.

BILDERDIJK.*Zesvoetige verzen.*

Schoon zijt ge, o Nachtvorstin! uw somber aangezigt
 Is lieflijk. Gy verschijnt met zilverglanzig licht.
 De starren treden by uw optred voor, in 't Oosten:
 Het somber wolkjen lacht wanneer gy 't komt vertroosten,
 En bloost zijn wangen met den weêrschijn van uw glans.

BILDERDIJK.

Men vindt ook zevenvoetige verzen, uyt een
 vers van vier met een van dry voeten zamen-
 getrokken, doch zy zyn zeldzaam en dienen meest
 tot slotvers by kortere. Zie hier een voorbeeld van
 Bilderdyk.

Europa had met blanken voet
 Den schalken stier beschreden;
 Maer ach, hoe beefde ze in den vloed,
 Hoe bleekte monden rozenwang, hoesidderden haar leden!

Zy komen echter by denzelfden dichter ook voor
 op elkander volgende, doch nimmer als staende
 verzen. B. V.

Neen, hemel! niet om eer of staat, of aardsche nietigheden
 En wat voor heil en voorspoed geldt, bestormen u mijn beden.
 Neen, heb ik vaadrenërf en goed voor 't vaderland geofferd,
 Ik vraag niet, wat die 't heeft verkocht in zijn trezoren koffert.

TROCHAISCHE VERZEN.*Van twee voeten :*

Wat aan 't leven
 Prijs kan geven,
 Zy verbleven

Aan dien God,
 Die by weelde
 Waar ze ooit streeelde,
 Leed bedeelde
 Aan ons lot.

BILDERDIJK.

Van dry voeten :

Odin daalde neder
 Uit zijn wolkpaleis
 Om den man te zoeken,
 Over 't ruim der aard,
 Als het Hoofd der kloeken,
 Door zijn geest vermaard. BILDERDIJK.

Van vier voeten :

Haalt me een Roosjen, Serafijnen,
 Uit de dorre zandwoestijnen
 Van het ondermaansche diep!
 Midden onder 's aardrijks doornen,
 Bloeien er nog Uitverkoornen,
 Die ik voor mijn hemel schiep. BILDERDIJK.

Voorts heeft men ook trochaïsche verzen van acht voeten, door eene zamenvoeging van twee viervoetige, waerdoor dan een staende vers van vyftien lettergrepen ontstaet. Zie hier een voorbeeld van Bilderdyk uyt menigvuldige welke by dien dichter voorkomen,

Teder wichtje, dat zoo gaarne, als uw vader 't slechts gehengt,
 Uit een andren hoek der kamer wat hy vordert, haalt en brengt,
 Hoe gelukkig voelt ge u-zelven, als gy aan zijn hand geleund,
 't Vrachtjen nauwlijks weet te dragen, schoon die hand het
 [ondersteunt.

DACTYLISCHE VERZEN.

Deze verzen zyn ongemeen. Zie hier een paar voorbeelden.

Klare, wat heeft er uw hartje verlept,
 Dat het verdrietjes uit vrolijkheid scheidt? Hoort.

Marm're gestichten en torengvaerten,
 Duykelden reeds met hun' kruyneu in 't nat;

Reeds had den vloed met zyn klimmende golven
 't Toppunt der hoogste gebergten omspat. WILLEMS.

AMPHIBRACHISCHE VERZEN.

Deze verschillen niet van de voorgaende dan dat
 zy met eene korte of toonlooze lettergreep aen-
 vangen. Men vindt ze van een tot vier voeten. Zie
 hier voorbeelden.

Van één voet :

Geen bondel
 Van VONDEL,
 Geen verzen van Poor ;
 Geen dichten
 Van lichten ,
 Op Pindus vergood ;
 Geen werken ,
 VAN MERKEN
 Of FRITAMA waard ,
 Bewijzen
 Den Grijzen
 Verstijfd by den haard. BILDERDIJK.

Van twee voeten :

Ik heb ze zien bloeien ,
 By 't uchtendontgloeien ;
 Nu hangen de bladen en sterten in 't stof ,
 Tot speeltuig der stormen ,
 Tot aas van de wormen ,
 Tot schaamte van d'op haar zoo pralenden hof.
BILDERDIJK.

Van dry voeten :

Oud zijt gy , Paai Witbol , sprak laatstmaal een knaap ,
 Grijs zijt gy en kaal op de pan.
 Nog zijt gy gezond en nog rustig ter been ;
 Ai , zeg my de reden daar van.
BILDERDIJK.

Van vier voeten.

Het eerste en derde van het voorgaende voor-
 beeld , en de staende verzen in 't volgende.

De snoodaart ontstal zich aan 't vreugdegejuich,
 En kroop naar die eenzame wauden :
 Hy grijpt in het duister een vuurzwanger tuig,
 En doet er de zwavel ontbranden,
 Hy lokte de ontspringende vonk uit den steen,
 En legt er nu boomzwam en rijzen omheen.

BILDERDIJK.

Voor 't overige schakeert men elk dezer verzen door lange en kortere te mengen naer zyne soort, jambische met jambische, en trochaische met trochaische; doch deze tweederley niet met elkan- der. De dactylische intusschen mogen met amphi- brachische ondermengd worden, omdat deze twee soorten dezelfde kadans hebben.

Het jambische vers van zes voeten voert den naem van alexandrynsch of heldenvers.

Dit vers heeft over het algemeen eene stemrust in 't midden, dat is achter den derden voet of de zesde lettergreep. Deze rust is niet slechts volko- men, wanneer zy achter een volkomen woord invalt, maer ook als de achter den derden voet overschietende lettergreep in het volgende smelt, ja deze rust is aengenaem en schoon. B. V.

De woeste legerben — de, in delkeyd aengeronnen.

De rust mag insgelyks vallen in een woord dat uyt twee zelfstandige woorden is zamengesteld, als :

Het volksverbond der stam | gemeenschaphield nog stand.

Doch zoo het woord uyt geene twee zelfstan- dige bestaet, mogen de deelen der zamenstelling door de rust niet gescheyden worden. *On-ver- stand*, by voorbeeld, of *med-gezel* duldt het val- len van de rust in het woord niet.

Ook klinkt zulk een rustval kwalyk wanneer het laetste woord in die zamenstelling geen po- lysyllabum is. Goed is

Den veldheer sticht zyn krygs | trofeën by 't altaer,
en minder goed is 't, wanneer men *trofeën* tot
een dissyllabum zamentrekt, als :

Den veldheer sticht zyn krygs | trofeën op 't oorlogsveld;
maer onlydelyk is het, wanneer het laetste woord
slechts uyt ééne lettergreep bestaet, als :

Dien zege deed zyn krygs | roem 't aerdryk overklinken.

Verders moeten werkwoord en voornaemwoord
niet door die rust in hun zamenhang verdeeld
worden : ten zy er buyten dien eene wezendlyke
redeverdeeling plaets heeft die het vers breekt,
waervan straks nader. En dit zelfde geldt van de
bezittelyke en andere voornaemwoorden met hun
naemwoord.

Behalven de stemrust dient ook tot bevordering
der welluydendheyd in het vers de *snede* of *cæsure*,
dat is, het onderscheyden van eene of meer letter-
grepen, waerdoor den eenen voet van het vers
met den anderen verbonden wordt, by voor-
beeld :

Een woe | dend on | geval || slaet al | le ontwer | pen neder.

En in het trochaïsche :

*Ga, be | trouw 't ont | zind ge | peupel || opge | zet door | ra-
[zorny.*

Dit achtvoetig vers onder de trochaïsche, en
onder de jambische vyf en zesvoetige zyn alleen
vatbaer voor de stemrust, en wel in het vyfvoe-
tige achterden tweeden; by andere verzen wordt
zy niet in acht genomen. Doch behalve deze rust,
die men de *natuerlyke* of beter *regelmatige* rust
van het vers noemen mag, is er nog eene andere
welke de in het vers vervatte rede, als uytdruk-
king der gedachte, met zich brengt, en deze is
menigerley. Zy kan op alle plaetsen van het
vers vallen, en zelfs de regelmatige rust on-
merkelyk maken, ja geheel doen verdwynen.
Eenige voorbeelden zullen dit ophelderen.

1 God dank! — daergaet een vonk van 't sluymrend daglicht aen!
 2 Zy zien het, — twyflen, — rukken 't valluyk heftig neder,
 3 En staren. — Ja, — God dank! de morgen schemert weder,
 4 De maen verbleekt, — de starren deynzen, — heller glans
 5 Verlicht de klippen, — kleurt de kimmen, — tooyt den trans
 6 En dunt de neevlen, — luwt de koude en sust de vlagen.

In het eerste en derde, wordt de gewoone stemrust onmerkbaer, vooral in 't eerste. In de overige gaet zy gansch verloren door de kunstmatige rusten die den aerd der rede medebrengh, en die in 't eene al korter zyn dan in 't andere. Zoo zyn beyde rusten in het 2.de en de eerste rust in het derde langer dan de onderscheydene rusten in het 4.de, 5.de en 6.de vers. En volgens deze kunstmatige rusten dienen de verzen toch gelezen te worden, indien zy door geene eentoonigheyd vervelend en walgelyk zullen worden: ook is 't een groot voordeel dezelve wel te schikken, en haer buyten doorgaende regelmatigheyd of eenvormigheyd te houden.

Veelal worden de verpoozingen in eene rede door de zoogenoemde punctuatie aangewezen, en deze verdeelen de leden der rede, en onderscheyden die logisch of grammatikael. Doch het is hiermede als met de geheele uytpraek der woorden die oneyndig verschilt naer de meening van die haer uyt.

Jan wenscht nog eens zoo ryk te zyn als ik :

Dit kan in verscheydenerley verstand gezegd zyn. En het komt in dit zeggen op het woord *nog* aen, dat velerley toepassing vindt, naer mate het tot het *wenschen* zelf, of tot het *gewenschte*, en in dit tot het volgende *eens*, of tot *eens zoo* gebragt wordt. Slaet dit *nog* op den tyd, zoo beteekent het, hy wenscht *t'eenigen dage* zoo ryk te zyn; behoort het by *eens*, zoo drukt dit *nog eens* zyn andermael wenschen uyt; behoort het by *eens zoo*,

zoo is het , hy wenscht *dubbel* zoo ryk te zyn. Behoort het *nog* eyndelyk tot het *wenschen* zelf en niet tot het voorwerp van den wensch , zoo is het , hy laet niet af dit te wenschen , het is *nog werkelyk* zyn wensch. Nu dit alles , alle deze verscheydenheden moeten noodzakelyk door klemtoon en verschillig geplaeiste verpoozingen aengeduyd worden.

Deze verpoozingen hangen , zoo wel als den toon , ook dikwyls af van 't belang dat men in 't voorwerp of onderwerp of in eenige omstandigheyd stelt , waerop men de opmerkzaamheyd meer byzonder wenscht te vestigen. Zegge men

Den vorst verlangde een teug uyt 's herders water-
[kruyk :

Die in 't byzonder al de aendacht op den *vorst* hechten wilt , zal achter dit woord eenigzins ophouden , en dus de verwachting des hoorders spannen met hem daerby te bepalen ; waerdoor dan ook 't geen dien vorst deed of hem overkwam belangryker wordt. Onderstelle men dit , en zy *een teug uyt 's herders waterkruyk* als één denkbeeld beschouwd , zoo ontstaet er eene hooger kunstmatige rust achter *vorst* , en het overige van het vers heeft geene verpoozing meer in de uytspreek.

Tot het vermyden van eentoonigheyd is ook hoogst voordeelig den *overloop* der verzen , of wat de Franschen door *enjambement* verstaen. Hier door belet men dat den zin altyd met het halve of met het eyndigend vers gesloten wordt , en men verkrygt ryke en volle zinnen , en daerin verscheydenheyd van val en afloop. Zie hier voorbeelden uyt *Bilderdyks Ziekte der Geleerden*.

Nu zag ik , welk gezigt , ontzaggelijke Hemel !
Een onafzienbaer en nooit rustend *schimgewemel*
Van pijnen , enz.

En op eene andere plaets van hetzelfde werk :

Vaart wel , tot d' ochtendstond ! » Dat woord van *ochtendstond*
Blijft steken , en versterft den grijsaard in den mond.

En wat voordere :

Zy naad'ren 't ledikant , en heffen 't mes omhoog ,
En stooten blindlings toe *met toegewrongen oog*
En afgekeerd gelaat.

Zoo ook Tollens in zyn voortreffelyk dichtstuk
getiteld : *Tafereel van de overwintering der Hol-*
landers op Nova Zembla :

Zij tijgen weêr aan 't werk , en schuiven weêr *de sleden*
Den oever lungs , de ruwe pelzen om de leden.

En verder :

Soms schiet een ijsbeer toe.....

En sleurt hem meê , en dunt de manschap , *en verhaalt*
Hun krijgskunst op zijn prooi , die 't met den dood betaelt.

Hieruyt volgt dat het zoogenoemde *rymwoord*
niet altoos den heerschenden toon van 't vers heb-
ben moet ; men moet zelfs zorgen dat het rym
(waer het rym om het vers , en niet , als somtyds
in korte versjens het vers om het rym is en dit het
vers overheerschen mag) niet te veel geweld doet ;
en het is derhalve dikwyls verkiesbaer eene half
geaccentueerde op eene lettergreep die een vollen
toon heeft , te doen slaen.

Voor het overige vergenoegen wy ons somtyds
voor het rym met eenige en niet volkomen over-
eenkomst van klank , als by voorbeeld *geketend* op
reket , *voorbeeld* op *veroordeeld*.

In 't algemeen mag men ook rymen met de
scherplange *e* en *o* op de zachtlange *e* en *o* als :

Een scheemrend pad , omheind van ijfel en *abeelen* ,
Leidt nederwaarts : ik volg en duizenden van *kelen* , enz.

BILDERDIJK.

Nu gaârt hij al zijn kracht , en bidt met brekende *oogen* ,
Wie hunner 'twee ontkoom , wie ooit zou keeren *mogen* , enz.

TOLLENS.

Ook behoudt men dus het rym van *marmor* op *beschermer*, *arm* op *scherm* en dergelyke (1).

Eyndelyk merke men op dat onze Alexandrynische verzen niet louter uyt jamben bestaen moeten: maer dat daer ook trocheën, spondeën en pyrrichien *v v* mogen in voorkomen. Den grooten en doorgaenden regel is dat alle vers wellydend zy in zyn geheel en in elk zyner deelen. De volgende zullen dit inlichten.

— — | *v v* | *v* — | *v* — | — *v* | *v* —

Blijft steken en versterft den gryzaard in den mond.

Hier heeft men een spondeus, een pyrrichius, twee jamben, een trocheus en een jambus.

Zoo ook in dit vers.

— — | *v* — | *v v* | *v* — | *v* — | *v* —

God schiep geen' konstnaar, geen geleerde, maar een mensch

Vindt men een spondeus, een jambus, een pyrrichius en dry jamben.

Men kan deze aenmerkingen op honderd plaetsen bevestigd vinden in Tollens *NOVA ZEMBLA*.

OVER DE VERSMAET DER OUDEN IN ONZE TAEI.

De Hexameters en Pentameters, zoo als die in de schriften der Ouden voorkomen, bestaen eygenlyk niet in onze nederduytsche poëzy. Deze verzen behooren tot eene tael waerin de *quantiteyt* der woorden door zich zelve bestaet en dus onveranderlyk, altyd even zeker, zich zelve gelyk, en volstrekt onafhankelyk van den accent is. welken in tégendeel door de quanti-

(1) Ook wel met eenig verschil in de medeklinkers. Zoo zegt *BILDERDYK* in zynen *ONDERGANG DER EERSTE WARELD*:

Argostan had. . . .

Zijn legermacht vergaard, gewapend met de knots

En peesboog: 't lichaam met gevlechten tygerdosch,

Omhangen, enz.

In dit alles moet men het oor raedplegen en goede schryvers tot voorbeeld hebben.

teyt wordt bepaeld. Maer in onze tael is het gansch omgekeerd, vermits den toon zoudanig de maet overheerscht, dat hy eene korte lettergreep lang maekt in de uytpraek, en dat het volstrekt gebrek aen accent haer voor kort kan doen houden, schoon zy anders en in zich zelve lang is. Ja, eene lange lettergreep of woord kan kort worden omdat het volgt op eene lettergreep of woord waer den heerschenden toon op valt. Hieruyt is al gereedelyk op te maken dat wy dikwyls moeyte hebben om onze spondeën voor dusdanig in de uytpraek te doen gelden. Immers in eene reeks van dry of meer in zich zelve lang zynde syllaben, kan den accent op eene van die vallende, de andere betrekkelijk kort maken, waermeê dadelyk al de maet van het vers overhoop ligt, de Spondeën dus inderdaed tot Trocheën of tot Jamben wordende.

Met woorden van ééne lettergreep is de moeyelykheyd zoo groot niet, omdat deze geen anderen toon hebben dan welken den spreker daeraen geeft, volgens 't belang dat hy er in stelt.

Eene andere zwartigheyd bestaet hierin dat onze toonlooze lettergrepen niet volkomen gelyk zyn in duer van de uytpraek. De eerste van *vorstin* b. v. verscheelt hoor-en voelbaer in langte van *de, te*, en is echter niet lang genoeg om nevens de laetste van 't zelfde woord op te meten: ook kan dat woord nooyt als een spondeus gelden. Voeg hier nog by de algemeene veranderinglykheyd der menigte woorden als voorzetsels, voeg-en voornaemwoorden, die haest geene bepaelde lengte in zich hebben, maer wier kwantiteyt grootendeels van den accent afhangt: zoo wordt het duydelijk dat de versmaet der Ouden aen onze tael gansch oneygen is.

Niettemin heeft men de onderscheydene verzen der Ouden in onze tael meer dan eens nagebootst, en wy zullen er derhalve eenige voorbeelden van geven. Men zal ligtelyk opmerken dat zy somtyds door de spondeën vooral in den war geraken, want met de dactylen schikt het zich beter, omdat dezen voet overeenkomt met dien der Trippelverzen welke zoo gemakelyk in onze tael te maken zyn. Zie hier dan de voorbeelden : wy zullen tot meerder gemak de lettergrepen teekenen.

Zesvoetige verzen of Hexameters.

— v v — — — — — v v — v v — S
 Doch de vorstin, reeds lang door hevige zorg bevangen,
 — v v — v v — v v — v v — v v — v v
 Kweekt het vergift in den boezem en koestert verborgene
 — S
 [vlammen.

— v v — v v — v v — v — v — v — v v
 Immer herdenkt zy den krijgsheld; en immer den godlijken
 — S
 [oorsprong

— v v — — — — — v v — v v — v v — S
 Zijnes geslachts: zy prent zich zijn stem en gelaat in het harte;
 — v v — v v — v v — v v — v v — v v — S
 Ja, de onverpoosbare kwelling verbiedt hare leden te rusten.
 — v v — v v — — v v — v v — S
 Dido, gy brandt! ja gy brandt, onzalige! door uwe leden
 — v v — v v — — — — — v v — v v — S
 Bruischt de verterende vlam; zy zwiert door uwe aderen henen:
 — v v — v v — — — — — v v — v v — S
 Tintelt uit oog en gelaat.— Wat moogt gy't u-zelve verbloemen;
 — v v — v v — — — — — v v — v v — S
 Heel uwe borst staat in gloed, in blaakrenden woedenden
 — S
 vuurgloed. **BILDERDIJK.**

Het volgende is eene navolging van het *Parve*, *nec invidio* van Ovidius in zes- en vyfvoetige verzen, dat is Hexameters en Pentameters, of zoo-genaemde *disticha*.

— v v — v v — — v v — — — v v
 Boekje ga naar Romen, (1) maar zonder uw ramspoedigen
 [dichter!

— v v — v v — — v v — v — v —
 Ach op uw reis mag hij u | niet vergezellen! ga dan!
 — v v — — — v v — — — v v —
 Ga, en gelijk 't een banneling past, ontbloot van sieraden;
 — v v — — — v v — — v v —
 Sleep het gewaad der smart | treurig en smeekende voort.
 — v v — v v — v v — — — v v —
 Laten gelukkiger boeken dan gij, met purper getooid zyn:
 — v v — — — v v — — v v —
 Droefheid voegt u alleen: | denk aan het lot van uw Heer!
 — v v — — — v v — v v — v v — v
 Waarom toch schaamt gij u over uw vlekken? och elk die
 [ze zien zal,

— — — v v — — — v v — v v —
 Ziet in ieder een traan, | onder het schrijven gestort, enz.
 KINKER.

Denzelfden dichter heeft de *sapphica* en het *adonicum* van Horatius in het volgende niet onaerdig nagebootst (2).

— v: — —: — v v: — v: —
 Grooten wien 't aardrijk sidderend gehoorzaamt,
 Maar die aan duizend overdekte dolken
 Van 't onstandvastige, onberaden volk u-
 Zelve ten prooi geeft;
 Groot en voortrefflijk roemen u de volkren;
 Aenbiddend, zien ze, op 't kronengoud en purper,
 Als het hooggloeiend hun in de oogen schemert,
 Huichelende opwaarts.
 Ja! knielend biedt elk zijne hulde u aan; maar,
 Neêrgebukt, vordert hij uw gunstbewijzen.
 Diep en in 't stof kruipt mededingende eerzucht
 Als zij u nadert.
 Ginds nadert, juichend, het verraad, en zwaait u

(1) Het eerste vers hapert op meer dan eene plaats.

(2) Zie hier eene latynsche strofe waervan by de maet in 't nederduytsch heeft willen overbrengen.

Auream quisquis mediocritatem
 Diligit, tutus caret obsoleti
 Sordibus tecti, caret invidenda
 Sobrius aula.

't Hoogstijgend reukwerk in verpeste dampen
 Toe, en uit duizend rookende outerschalen
 Zwelgt gij den dood in.

Eyndelyk heeft men, en zelfs met byzonder
 geluk, de *alcaïca* in 't nederduytsch nagebootst,
 als in 't volgende van Bilderdyk.

— : v — : — — : v v — : v ∞
 O Edel voorwerp onzer bedoelingen :

— — v — — — v v — v ∞
 Volschoone deugd, maer zwaar ter betrachtinge !

— — : v — : — — : v — : ∞
 Wat is het schoon, voor u te sterven ;

— v v : — v v : — v : — ∞
 't Aakligste, gruwzaamste leed te lyden! (1)

RYMLOOZE VERZEN.

Rymlooze verzen zyn zulke welke, gelyk hun
 naem medebrenge, van het rym beroofd zyn. Het
 spreekt van zelfs dat zy daerdoor eene verdienste
 missen die de geringste niet is : ook hebben zy
 nooyt veel liefhebbers gehad. Zy hebben voorts
 dezelfde maet als de gewoone jambische en tro-
 chaische verzen, maer zyn meestal van vier voeten.

BELLAMY heeft vele gedichten in rymlooze ver-
 zen. Zie er hier een voorbeeld van.

Hoe is natuur zoo stil, zoo plegtig!
 Het dartel windje kwijnt,
 En lispelt, op een trillend blaadje,
 Zijn laatsten adem uit! enz.

(1) Zie hier eene strofe van Horatius in 't bovenstaende
 vers nagevolgd.

Vides ut alta stet nive candidum
 Soracte, nec jam sustineant onus
 Sylvæ laborantes, geluque
 Flumina constiterint acuto?

EYNDE.

BLADWYZER.

DERDE AFDEELING. — WOORDVOEGING.

EERSTE HOOFDSTUK.

Verbinding van enkele woorden.

I. <i>Over de Lidwoorden en derzelve verbin-</i> <i>ding met zelfstandige naemwoorden.</i>	bl. 6
II. <i>Over de zelfstandige naemwoorden.</i>	
1. <i>Verbinding van twee of meer zelfstandige</i> <i>Naemwoorden.</i>	11
2. <i>Verbinding van twee of meer zelfstandige</i> <i>Naemwoorden in eene gelyke betrekking.</i>	12
3. <i>In eene ongelyke betrekking.</i>	14
III. <i>Over de byvoegelyke Naemwoorden.</i>	16
IV. <i>Over de Telwoorden.</i>	22
V. <i>Over de Voornaemwoorden.</i>	
1. <i>Persoonlyke Voornaemwoorden.</i>	26
2. <i>Bezittelyke.</i>	30
3. <i>Aenwyzende.</i>	33
4. <i>Vragende.</i>	36
5. <i>Betrekkelijke.</i>	37
VI. <i>Over de Werkwoorden.</i>	
1. <i>Wyzen der Werkwoorden.</i>	40
2. <i>Tyden.</i>	41
3. <i>Persoonen.</i>	45
4. <i>Getallen.</i>	48
5. <i>Gebruyk der Hulpwoorden.</i>	50
6. <i>Verbinding van het eene Werkwoord met</i> <i>het andere.</i>	51
7. <i>Verbinding van een Werkwoord met een</i> <i>zelfstandig Naemwoord.</i>	55
VII. <i>Over de Bywoorden.</i>	59
VIII. <i>Over de Voorzetsels.</i>	61
IX. <i>Over de Voegwoorden.</i>	65
X. <i>Over de Tusschenwerpsels.</i>	66

TWEEDE HOOFDSTUK.

Orde, waetin de woorden in eene rede op elkander volgen.

I. <i>Over de schikking der woorden, in het algemeen.</i>	67
II. <i>Over de verhalende, vragende en verbindende Woordschikking.</i>	75
III. <i>Over de omzettingen en andere geoorloofde vryheden in de woordschikking.</i>	79
IV. <i>Over de voornaemste gebreken in de schikking der woorden.</i>	84

DERDE HOOFDSTUK.

Zamenstelling der volzinnen.

I. <i>Over hetgeen tot een' volzin vereyscht wordt en onderscheydenē soorten van volzinnen. — Over de Periode.</i>	87
II. <i>Over de zamentrekking der volzinnen door byvoegelyke naemwoorden en deelwoorden.</i>	93
III. <i>Algemeene vereyschten der volzinnen.</i>	96

VIERDE AFDEELING. — PROSODIE.

<i>Voorloopige aenmerkingen.</i>	108
Over den Toon.	109
Over de Maet	116
Over de Versificatie.	119
Over de versmaet der Ouden in onze tael.	130
Rymlooze verzen.	134

Eynde van den Bladwyzer des tweeden deels.

